panait istrati

casa thuringer

proză scurtă

CORECTBooks

PANAIT ISTRATI

Viaţa lui Adrian Zografi

CASA THURINGER

INTRODUCERE

Cu apariţia acestui prim volum în Editura „Cartea Românească”, mi se realizează o veche dorinţă: aceea de a ceda şi în România, cum am făcut la Paris, exclusivitatea publicării cărţilor mele unei mari case de editură, care să poată într-o zi să prezinte cititorului român colecţia întregii mele opere literare, frumos tipărită.

Bântuie azi, cum nu s-a pomenit niciodată, o mare nenorocire în lumea scriitoricească şi în cea editorială. Scriitori şi editori, deopotrivă de importanţi în viaţa literelor, sacrifică totul interesului bănesc. Aproape nu există autor care să nu alerge acolo unde i se dă mai mult, schimbându-şi editorii cum şi-ar schimba amantele. La rândul lor, atotputernicii stăpâni ai tiparului nobil nu visează decât cai verzi pe pereţi, sau mai precis, zilnic tiraje ameţitoare. Au apus, poate, pentru totdeauna vremurile când un La Bruyère oferea gratuit manuscrisul Caracterelor, primului său editor, care îi era şi prieten, iar acesta risca să se ruineze tipărindu-l. De când s-a constatat că şi literele pot fi o întreprindere bănoasă, care pricopseşte din vreme în vreme pe câte cineva, nimeni nu mai vrea să-şi aducă aminte că arta adevărată cere sacrificii, că succesul unei opere literare nu trebuie confundat cu acela al unui săpun „Cadum”, că scriitorul nu e totdeauna un om care n-are nimic de spus şi că un editor pe lângă interese materiale de apărat, mai poate avea şi misiuni de îndeplinit.

Dar astăzi suntem cum suntem şi nimic nu se mai poate întoarce spre un idealism de mult răposat. Totuşi, nici mentalitate de brânzari nu putem avea. Oricât s-ar înverşuna în epoca noastră autori, editori şi public să umilească literatura – reducând-o la nivelul unei simple meserii lucrative, lipsită de orice misiune nobilă şi atârnând în întregime de tapajul reclamei – gândirea tot va sfârşi prin a învinge dispreţul ce-o copleşeşte şi a se impune.

Am greşit şi eu, la început, luat de curent. Am încercat marea cu degetul, izolând pe la diverşi editori francezi câteva lucrări, dintre cele mai bune. Rezultatul e că astăzi aceste cărţi nu-mi mai produc nimic, ucise înainte de a fi trăit, iar lectorul nu mai poate să şi le procure, reeditarea lor izolată fiind aproape imposibilă.

În ţară însă n-am făcut nimic ca să merit împrăştierea cărţilor mele, aşa cum se văd editate azi. N-am alergat după nici un fel de chilipir, ba chiar am propus mereu un contract de exclusivitate, acceptând bucuros partea mea de sacrificiu.

N-am fost înţeles decât, acum în urmă, la „Cartea Românească”, de care mă leagă un angajament temeinic. Sper că el va da roadele aşteptate: adică reunirea întregei mele opere într-o singură colecţie, frumos prezentată. Dacă ingratitudinea vremurilor îmi va cere, în acest scop, să fac concesii materiale justificate, le voi face oricând. Rog să mi se respecte această dorinţă şi în ziua când nu voi mai fi, sacrificându-se interesul material, celui moral.

*

Aş fi avut multe de spus, în această introducere. Reaua stare a sănătăţii nu mi-o îngăduie. Lucrez, măcinat de febră şi silit de nevoia de a-mi câştiga pâinea. Totuşi, câteva explicaţii sunt necesare.

După cum se vede, volumul de faţă e întâiul dintr-o serie, care ar putea să cuprindă vreo duzină, dacă aş avea zile să-mi duc opera până la capăt.

Care e acest capăt?

E Viaţa lui Adrian Zografi. *În jurul acestui personaj gravitează tot ce-am*

povestit până acum şi voi mai povesti. El e tipul lucrătorului idealist, cu oarecare cultură de autodidact, cu oarecare talent de scriitor şi cu mult spirit de independenţă. Această din urmă particularitate – adevărat beteşug într-o epocă de totală abdicare a personalităţii, cum e a noastră – îl pune pe eroul meu în conflict permanent cu acei care ar trebui să-i fie tovarăşi de revoltă, dar care, din motivul sus-numit, îi devin pe nesimţite duşmani înverşunaţi.

Cum Adrian a trăit prin multe părţi ale pământului şi s-a amestecat printre tot felul de oameni, istoria vieţii lui e mai curând un film episodic decât un roman, mai ales că faimoasa „psihologie” e cu totul absentă. Năzuiesc să înfăţişez contemporanilor mei o vastă frescă realistă, prea puţin ilustrată cu acel soi de „documentaţie” care e la îndemâna oricui şi nu dovedeşte nimic, ci bizuindu-se mai mult pe elementul autobiografic, pe faptul trăit, cunoscut de toţi şi care nu poate fi contestat autorului, deci nici eroului său.

Acesta din urmă nu va fi deloc modelul luptătorului „idealist” contemporan, aşa cum îl vedem reprezentat de cele două tabere de la extrema stângă şi de la cea dreaptă, după cum nu va semăna nici tipului anost şi anacronic de la mijlocul acestor extremităţi. Adrian e un exclus al tuturor curentelor sociale din vremea noastră, un singuratic. Aşa că felul lui de a gândi nu va avea ecou decât mult mai târziu, atunci când extremele de azi îşi vor fi dat toată arama pe faţă, în materie de „idealism”, şi când se va simţi nevoia de a reacţiona împotriva lor.

Din punct de vedere al originalităţii operei mele, e evident că nu pretind să fiu profet în ţara mea, nici să fac figură de autor român. Sunt un autor care e nevoit să evite orice formă naţională dat fiind că scrie într-o limbă străină. Cu totul altfel aş face o carte, dacă aş şti că o destinez librăriei româneşti. De aci, scăderea fatală a originalităţii lucrărilor mele, opuse celor ieşite din pana confraţilor mei români.

Încerc să fac o largă adaptare, tot respectând textul francez. Câte dificultăţi am de învins, n-o vor şti decât acei care ar avea răbdarea să confrunte, linie cu linie, ambele texte. N-aş putea spune în ce măsură am reuşit să fac să nu se simtă că e o traducere, nici de câte ori am păcătuit împotriva limbii noastre.

Cred, totuşi, că cu greu ar putea cineva să mă traducă mai bine decât am făcut-o singur. În orice caz, dacă mi-e scris să n-am răgaz să mă redau eu însumi limbii mele materne, ar fi bine ca adaptarea de faţă să fie luată ca model, măcar în părţile unde dovedesc că o traducere bună nu se poate obţine uneori decât cu preţul unei curajoase violări a originalului.

PANAIT ISTRATI

Nisa, 1 decembrie 1933

I

Înghemuit pe un scăunel, într-un colţ al acestei spaţioase bucătării de mare casă burgheză, tânărul Adrian sta nemişcat şi părea că trage cu urechea la ceva ce s-ar fi petrecut în sufletul lui. Era cu totul preocupat, de un ceas de când se afla acolo. Mamă-sa îl adusese, ca să-l bage la stăpân, „băiat de alergătură”, şi cu toată ora matinală, biata femeie începea să se neliniştească de ţinuta puţin cuviincioasă, după părerea ei, în care încremenise fiu-său, tocmai acum când trebuia să-l înfăţişeze stăpânilor.

„Doamne, tare-i silnic! gândea ea, privindu-şi odrasla şi stând smirna, lipită de perete. Băiatu’ ăsta n-o s-ajungă la nimic!”

Spălătoreasă în casa Thuringer, de ani de zile, mama Joiţa ştia că, dintr-o clipă într-alta, „coana Ana”, nevasta d-lui Max Thuringer, avea să năvălească în bucătărie, cu drotul în mână. Ea se va aşeza, ca de obicei, la uşa maşinei de gătit, stând chiar pe acest scăunaş pe care Adrian şi l-a însuşit fără voia nimănui. Şi acolo, guralivă ori posomorâtă, după cum îi erau toanele, coana Ana petrecea o jumătate de ceas, ca să facă trei lucruri deodată: să-şi încreţească părul, să-şi bea cafeaua cu lapte şi să întocmească, în înţelegere cu mamă-sa, bucătăreasa casei, felurile de mâncare ale zilei. Apoi, gătită, gingaşă, pleca la piaţă însoţită de un servitor.

Adrian habar n-avea de toate acestea, dar simţea, din vreme în vreme, că mamă-sa nu era mulţumită de dânsul. El n-o privea. Sta cu ochii pironiţi în pământ, la picioarele lui, unde mii de amintiri, mii de simţăminte felurite, contradictorii, când vesele, când triste, se perindau ca în vis. Totuşi, el zărea picioarele mame-si, care îşi schimbau des locul, nerăbdătoare.

„Te pomeneşti c-o fi vrând s-aştept şi eu ca dânsa, în picioare!” îşi zicea el.

Din respect pentru cine?

Stăpânii – cei doi fraţi Thuringer – nu pot veni la bucătărie. Sunt nişte „domni” prea mari; şi „ţepeni ca toţi nemţii”. Să fie din respect pentru „madam” Carolina, mama coanei Ana? Sau chiar pentru coana Ana? Ori pentru Mitzi, sora acesteia?

Haida-de! Pe toate trei, astăzi stăpâne de „casă mare” şi femei cumsecade, de altfel. Adrian le ştia de mult, dar pe atunci nu le cunoscuse ca pe nişte „cucoane mari”.

Cu şase ani în urmă, copil de-abia scăpat din cursul primar, locuise împreună cu ele în aceeaşi casă din Piaţa Săracă. În vremea aceea, „madam” Carolina tocmai îşi pierduse bărbatul, „domnul” Müller, fost mecanic de primele locomotive sosite în România, apoi pensionar şi paralitic. Adrian admirase mult gravitatea acestui bătrân care, înţepenit în jilţul lui, citea ziua şi noaptea *Berliner Tageblatt* şi *Frankfurter Zeitung*.

Sărăcia domnea pe-atunci în familia Müller, dar Adrian observase că la nemţi sărăcia putea să fie demnă. Nu se pomenea la ei haine rupte sau murdare, aşa cum vedeai la „ai noştri”. Iar cârpelile, totdeauna iscusite, greu de descoperit. Cât despre bucătărie, cu sume de nimic, „madam” Carolina reuşea să făurească gustoase mâncăruri, ba chiar şi prăjituri.

Totuşi, mizeria hărţuia din ce în ce mai tare pe biata văduvă şi pe cei patru copii ai ei, trei fete şi un băiat, dintre care nici unul încă nu-şi scotea pâinea. Trăiau cu toţii, îndatorându-se pe unde puteau. Se împrumutau până şi

la mama lui Adrian, cea mai sărmană dintre văduve. Apoi, datornicii, mai ales băcanii şi brutarii, deveniseră agresivi. A trebuit să vândă din mobile, una câte una, ca să aibă ce mânca.

În sfârşit, lăsând toată ruşinea la o parte. Ana, cea mai în vârstă, hotărî să intre servitoare la fraţii Max şi Bernard Thuringer, mari exportatori de cereale, la Brăila, oraş în care se desfăşoară cronica noastră şi, în vremea aceea, port clocotitor de activitate.

Ne aflăm în primii ani ai acestui secol.

Norocul veni fără întârziere să răsplătească bărbăţia tinerei şi frumoasei Ana Müller: după şase luni de serviciu în casa Thuringer, domnul Max, şeful casei, luă în căsătorie pe blonda guvernantă a gospodăriei lui.

Acest gest, foarte natural la oamenii civilizaţi, închise câteva uşi domnului Max şi făcu puţin scandal printre bogătaşii de baştină ai urbei, mai toţi scoborâtori din vechili ai boierilor de altădată.

„S-au bosumflat? – Atâta pagubă!” îşi zise fericitul soţ, foarte „filozof” şi nicidecum veninos, cu atât mai mult cu cât era amarnic de miop şi-l lăsau rece toate zâmbetele batjocoritoare ce-ar fi putut să-l întâmpine prin oraş. El îşi purtă mândra peste tot şi o duse s-o plimbe chiar la Viena, la Berlin, la Veneţia şi pe Coasta de Azur.

Doamna Thuringer, din parte-i, ştiu să-şi păstreze bunătatea şi modestia. Ca şi mai înainte, ea nu lipsi o zi de a-şi face singură „coşniţa”, se mulţumi numai cu o servitoare, pe care o ajuta voiniceşte să ducă la bun sfârşit treburile unei gospodării atât de mari şi făcu din propria-i mamă bucătăreasa casei, cu toate opunerile soţului său.

Netăgăduit, „madam” Carolina nu fu singura care îşi urmă fiica la Thuringer, îndată după căsătoria acesteia, ci aproape toată familia Müller veni să-şi găsească lângă Ana mai mult un azil decât o ocupaţie. Acest eveniment puse în mişcare mecanismul îmbâcsit al vieţii monotone a celor doi holtei. Un mare număr de fuste voioase, mirosind a curăţenie, aeriseau toată casa cu neîncetatele lor du-te-vino.

Da, miroseau plăcut, afară de aceea a bătrânei bucătărese, care, neavând decât una şi iubind mult „schnapsul”, se cam scăpa pe poalele rochiei, cu care mătura cimentul bucătăriei. Dar „madam” Carolina nu părăsea domeniul ei decât ca să se ducă să se culce, aşa că nu făcea supărare nimănui.

Ţinându-şi genunchii în braţe. Adrian privea cu milă la această rochie prea lungă, ce se târa de colo-colo, şi o găsea mai păcătoasă chiar şi decât acelea pe care biata nemţoaică le purta în toiul cumplitei mizerii din Piaţa Săracă. De ce ticăloşia asta? Probabil, din nepăsare. În prezent, „madam” Carolina îşi punea tot sufletul în păhărelul acesta de „schnaps”, care, de altfel, i-a fost drag totdeauna. Greoaie, suferind de reumatism, ea prepara cafeaua de dimineaţă, din care gusta din când în când, dar mai des alerga până la cămară, unde trăgea o duşcă de rachiu pe furiş.

— Madam Carolina! zise deodată Adrian, de ce nu ţii sticla cu rachiu lângă dumneata? Te vei fi temând poate de fata dumitale?

La auzul acestei enormităţi, scăpată fiului ei, mama Joiţa scoase un ţipăt de spaimă, dar madam Carolina se duse să-l sărute pe frunte:

— Tu ai fost totdeauna băiat de treabă. De acum încolo tu ai să-mi cumperi „schnaps”, nu-i aşa?

— Desigur. Şi mai bun decât ăsta, care pute.

— Hm! Eşti nostim. O să vedem dacă ai să poţi rupe Anei destui gologani, ca să cumperi din care nu pute. N-ai idee cât a devenit de zgârcită, de când are bani.

Adrian voi să răspundă, dar servitoarea intră, şi el se gândi atunci cu totul la altceva. Văzu întâia fustă curată a casei, o unguroaică de douăzeci de ani, frumuşică, grăsună, cu carnea albă şi răsfrângându-se de peste tot, în îmbrăcămintea-i sumară de dimineaţă. Ea roşi tare, la vederea acestui flăcău de o etate cu ea, îşi acoperi sânii mari şi zise, ca să zică ceva:

— Iaca. Sufrageria e gata. Boierii n-au decât să se scoale.

Apoi, ca să-şi învingă sfiala pe care i-o provoca prezenţa neaşteptată a tânărului, întrebă pe mama lui Adrian, pe care o cunoştea bine:

— E băiatu' matale, ţaţă Joiţa? Frumos flăcău! Am să mi-l fac logodnic.

Buna mamă fu măgulită să audă că fiul ei e un „flăcău frumos", dar răspunse cu o strâmbătură la ideea de a-l vedea însurându-se cu o servitoare. Aşa ceva, numai nemţilor bogaţi poate să le trăsnească prin cap. Dar Adrian al ei trebuia să se căsătorească cu o fată „de familie" şi cu zestre. În privinţa asta, ciocoi ori calic, toată lumea la noi gândeşte la fel.

În privinţa asta. Adrian nu gândea nimic, n-avea nici o idee preconcepută. Ba chiar se întreba uneori de ce oamenii amestecă ideile cu carnea poftitoare? Cum poţi să vorbeşti de căsătorie, de zestre, de condiţie socială, de inteligenţă şi de cultură, când nu-i vorba decât de carne pătimaşă?

Netăgăduit, din ale cărnii femeieşti, Adrian nu cunoştea încă decât culoarea şi mirosul, dar acestea îi ajungeau ca să-şi dea seama că, deşi avea capul plin de gânduri, devenea un mic animal supus, de îndată ce o femeie tânără îi biciuia vederea cu strălucitoarea ei comoară trupească. Ah, în asemenea momente, la atingerea acelei mâini nevăzute, el se simţea gata să leşine de plăcere. O bogată parte din el se golea cu violenţă, ca să facă loc unei alte părţi, cu totul deosebită, dar la fel de bogată. Se nimicea în el o grea comoară de gânduri tumultuoase, care forma baza vieţii sale intime: frumuseţile din cărţi şi din natură; prietenie; năzuinţi; idei de dreptate socială, întreaga-i avere, adunată cu două braţe de băiat sărac, se eclipsa pe loc. Pentru un moment. Şi ca să facă loc unei vijelii devastatoare ce debuta cu gingăşie, ca o adiere plină de mângâieri: avântul impetuos către această comoară trupească a femeii. S-o atingă doar cu un deget; cu mâna, şi uneori, poate, să-şi lipească de ea obrazu-i înflăcărat.

Nu cerea nimic mai mult. Nici nu ştia din ce era făcut acest „mai mult". Căci firea lui pasionată nu admitea ca „totul" să se reducă la acea experienţă vulgară cu care putea să se laude orice puşlama şi pe care el o judeca prea banală, prea mărginită, prea lipsită de exaltare. Nu! Camarazii lui, ori nu ştiau nici ei nimic, ori erau incapabili să-l facă să întrevadă întinderea pasională a acestui act final. Oricum ar fi fost, el respingea cu dezgust descripţiile ce i se făceau. Ele erau prea grosolane, adesea josnice şi, uneori, chiar injurioase. Femeia era umilită, redusă la rangul de obiect de plăcere, sclava bărbatului. Sau se făcea din ea un duşman, un tiran.

Ea nu era nici una, nici cealaltă. Pentru Adrian, femeia era o tovarăşă a omului, voioasa lui complice ori parteneră. Şi mult, mult mai drăguţă decât el, în ciuda tuturor mizeriilor pe care această pasiune le comporta. El o vedea bogată de culori, de linii delicate, de forme voluptuoase, de fineţe senzuală. Ea era giuvaerul existenţei bărbatului. Acesta putea să fie bun, puternic, viril, viteaz, dar îi lipsea prima calitate a fiinţei umane, în materie de senzualitate: graţia.

O femeie, trecând pe lângă un bărbat, putea să-l facă fericit şi să-i lase o amintire neştearsă, numai învăluindu-l cu graţia ei. Râsul şi plânsetele unei femei amintesc neîncetat cea mai frumoasă vârstă a vieţii umane: copilăria. Până şi furia ei te face să simţi că femeia nu e făcută pentru truda care

sluţeşte.

Astfel, Adrian vedea în femeie cea mai vie dintre toate operele de artă. Şi adesea, fericit de locul enorm pe care femeia îl ocupa în sufletul lui, el se întreba dacă bucuria ce i-o aducea dânsa nu făcea cât mulţumirea ce-o simţea citind cutare pagină de Balzac, ori iubind cu toată pasiunea-i amicală pe Mihail, sau desfătându-se într-o zi de libertate totală pe malul Dunării lui dragi.

În fond, aceste mari ramuri ale existenţei pasionate trebuie să aibă acelaşi trunchi şi aceeaşi rădăcină, îşi zicea el. Căci începea să simtă că toate îl încălzeau şi-l bucurau deopotrivă. O iubire, cedând locul alteia, nu-i micşora fiinţa, dimpotrivă, completându-se amândouă, îl îmbogăţeau. Ceva şi mai mult, prin natura lor profund deosebită, aceste pasiuni înlăturau spinul rivalităţii, a cărei înţepătură otrăveşte inima, umilind-o.

Adrian observă că servitoarea n-avea nici o graţie. Era numai aţâţătoare, cu tânăra ei carne albă. El o dori un moment, apoi cochetăriile ei puţin graţioase îl lăsară nepăsător. El se ghemui şi mai mult pe scăunel şi se gândi la Mihail, la ultima lui lectură, la libertatea-i pe care avea s-o piardă peste un moment.

Gândul că o să fie servitor îl întristă puţin, dar el căută să-şi facă inima bună. La urma urmei, trebuia să-şi câştige pâinea. Şi apoi, ca băiat de alergătură, n-o să fie ca în puşcărie, ci mai mult pe-afară, prin oraş, prin port, unde „Casa” îşi avea biroul de afaceri de bursă. Spre biroul acesta şi spre telegraf, avea s-alerge fără încetare.

Nu-i tocmai rău. Eşti la aer, la soare. E un fel de libertate.

Deodată, zarva ce-o făceau doi cotei greoi, alergând unul după altul pe coridoare, îl scoase din visurile lui.

— Iată că vine cucoana Ana, zise servitoarea.

În adevăr, câinii dormeau la un loc cu stăpânii lor şi, de îndată ce li se deschidea uşa, năvăleau totdeauna zbenguindu-se spre bucătărie, unde-i aştepta strachina cu lapte. Erau doi baseţi germani, unul roşcat, celălalt negru, şi graşi să crape. Ei se prăvăliră în bucătărie ca două ghiulele, dar cucoana Carolina îi dădu afară:

— Ia s-o ştergeţi de-aici, urâţilor! Dimineaţa trebuie mai întâi „să faceţi ceva”, şi apoi să vă puneţi pe mâncare.

În pragul bucătăriei apăru cucoana Ana, în cămăşuţă de zi şi jupon alb cu dantele, vedenie graţioasă pe care Adrian, după şase ani, o găsea mai perfectă ca niciodată. Spre această imagine, da, el era gata să se precipite, fără şovăire, să-i înlănţuiască genunchii şi să i-i sărute, cu sufletul pe buze. Apoi să moară.

El nu făcu decât să se scoale în picioare şi să răspundă, la rându-i, la salutul stăpânei:

— Bună dimineaţa... *cucoană* Ana.

Ea surprinse sforţarea pe care tânărul o făcu ca s-o numească „cucoană”, şi-l încurajă:

— Aşa, Adrian: acum nu trebuie să-mi mai zici „Ana” ca altădată, ci *cucoană*. Şi pe Hedwig, de asemenea, trebuie s-o numeşti cucoană. Iar pe Mitzi: domnişoară. Nu pentru noi, ci pentru obrazul „casei”. Noi... Mereu prieteni, nu-i aşa?

Veni să-i dea mâna. O mână frumoasă, călduţă şi moale, pe care el o duse la buze cu o dragoste ce-o făcu să tresară, ca arsă. Ana căută numaidecât să se pună în gardă, luând o atitudine de stăpână gravă şi depărtându-se de Adrian. Apărare inutilă, căci acesta nu făcea nimic care s-o întărească în bănuiala ei. El plutea în sferele unei fericiri senine, lipsit de orice gând păgân şi

adânc recunoscător de plăcerea pe care o gustase cu înfrigurare.

Uşor miop, dar îndeajuns ca să nu poată distinge amănuntele unui obiect situat la cinci metri de dânsul. Adrian nici nu mai cătă spre doamna Thuringer. N-o simţea el, toată, în sângele lui clocotitor? Ce-i mai trebuia? Niciodată încă viziunea şi atingerea unei femei nu-i transmisese atâta căldură; şi, pentru moment, nu concepea cum ar putea fi mai fericit.

— Bună diminea-a-ţa. Adrian! ziseră, în acelaşi timp şi tărăgănat, două voci de femeie.

Erau Hedwig, cea mai mare, şi Mitzi, cea mai mică dintre cele trei surori Müller. Prima, măritată cu un grec pierde-vară, avea douăzeci şi şapte de ani şi se ocupa în casa Thuringer cu întreţinerea lenjeriei. Mitzi era de aceeaşi etate cu Adrian şi căuta, printre musafirii casei, un viitor soţ.

Ana fu mulţumită văzându-le sosind şi ele la bucătărie, căci, după părerea ei, Adrian mirosea prea tare a armăsar. Şi nu voia să fie singura care să-i atragă privirile, cu tot aerul confuz, preocupat, ce i-l descoperea.

— Aşadar, Adrian, o să fim iar împreună ca în Piaţa Săracă, acum şase ani! zise Mitzi, venind să-i strângă mâna. Ia povesteşte-ne ce-ai făcut în toată vremea asta.

— N-am făcut nici o brânză! răspunse Adrian, cu o vădită nepăsare.

Nu-i plăcu intervenţia noilor-venite, care îl făceau să se scoboare din norii lui, mai ales că Mitzi, comparată cu Ana, i se părea o adevărată iapă, atât de mult crescuse şi se îngrăşase. Mai drăgălaşă o găsi pe Hedwig, mai fină, deşi era cea mai în vârstă. Totuşi, nevoind să pară grosolan, o lăudă pe Mitzi pentru frumuseţea ei.

Acum se aflau la bucătărie trei femei frumoase şi tinere, în jupon alb, cu picioarele goale, cu umerii şi sânii aproape tot aşa de goi, neavând decât un biet prosop care să-i ascundă privirilor indiscrete. Ele veneau să-şi droteze părul la maşina de gătit şi umpleau bucătăria de miros de femeie curată ieşind din culcuş. Asta era prea mult, chiar pentru un miop ca Adrian, care găsi cuminte să iasă în curtea de serviciu, să se joace cu cei doi cotei dolofani.

Mama-sa răsuflă uşurată. Doamne, atâtea femei, pe jumătate goale, la ora asta, în fiecare dimineaţă! Cum de nu s-a gândit ea! Netăgăduit, afară de servitoare, toate celelalte sunt stăpânele lui, cărora el le datorează respect. Oricum, e un flăcău de nouăsprezece ani, încă neştiutor în cele lumeşti şi cu atât mai curios când e vorba de „asemenea lucruri”. Totuşi, n-avea ce face, era nevoită să-l „vâre” în haremul acesta, căci nu mai putea să-l ţie pe cheltuiala ei. Cum va face oare, bietul băiat, ca să iasă la capăt cu cinste?

Adrian fu chemat, tocmai când clopotul liceului vecin suna intrarea în clasă; ora opt. În bucătărie nu se mai afla nici o femeie care să-ţi aprindă simţurile. Ana, în picioare, îmbrăcată, pudrată, fermecătoare în rochia ei de vară, bogată în culori vii, se arăta pătrunsă de dorinţa de a părea demnă, serioasă. Ea luă pe Adrian ia repezeală:

— Iată, dragă băiete: trei birouri şi coridoarele de curăţat şi pus în ordine, precum şi cele două curţi, cea principală şi cea de serviciu. Apoi, argintăria şi alergătura. Asta este treaba ta zilnică, şi nu-i puţin. Trebuie să te execuţi cu punctualitate şi ireproşabil. Dar vei fi răsplătit. Am obţinut de la domnul Max să ţi se plătească cel mai mare salariu acordat până azi unui băiat ca tine: optzeci de lei pe lună şi toată întreţinerea, casă, masă, spălat şi...

Şi deodată se porni pe un râs nebun, roşind până la urechi, cu toată pudra, şi ascunzându-şi faţa în mâini. În clipa aceea, părea o fată de şaisprezece ani, atât rămăsese de tânără la caracter şi neprefăcută.

„Madam” Carolina interveni gravă, aproape furioasă:
— „Casă, masă, spălat şi”... *Şi mai ce?* Nu ţi-e ruşine?
— Şi de ce mi-ar fi ruşine? ripostă ea, aproape înăbuşită. Am vrut să spun că Adrian va mai avea şi cadouri, şi asta m-a făcut să mă gândesc la altceva. Ce, nu-i îngăduit?
— Nu, nu! Te gândeşti cam prea des la „altceva-a-a”... de când ai devenit „doamna Thuringer”, şi asta îmi displace, iaca!
Ana, potolită, melancolică, se întoarse către flăcău:
— Haide, Adrian: ia panerul şi însoţeşte-mă la piaţă. Vrei?
„Te-aş însoţi chiar şi în iad”, se gândi Adrian. Dar răspunse:
— Dacă trebuie...
Un aer de reproş întunecă privirea tinerei femei, întristând frumosu-i chip:
— Cum „dacă trebuie”?... Nu trebuie deloc! Sunt hamali la piaţă. Îi iau totdeauna. Dar azi n-avem nimic de purtat; şi apoi, mi-ar plăcea să mă însoţeşti, iată de ce te-am poftit. Însă fă cum vrei.
Şi dădu să plece. Adrian îi tăie drumul, palid, zicându-şi: „Cum a putut să-mi scape o asemenea gogomănie?” Ana îi biciui obrazul cu mănuşile:
— Haide... Vino repede!
El alergă să caute panerul, meditând, ca concluzie: „E simplu: numai femeia e în stare să-ţi dea o asemenea fericire! Soare, libertate, prietenie, lecturi, – toate sunt accesorii!”
Era nenorocit că nu se afla singur cu aceea care era pentru el un izvor de fericire. Ar fi voit să se arunce la picioarele ei şi să sărute cimentul bucătăriei.
În cămară, unde se dusese să caute panerul, o ceapă putredă pe care puse piciorul fu gata să-l dea în brânci. Odaia, neavând fereastră, era întunecoasă, dar un miros greu îl preveni de murdăria care domnea.
— „Madam” Carolina, zise el, ieşind, îmi vei da voie să pun niţică ordine în cămară: nu miroase a curăţenie acolo.
— Nu ştiu nimic. Sunt bătrână şi n-am nas.
Ea voi să spună că nu mai avea miros.
Ana, punându-şi mănuşile, murmură:
— N-ai nas, dar acela pe care îl ai, îl vâri în treburile tuturora!
„Hm! se gândi Adrian; mama şi fiicele n-au aerul s-o ducă bine”.
În momentul acesta, vocea domnului Max răsună pe galeria cu geamlâc, de lângă bucătărie:
— *Maus! Maus!* Laptele miroase a gaz, astăzi!
El îi spunea nevestei lui, *Maus*[1].
— Poftim! exclamă Ana. Când nu miroase friptura sau pâinea a gaz, miroase laptele. N-o să isprăvim niciodată cu păcătoasa asta de lampă din policandru, până nu vom arunca-o la gunoi. Curge mereu gazul din ea, deşi o reparăm în fiecare săptămână.
— O să mă ocup eu de ea, doamnă, zise Adrian. Am un prieten, bun tinichigiu. El o să-i vie de hac.
— Aţi apucat să mâncaţi, barem? întrebă Ana pe bărbatu-său.
— Deloc! Nici Bernard, nici eu. Cum să mâncăm, când laptele miroase a gaz? Şi murim de foame amândoi!
Servitoarea tocmai trecea pe lângă ei. Ana îi trase un perdaf:
— Imbecilo! Ştii bine că lampa din sufragerie curge: de ce pui cana cu lapte sub policandru?

---

1 Pe nemţeşte: şoricel (n.a.).

Max o dezmierdă pe obraz:

— Nu te supăra, *Maus!* De astă dată, ne vom mulţumi cu ouă, unt şi cafea neagră. Cine e tânărul acesta?

— E Adrian, despre care ţi-am vorbit, fiul spălătoresei noastre. Ţi-l prezint: el va fi băiatul nostru de alergătură.

Max Thuringer era un om înalt, voinic, cu privirea tulbure şi părul cărunt. Ca să distingă trăsăturile feţei lui Adrian, el trebui să-i vâre aproape sub nas cele două perechi de ochelari ce purta în permanenţă:

— Foarte bine, aprobă el cu bunătate. Caută, băiete dragă, să ne scapi de pacostea asta de gaz care curge prin mâncăruri.

Din strada Grădinii Publice, ca să se ducă în Piaţa Mare, Ana o lua pe Bulevardul Carol. Nu e drumul cel mai scurt, dar bulevardul acesta e poate unic în lume, prin masa de aer, de cer şi de spaţiu pe care o cuprinde. Larg cât Câmpiile Elyzee din Paris şi încă pe-atâta de lung, el e format de două nesfârşite şiraguri de căsuţe, aproape nici una cu etaj pe atunci, dar având fiecare fizionomia ei proprie, găteala ei, zorzoanele ei. Ai fi zis că erau nişte leliţe cochete, stând una lângă alta de-a lungul trotuarului. În anotimpurile cu zile frumoase, soarele, cerul albastru îşi găseau aci leagănul, întârziind cât mai mult timp cu putinţă.

Adrian fu recunoscător Anei de-a fi luat calea aceasta, cea mai dragă lui, din câte avea Brăila. Mergând spre târg alături de stăpâna şi prietena lui, el nu ştia cum să-i mulţumească, nu numai de-a fi ales calea asta, care era un fel de plimbare, ci pentru toate cauzele cu care îl fericise în dimineaţa aceea: făptura ei apărând în jupon şi cu umerii aproape goi; râsul acela voios, plin de mister; lovitura ce i-o dăduse pe obraz cu mănuşa parfumată; în fine, pentru rochia de muselină pe care o purta atât de gingaş şi chiar pentru felul lenevos cum mergea acum lângă el.

Ar fi voit, dar nu putea să-i spună cât îi era de recunoscător.

Nu că i-ar fi lipsit mijloacele de a se exprima, dimpotrivă, lecturile îl făcuseră stăpân pe un vocabular destul de bogat; dar tocmai din cauza asta, ştiind-o pe dânsa cam mărginită în ale gândirii, se temea să nu fie rău înţeles şi să i se pună la îndoială curăţenia sentimentelor.

— Nu mi-ai spus, făcu dânsa brusc, dacă eşti mulţumit de leafa mare ce-am obţinut-o pentru tine.

Adrian se opri, sufocat:

— Atâta pagubă pentru leafa ce-ai obţinut-o, c-o fi mare ori mică! răspunse el. Nu muncesc pentru „lefuri mari”.

Ea îl privi mirată, uluită:

— Pentru ce munceşti, atunci?

— Ca să *trăiesc!* Şi traiul cum îl înţeleg eu, n-are decât o foarte mică legătură cu chestiunea lefei. Iată, de pildă, sunt gata să muncesc la d-ta numai pe mâncare, fără nici o leafă. Şi dacă într-o bună zi rămân fără haine şi desculţ, n-am să-ţi cer să-mi cumperi nimic, ci am să mă duc să lucrez patru ceasuri pe noapte într-o brutărie, şi după o lună mi-am cumpărat tot ce-mi trebuie. Ei, înţelegi d-ta aşa ceva?

El o oprise în mijlocul bulevardului şi-o fixă în albul ochilor, ca un şarpe. Ana ar fi voit să scape de privirea aceea şi să continue drumul, dar nu ştia cum să facă.

O droaie de căruţaşi din port, adevăraţi găligani, trecând în goană pe lângă ei şi crezând că e vorba de un flirt, strigară:

— Hei, frumoaso! Vezi să nu te înghită craiul!

Adrian îi arătă cu mâna:

— Iată cine munceşte pentru lefuri şi ar fi bucuroşi să le aibă cât mai „mari”!

Apoi o slăbi din ochi, reluând drumul, fără să mai scoată un cuvânt.

„Ce drac! se gândi Ana. Spunea drept mă-sa când ne povestea cum îşi petrece nopţile citind. Se vede!”

Nu se vedea nimic, bineînţeles, dar tânăra stăpână nu-şi putea explica altfel caracterul prietenului ei servitor.

„Da – îşi zicea Adrian, rectificând o gândire din dimineaţa aceea – da, nimic nu poate întrece fericirea pe care ţi-o dă o femeie graţioasă. Şi totuşi... Câte n-o întrec! Păcat..

El simţea o lovitură în inimă, de câte ori constata zădărnicia unui sentiment. Lui îi plăcea să vadă în toate absolutul. Degradarea vreunuia dintre avânturile lui îi lăsa în suflet goluri a căror amărăciune n-o putea învinge. Rana i se părea de nevindecat.

Astfel, de ce trebuia ca Ana să vorbească de acea stupidă chestiune de „leafă”, tocmai în clipa în care ea îl făcea aşa de fericit? El nu-i cerea nimic, nici măcar să-l lase să-i sărute mănuşa ori o mânecă a bluzei. De altfel, ar fi putut să-i sărute, cu aceeaşi plăcere, veştmintele separate de corp. Căci, venind de la ea, care era un model de graţie, cel mai neînsemnat lucru îl făcea fericit. De ce, dar, să vorbească de „leafă”?

Ana îi spulberă aceste gânduri triste, pe care, de altminteri, le ignora. Observând tăcerea lui prelungită, îi zise:

— Ştii de ce era mama aşa de furioasă? Are necaz pe mine, fiindcă mă bănuieşte.

— Ce bănuială?

— Un amant.

— Şi ai, într-adevăr?

— Da’ de unde! Un flirt, asta-i tot, îţi jur!

— Şi cine-i flirtul acesta?

— O să-l vezi numaidecât la piaţă. E un profesor de gimnastică.

— Sper că n-o să te acosteze pe stradă! În cazul acesta, prefer să nu fiu de faţă, mă întorc acasă.

Şi se opri.

Ea îl apucă de braţ, râzând:

— Nu cumva eşti amorezat de mine?

— Amorezat? Nu! Amorezat e profesorul d-tale de gimnastică, aşa cum ar putea să fie amorezaţi căruţaşii de adineauri, de ce nu? Pentru mine, d-ta eşti cu totul altceva. Ceva ce n-ai putea fi pentru ei. D-ta eşti, vei fi în curând, izvorul de energie care mă face să suport starea mea de servitor în casa d-tale, şi aceasta, c-o vei voi sau nu vei voi-o, căci nu-ţi cer nimic. Ceea ce iau eu, nimeni nu mi-o poate refuza.

De data asta, Ana fu înciudată că nu putea să-şi dea seama dacă Adrian îi făcea complimente ori îşi râdea de ea. Totuşi, comparându-l cu numeroşii ei curtezani, putu să constate că Adrian era singurul tânăr care îi vorbea cu o faţă atât de inspirată, o privire atât de profundă. Se simţi măgulită, căci îl considera ca pe un băiat foarte instruit, deşi servitor. Şi voind să-l minuneze, opunându-i propriile ei cunoştinţe, îi zise surâzând şi atingându-i uşor obrazul cu vârful degetelor înmănuşate:

— Tu îmi aminteşti un personagiu dintr-un roman intitulat *Majestatea Sa Banul şi Alteţa Sa Amorul.*

Adrian o privi aiurit şi gândi:

„Nu-ţi amintesc nici pe dracul, dar chiar şi aşa, tot îmi eşti dragă când îmi surâzi cu ochii tăi mari, albaştri, cu gropiţele din obraji şi cu cele două rânduri de mărgăritare ale dinţilor tăi. Iată de ce-aş munci şi la ocnă, dacă m-ai trimite, ba sunt gata să rabd să fii acostată şi de toţi profesorii de gimnastică din lume”.

— Dacă îţi plac romanele, îi zise el, dă-mi voie să ţi le procur eu, dar nu mai pune mâna pe toate „Majestăţile şi Alteţele” astea în fascicole. Astea-s romane pentru birjari sau băieţi de prăvălie.

În epoca aceea, cam pe la 1900, Piaţa Mare din Brăila oferea un spectacol demn de penelul unui pictor şi de avântul liric al unui poet. Nu produsele meritau acest omagiu artistic, ci vânzătorii, sau mai curând vânzătoarele.

Ţărance, toate. Bătrâioare, cu umerii obrajilor încă frumoşi, cu privirea ştrengărească, gata să te iscodească, şi cu buzele încreţite şi ţuguiate, uşor pornite pe laudă dar şi pe ocară. Tinere măritate, cu frumoşi sâni, doldora de lapte, scoşi la lumina zilei şi vârâţi în gura lacomă a unui prunc. Acestea aveau ochi reci şi răutăcioşi, gonind privirile indiscrete. Se mai aflau codane cu feţe ruşinoase, cu căutătura drăcoasă şi cu părul îmbâcsit de unt-de-migdale parfumat cu mosc.

Vara, fustele lor, bluzele, şorţurile, testemelele semănau cu un câmp acoperit de flori. Marfă – ouă, unt, brânză, smântână, sau trufandale, fructe, zarzavat – se întindea chiar pe pavajul pieţei şi era oferită publicului într-un vârtej de gesturi şi ţipete disperate care te ameţeau. Fiecare îşi striga clienţii şi îţi făcea pomelnicul mărfii, amestecând cuvinte deopotrivă de dezmierdătoare, şi petrecându-te cu un iureş de sudălmi, dacă cumva gustai din unt ori din smântână şi plecai strâmbând din nas.

După ce termina cu măcelarul, Anei îi plăcea totdeauna să întârzie în acest târg ţărănesc, unde era cunoscută de toate cumetrele, mult adulată şi tot atât de ocărâtă. Căci, aci, ea avea apucături urâte: veşnic mofturoasă, gustând din toate oalele şi tocmindu-se peste măsură. Aşa că, deşi bună clientă, plictisea pe toată lumea cu zgârcenia ei. Adrian o plângea şi se mâhnea. De ce urâţenia asta de caracter, lângă atâta graţie? Ea ar fi putut să fie mai drăguţă şi mai dreaptă cu aceste biete ţărănci. Frumuseţei nu-i stă bine să fie arţăgoasă şi avară.

Şi iată că pe când o urma, tăcut, printre rândurile de ţărăncuţe, Adrian băgă de seamă că un domn îi urmărea la o oarecare distanţă. Ana, preocupată cu târguielile ei, nu-l văzu decât mai târziu, se fâstâci şi înclină din cap, ca să răspundă la salutul dulceag al gentlemanului, apoi îşi continuă cumpărăturile, indiferentă.

Această atitudine demnă plăcu lui Adrian, convins că se afla în prezenţa profesorului de gimnastică, ceea ce era adevărat. Tipul îi fu antipatic, cu mustăţile lui ungureşti, obrajii roz, părul pomădat, ochii languroşi şi baston cu mâner de argint, reprezentând un cap de ogar, de care părea tare mândru, căci îl ţinea cocoţat sus pe umăr, la nivelul gambetei. Dar era voinic ca un atlet, aşa cum le place tuturor femeilor, fie ele tinere ori bătrâne, frumoase ori urâte. Îmbrăcămintea îi era desăvârşită. Mersul, deşi vădit nenatural, prefăcut, îi devenise familiar şi imita pasul mărunt al spaniolilor şi clătinătura răţoiului. Un veşnic surâs părea să i se fi înţepenit pe buze.

Adrian fu curios să vadă cum înţelege un om din lumea „bună” să facă curte unei femei dintr-o lume şi mai „bună”, cel puţin prin măritişul ei, ca doamna Thuringer. Cunoştea el oare trecutul ei umil şi recenta ei ascensiune?

Şi o va trata ca pe o fostă servitoare, ori ca pe-o doamnă onorabilă?

La sfârşitul târgului, era fixat. Acest profesor era ca aproape toţi profesorii, când sunt curtezani. El nu-şi dădea osteneala să afle mai întâi cu cine avea de-a face, cu o personalitate puternică ori cu una mediocră. Se mulţumea să desfăşoare aceleaşi banalităţi, aceleaşi glume răsuflate, adoptând o voce de circumstanţă, o privire şi un surâs de care era sigur că trebuiau să fascineze pe orice soi de femeie.

Aşa, de pildă, făcând pe clientul, se adresa ţărancei cu care Ana sta la tocmeală şi o întreba, cu miorlăieli de cotoi şi dând ochii peste cap, ca un june amorez la teatru:

— Spune-mi mata, te rog, dacă nu cumva astea au pui în ele, căci, în asemenea caz, vreau să ţi le plătesc pe preţul puilor! N-aş vrea să te înşel, Doamne fereşte!

Ana surâdea, fireşte, din complezenţă ori din prostie, dar lui Adrian îi venea să ridice braţele la cer şi să strige, acestui profesor de gimnastică: „Ce-ai deveni d-ta, domnule profesor, cu un astfel de spirit, dacă s-ar întâmpla să te afli în prezenţa unei femei de geniu? Da, o femeie de caracter, cu multă ştiinţă şi inteligenţă. De ce nu? Aceasta se întâmplă rar, dar nu se întâmplă numai cu artiştii consacraţi. Geniul nu e totdeauna de notorietate publică. Prietenul meu Mihail e un astfel de om de geniu, fără să fie artist, şi s-ar putea, deci, să existe şi Mihail-femeie. Ei bine, ce te-ai face în faţa unei asemenea femei, cu titlul d-tale de profesor şi monumentala-ţi neghiobie?"

Adrian gândi aşa, dar nu zise nimic. El nu avea încă curajul de-a spune oamenilor gândurile lui, chiar cele mai mature. Îi lipsea încrederea în el. Plecat de prea de jos, neavând ca instrucţie decât clasele primare şi dându-şi seama de imensitatea sarcinei lui de autodidact, el se simţea umilit în faţa diplomelor, ridurilor şi a ştiinţei ierarhice.

Totuşi, începea să întrezărească deşertăciunea celor mai multe din aceste valori turnate în serie şi pierdea, încet, respectul faţă de ele.

Bineînţeles, nu cerea ca omul tare să fie un oracol de înţelepciune. Şi lui Mihail îi scăpa uneori câte-o prostie. Ba chiar i se întâmpla să le plaseze cu bună ştiinţă. Dar Adrian ştia să deosebească neghiobia omului inteligent, de aceea a omului născut neghiob. Aşa că profesorul de gimnastică fu repede judecat şi clasat.

Acum ar fi voit să ştie în ce stadiu se afla acest flirt. Întorcându-se acasă, tot pe bulevardul cel mare, o întrebă pe Ana:

— De cât timp îţi face curte profesorul d-tale?

— De astă-primăvară; cam vreo două luni. Dar de ce-i numeşti profesorul meu? Ţi-am spus că n-am vorbit niciodată cu el. Mi-a scris o singură dată, ca să-mi ceară o întâlnire. Atât.

— Şi i-ai răspuns?

Ea se burzului:

— Ştii că ai haz! Uiţi că port numele unuia din fruntaşii oraşului!

Adrian îşi zise: „Dacă asta e singura cauză care te-a oprit să-i răspunzi, vai de tine!".

II

Casa Thuringer, birouri şi apartamente, forma o mare clădire pătrată, fără etaj, aşa cum sunt majoritatea caselor la Brăila. Faţada acestei clădiri dădea pe strada Grădinii Publice, dosul se afla chiar în această Grădină Publică;

iar cele două părţi laterale aveau, la stânga, curtea principală; la dreapta, curtea de serviciu. Nu puteai pătrunde în clădire decât prin una din aceste două curţi. Nici birourile, nici apartamentele n-aveau comunicaţie directă în stradă.

Adrian pierdu o zi întreagă, numai ca să se obişnuiască cu toate încăperile acestei locuinţe boiereşti. Apoi, chiar de-a doua zi, cu o patimă puţin comună, voi să ia toată casa în spinare. Nu că ar fi fost ceea ce se numeşte un om harnic. Deloc. Ar fi putut să treacă mai curând drept un hoinar. Dar, erau unele sarcini, plătite ori nu, pentru îndeplinirea cărora s-ar fi omorât, pe când altele îl lăsau rece şi nu le executa decât din nevoile de a-şi câştiga pâinea.

Cu acestea din urmă nu se ocupa multă vreme chiar dacă ar fi fost plătite cu aur. Le părăsea, de îndată ce economiile făcute îi îngăduiau să plece, şi uneori chiar înainte. Din cauza asta, mama lui se simţea foarte nefericită, iar el îşi făcuse o reputaţie de vagabond. Una şi cealaltă îl amărau peste măsură. Crezându-se nedreptăţit, se închidea în el. Singur Mihail îl înţelegea.

La Thuringer, totul îi fu simpatic, numaidecât. Mai întâi, cei doi fraţi nemţi, stăpânii. I se păreau mai cumsecade decât românii, mai de caracter, oameni de mare probitate. Apoi, femeile. Le cunoştea până în fundul sufletului, din vremea când locuiseră împreună ani de-a rândul, şi era sigur de prietenia lor. În sfârşit, munca făgăduia să fie pe placul lui: variată şi destul de independentă. Putea să se apuce cu inimă, s-o dea gata şi să mai rămâie liber, fără ca nimeni să-i bată capul. Nimic nu-l îngrozea mai tare decât monotonia, rigiditatea mecanică a muncii de atelier, din care gustase îndeajuns. El ura orele fixe, intrările şi ieşirile cu turma, neputinţa de-a lua o iniţiativă, zădărnicia oricărei vrednicii.

Acum se-nfăţişa prilejul de-a da curs liber fanteziei lui. El constată că locuinţa aceasta, deşi bogată, nu era îngrijită. O seamă de treburi mărunte, ce ieşeau din atribuţia servitorului, aşteptau mâna îndemânatică a unui meşter care să se priceapă la toate: zidărie, lăcătuşerie, vopsitorie.

În mai toate încăperile importante se puteau vedea bucăţi de tapiserie dezlipită şi atârnând ca nişte cârpe. Pe plafonul frumosului dormitor al domnului Bernard Thuringer, holteiul casei, se afla o mare pată de mucezeală, provenind de la o ploaie mai de demult. În biroul domnului Max riscai oricând să-ţi frângi gâtul, împiedicându-te de-un capăt de parchet ieşit în afară. De îndată ce ploua mai tare, apa începea să picure, la bucătărie, chiar deasupra tingirilor de bucate. Unele mânere de uşi îţi pişcau mâna până la sânge. Şi , mai peste tot, ferestre ce nu se închideau, covoare pe care le luai în picioare, uşi care scârţâiau, găuri în pereţi sau crăpături bătătoare la ochi.

Pentru ca toate aceste urâţenii să dispară, nu trebuiau nici bani, nici vreo diplomă, ci doar puţină tragere de inimă şi o oarecare îndemânare.

Adrian le avea în aşa măsură, încât era uneori privit ca un maniac. Orice spectacol urât, orice acţiune rău-voitoare ori neghioabă, publică sau privată, îi contrariau simţul lui înnăscut pentru bine, frumos şi drept, punându-l într-o stare de surescitare nervoasă ce-l făcea să se ocupe mai mult de treburile altora decât de ale lui. Ar fi voit să se amestece în toate: în gospodăria vecinei, care nu ştia cum să aprindă un foc; în aceea a comunei, care nu mătura străzile mărginaşe decât doar ca să asfixieze pe bieţii locuitori; în conducerea guvernelor succesive, care se înconjurau numai de funcţionari hoţi şi delapidatori ai averii obşteşti.

De ce era lumea lovită de atâtea rele: ignoranţă, incapacitate, necinste? N-ar putea ea să-şi aleagă conducători care să-i arate drumul fericirii? Lipseau oare, în aşa hal, şefii capabili? Sau, poate, aceştia erau în chip sistematic

înlăturaţi de la conducerea lumii? În cazul acesta, omenirea merge la pieire! Şi care e canalia umană ce se înverşunează să trăiască din nenorocirile unei lumi întregi? Nu s-ar putea descoperi şi distruge acest răufăcător universal?

Asemenea preocupări disperau pe Adrian. Cu cât se gândea mai mult la ele, cu atât se încurca mai tare. Căci el nu ştia dacă omul se naşte bun sau rău. Aci era cheia dilemei. Răspunsurile lui Mihail, la chestiunile acestea, nu-l mulţumeau. Mihail era prea pesimist. După el, lumea a fost totdeauna cum o vedem şi aşa va rămâne. Nimic de făcut. Aşa că el reducea lumea la dimensiunile individului: bun, îl admitea; rău, se dădea în lături din drumul lui.

— Asta e tot ce stă în puterea mea, zicea el. Mai îmi e cu putinţă să rămân om cinstit şi să nu fac rău nimănui. Dar nu cred în „clase”, nici în „lupta de clasă”, ca socialiştii. Eu cred în *lupta dintre oameni*, orice ar spune Marx.

În timpul primei lor şederi de un an la Bucureşti, Mihail văzuse pe Adrian ducându-se adesea pe la întrunirile socialiste. Ei vorbeau uneori despre socialism, dar foarte rar, căci nobilul rus scăpătat detesta tot ce era în legătură cu socialismul.

— E doctrina simpliştilor, a sclavilor, zicea el. Ea nu poate mulţumi decât masele care nu cer vieţii decât o bucată de pâine mai puţin neagră, ceva mai multă libertate, ceva mai puţine războaie. Ea nu te va mulţumi niciodată pe tine care te revolţi şi împotriva pisicii care prinde o vrabie. Religiile, şi ele mulţumesc poate un miliard de oameni, dar e fiindcă nu le cer decât să se ducă regulat la biserică.

Pe-atunci Mihail se afla în Manciuria. Voise să vadă cu proprii lui ochi grozăviile războiului ruso-japonez. Această brutală despărţire avusese încă o pricină: greaua prietenie a lui Adrian, prin zvăpăiala şi contradicţiile ei, obosise pe Mihail. Suflet mortal rănit de viaţă, minte frământată de gânduri, trup bântuit de mizerie, Mihail avea mare nevoie de pace fizică şi morală, îi trebuia un armistiţiu cu existenţa. Se simţea bătrân la douăzeci şi trei de ani. Să găsească o ocupaţie bine retribuită, să stea cât mai mult cu putinţă şi să pună ceva gologani la o parte, apoi să se ducă să se odihnească într-o ţară cu climat blând, acesta era planul lui de viitor pentru un an.

El întrebă pe Adrian dacă vrea să adereze la acest plan, să lucreze în comun şi să plece împreună. Adrian primi cu entuziasm. Ştiind cu cine avea de-a face, Mihail ceru să-i promită că, timp de un an, i se va supune în totul.

— Îţi promit! Vei fi stăpânul meu.

Tânărul ţinea, o lună, două. Dar nu trebuia să i se ceară mai mult. Uitând promisiune şi „stăpân”, dădea un picior la toate şi pleca.

Astfel, câteva posturi bune fură pierdute. Mihail, la rându-i, pleca şi el, din slăbiciune amicală, fiind prea obişnuit cu acest tovarăş de viaţă şi sperând mereu să-l corijeze. Dar bunăvoinţa lui nu sluji la nimic. Atunci hotărî să-l părăsească pentru un timp şi plecă în Manciuria.

Adrian crezu o clipă că n-are să poată supravieţui acestei despărţiri, dar el era aşa de plin de viaţă mistuitoare, încât îşi găsi repede alte prăzi sentimentale.

Singur faptul de-a vieţui, i se părea o minune. Se învârtea în jurul propriei sale fiinţe, scăldată de soare şi de lumină, descoperindu-se pe fiece zi mai mult. Din cauza asta, nici nu prea avea timp să muncească. Ura mai ales munca ce-l priva de cer, de spaţiu. Se uita cu groază la turmele omeneşti, fericite de-a se închide într-un atelier, o fabrică, un birou, un magazin, renunţând la toate pentru o bucată de pâine – o pâine care devenea din ce în ce mai albă, pe măsură ce renunţai la bunurile cele mai preţioase ale existenţei: dreptul de-a contempla măreţiile creaţiei; fericirea de-a putea gândi

în voie, de-a visa, de-a te instrui; bucuria de-a dispune de tine însuţi.

Ce putea să întreacă aceste valori? Să mănânci şi să bei bine? Să te îmbraci la modă? Să fondezi o familie şi să te înhami ca o vită la nevoile ei, mereu crescânde?

Nu, de-o mie de ori nu! Mai bine să trăieşti ca un vagabond. O zdreanţă, un codru de mămăligă şi putinţa de-a te mişca liber!

Ia priviţi ce mai muncă slobodă oferă portul Brăilei oricărei haimanale: iei pe umăr un sac cu grăunţe, alergi cu el cincizeci de paşi şi-l goleşti în hambarul unui vapor. Până la prânz, munca asta îţi aduce cinci franci, adică cinci zile de libertate. Căci un kilogram de pâine costă douăzeci de bani, iar o farfurie de carne cu varză, tot atât. Nu e oare de-ajuns, pentru un stomac fără oglindă?

Adrian fu hamal în port, fericit să ştie că poate arunca sacul şi cere plata în orice moment. Aceasta nu-i aducea nici o neplăcere. A doua zi era liber să reia sacul ori să nu-l reia. Şi ar fi continuat să fie hamal, dacă mamă-sa nu s-ar fi supărat:

— Mai bine să mor decât să te văd cu sacul în spinare! Asta-i munca oamenilor de nimic. La ce-ţi slujesc toate cărţile, la ce bun atâta citit, dacă e vorba să fii hamal? Şi care fată cu stare se mărită cu un hamal?

Încredinţat că un zid de neînţelegere îl despărţea chiar şi de mama lui, Adrian renunţă de a-şi mai apăra cauza în faţa cuiva, nutrind gândul să dispară odată în lume. Şi aceasta avea să se întâmple a doua zi după ce va fi terminat cu armata, de care spera să fie scutit.

Până atunci era nevoit să facă concesii mamei lui, care muncea pentru el. Dar de-acum încolo trebuia să ştie că lumea e „coalizată” împotriva lui şi că vrea să-l înşface în angrenajul ei. Ei bine, o să se apere din toate puterile. Căci el e sigur că acest furnicar uman îşi risipeşte viaţa, trudind de dimineaţă până seara pentru fleacuri, pentru prejudecăţi, pentru zădărnicii. Nu, Adrian nu vrea să aibă „copii frumoşi”, nici un „interior”, nici să adune „avere”. Interiorul lui cel mai bun era spaţiul nesfârşit. Cea mai mare avere: trupul, simţurile, gândurile lui.

Acestea i se păreau adevăruri absolute şi îşi făcea din ele un scut. Fiecare zi îi aducea confirmaţii cu duiumul. Bogat ori sărac, inteligent ori dobitoc, toţi se încovoiau sub tirania aceleiaşi legi care mână turma umană: să munceşti, mai întâi, apoi să trăieşti. Să aduni, să aduni mereu! Rezultatul: exploatare, egoism, jinduială, ură, războaie.

Nu, Adrian n-o să-şi vâre niciodată piciorul în această capcană, într-o seară de august, la vreo lună după intrarea în serviciu la Thuringer, Adrian se plimba pe-afară, de-a lungul casei, respirând aerul curat şi cugetând la viaţa lui şi la a celorlalţi. Vremea era frumoasă. Noapte înstelată, adiere dezmierdătoare, amestec de parfumuri venind de la florile din Grădina Publică, unde fanfara municipală cânta nişte valsuri ameţitoare.

Ca mai în toate serile, aveau musafiri, căci casa poseda o sală de biliard şi alta unde se jucau cărţi, şah, domino. Dar Adrian era sigur că toată lumea aceea venea mai ales fiindcă „la fraţii Thuringer” se găseau vinuri renumite, şampanie superioară. Lichioruri fine şi prăjituri cum nimeni nu ştia să facă în tot oraşul şi al căror secret singură „madam” Carolina îl cunoştea.

Prefectul judeţului, numit „Purcelul”, din cauza fizicului şi a lăcomiei lui, venea mai în fiecare seară. Aproape tot aşa de des era văzut armatorul italian Carnavalli, dar acesta, om de-o rară distincţie, nu venea decât pentru cele trei femei frumoase ale casei. Era numit „Europeanul”. Mare crai, mare jucător, mare voiajor, Carnavalli se ruina încet şi sigur.

Printre intimi se mai număra d-l Poplinger, evreu german cu buze de

căpcăun, logodnicul d-rei Mitzi şi reprezentantul în străinătate al firmei Max şi Bernard Thuringer. El se afla mai tot timpul în călătorie, dar când afacerile îl aduceau la Brăila, toată casa era cu susul în jos, căci cei doi amanţi umpleau toate încăperile vastei clădiri, cu zbenguirile şi certurile lor. D-l Bernard, a cărui fire marţială şi austeritate nu prea admiteau glumele, era scandalizat:

— Va trebui să le clădim o cazarmă, amorezaţilor noştri! exclamă el într-o zi, când era mai bine dispus.

Dar, dintre toţi obişnuiţii casei, d-l Flusfisch, zis „Habeder”, era cel mai celebru, graţie unei împrejurări care i-a adus această poreclă.

În prima ei săptămână de serviciu la Thuringer, Iulia, servitoarea unguroaică, intră într-o seară în sufragerie, ca să anunţe grav:

— Domnul... Habeder.

Masa era pe sfârşite. Stăpânii se priviră miraţi:

— Domnul... cum ai spus?

— Habeder,

— Habeder?! Ce-o mai fi şi asta? Nu cunoaştem pe nimeni care să poarte un asemenea nume.

— Ba da, cucoană! E domnul acela cu burta mare şi foarte chel, cu un nume greu, dar care zice totdeauna, când soseşte: ha-be-der!

În adevăr, d-l Flusfisch, avansând enormu-i pântec şi faţa stacojie, rostea, scandând, salutul german:

— *Ich habe die Ehre!* [2]

De aci, „Habeder” al Iuliei, poreclă care prinse pe loc şi fu adoptată chiar şi de imperturbabilul domn Bernard..

Aceşti intimi, precum şi câţiva alţi musafiri, umpleau cele două săli de joc, singurele camere luminate. Tot restul casei era scufundat în întuneric. Ca să nu chinuiască pe Iulia şi pe Adrian, ţinându-i în picioare noaptea târziu, după o zi de muncă obositoare, se punea la îndemâna convivilor tot ce le trebuia, băuturi, patiserie etc. Totuşi, unul din cei doi servitori era ţinut să facă pe rând de planton până la unsprezece noaptea. În seara aceea era rândul lui Adrian.

Dar el nu-şi îndeplinea numai datoria, ci părea să clocească gospodăria, ca o cloşcă ouăle. Îşi iubea stăpânii, ca şi pe mai toţi invitaţii, şi avea o grijă permanentă ca nimic neplăcut să nu li se întâmple. Or, tocmai se petrecea ceva care ar fi putut să dea loc la mari buclucuri.

Adrian observă că de la un timp, singură buna Hedwig făcea onorurile casei, satisfăcând cererile musafirilor. Ana şi Mitzi se eclipsaseră. Şi se putea ca dintr-o clipă într-alta d-l Max să se scoale de la joc şi să o ia razna pe coridoarele întunecoase, strigând, cu vocea lui guturală:

— Maus! Mitzi! V-aţi culcat?

Nici una, nici cealaltă nu se culcase. Adrian o ştia tot aşa de bine ca şi virtuoasa Hedwig. Cea dintâi era cu profesorul de gimnastică, convorbind printre gratiile unei ferestre ce dădea în Grădina Publică, unde curtezanul sta tupilat în beznă; cealaltă se legăna pe genunchii logodnicului ei, în biroul d-lui Max. Şi dacă Hedwig, certată cu surorile ei, nu voia să se amestece în treburile lor. Adrian ţinea să se amestece cu orice preţ. Căci era întrucâtva complicele lor, mai ales al Anei. Le înţelegea şi le aproba legăturile. El aproba pe toţi cei ce se iubeau.

Pentru Ana nutrea o stimă compătimitoare din ziua când a înţeles – în urma unor aluzii transparente ce se făceau la bucătărie – că d-l Max n-a fost niciodată pentru nevasta lui altceva decât un „tată”. Ca să fie şi mai sigur, o

---

2 Am onoarea! (n.a).

întrebă pe mama lui, care-i confirmă acest beteşug capital al neamţului:

— Da, se zice că-i „legat”. Dar ea ştia asta, înainte de a-l lua.

Că a ştiut-o sau nu, aceasta n-avea nici o importanţă pentru Adrian. Ea era în ochii lui o martiră, căci o cunoştea ca pe o femeie cinstită până în fundul sufletului. De când se căsătorise cu Max, nimeni n-ar fi putut să-i reproşeze ceva. Şi el era martor de mustrările ce-şi făcea dânsa, chiar şi numai pentru flirtul acesta cu profesorul de gimnastică.

Adrian aprecie cum se cuvine această rezervă a Anei, dar o judecă deplasată, nesănătoasă şi hotărî să intervie. Tot menajându-i susceptibilitatea şi fără s-o împingă la mărturisiri, decretă că acest fel de a-şi ucide viaţa e mai imoral decât prostituţia, mai trist decât călugăria. El numi aceasta: să insulţi una din primele legi ale naturii, pentru o bucată de pâine.

Într-o seară, pe când se aflau singuri, Ana sfârşi prin a-şi deschide inima. Convinsă de perfecta dezinteresare a lui Adrian, care într-adevăr nu vorbea cu două înţelesuri, izbucni în plâns, sprijinind fruntea pe umărul inimosului ei servitor-confident:

— Dar Max e aşa de bun, aşa de bun! De-asta l-am luat, nu pentru pâine, căci pâinea o aveam la el şi înainte de-a ne căsători.

Ana spunea adevărul. Devenită doamna Thuringer, ea nu-şi schimbase cu nimic felul de viaţă. Cumpăra aceleaşi ţesături ieftine, din care îşi făcea singură rochiile. În treburile gospodăriei, o vedeai zilnic cu capul înfăşurat într-un tulpan, dând ajutor servitoarei, fără să se sinchisească de surâsurile ironice ale cucoanelor mari din vecinătate.

Ş dacă nu era mai puţin adevărat că adusese pe mamă-sa şi pe cele două surori – toate trei numite de gurile rele „întreaga menajerie Müller” – apoi se ştia de asemenea că această „menajerie” nu costa decât hrana şi că ea înlocuise o bucătăreasă şi o fată în casă plătite foarte scump. Se putea chiar spune că Ana era nedreaptă cu familia ei. Şi ca să repare această nedreptate, d-l Max născocea în ascuns fel de fel de „aniversări” ce-i permiteau să distribuie mici cadouri celor nedreptăţiţi.

Mai era ceva în caracterul Anei care plăcea mult lui Adrian: era dezgustul ei de paraziţii ce-i covârşeau casa.

— Ce de lacomi, ce de beţivani pe capul nostru! îi spunea ea într-o zi, furioasă. La fiece prânz trebuie să suporţi unul sau doi din aceşti „abonaţi” de „profesie liberă”, care se poftesc ei singuri la masă şi n-au altă grijă decât a gulerului lor. Apoi, toate aceste veşnice jocuri de bridge şi de poker stropite cu şampanie! Toate la un loc, la sfârşitul lunii, fac o groază de bani. Or, în meseria de armator, angajându-ţi întreg capitalul în nişte grăunţe care pot oricând să se „încingă”, fie în magazie, fie în hambarele vaselor, nu ştii niciodată dacă eşti bogat ori sărac. Casa asta burgheză, aşa cum o vezi, a cunoscut luni când nu ştia unde să găsească nici banii de coşniţă, deşi are un beci plin de vinuri alese. Bineînţeles, pe „boierii” noştri, care n-au ştiut în viaţa lor ce e mizeria, asemenea spaime îi lăsau reci, dar eu, care am cunoscut-o de aproape, simţeam fiori de moarte. Da, prefer să mor decât s-ajung să mai trăiesc anii când, copilă încă, brutarul mă înghesuia şi-mi strivea sânii într-un colţ al brutăriei, pentru două pâini pe care mi le dădea pe datorie.

Când Ana îi vorbea aşa, privindu-l cu ochii ei mari, albaştri, umeziţi de lacrimi. Adrian vedea în ea o frumoasă dar şi sărmană femeie, a cărei copilărie fusese sinistră, pe când a lui nu-i lăsase decât amintiri plăcute. Atunci îi săruta mâinile, îşi lipea obrazul arzător de braţul ei rece şi-i zicea, fericit:

— Promite-mi că o să mă ţii în serviciu, chiar dacă într-o zi o să rămânem, în casa asta, fără pâine. O să mă duc să fur! Ea râdea din toată inima şi

îndepărta încetişor obrazul acela de foc, care, fără să ştie, îi înflăcăra sângele.

Era aproape de miezul nopţii şi Adrian continua să dea târcoale în jurul casei. Jucătorii nu păreau să se gândească a pune capăt partidelor mereu reîncepute. Se bea şi se juca din ce în ce mai cu temei. Ferestrele fiind deschise, din cauza căldurii şi ca să lase să iasă fumul de ţigări, Adrian observa, din colţul lui întunecos, figurile şi gesturile acestor notabilităţi ale comerţului şi administraţiei, asculta tot ce-şi spuneau şi se silea să pătrundă în existenţa lor, s-o înţeleagă şi s-o critice cu nepărtinire.

Scopul lui era să confrunte rezultatele observaţiilor sale permanente, cu sentinţele definitive ale judecăţii socialiste pe care le auzise la întrunirile de la Bucureşti. Era vorba de condamnări în bloc, bazate pe un singur fapt: oamenii aceştia erau exploatatori ai clasei muncitoare; trebuiau doborâţi, iar societatea burgheză să fie înlocuită prin societatea socialistă, sub direcţia clasei muncitoare. Iată ce înţelesese; şi i se părea aşa de minunat, că subscrisese cu amândouă mâinile, cu toată pasivitatea lui Mihail, căci era vorba de suprimarea mizeriei şi a războaielor, aceste flagele sociale pe care era gata să le combată din toate puterile.

Deci, Adrian se considera socialist convins; dar el era un băiat care nu accepta frazele gata ieşite din tipar. Îi plăceau adevărurile dobândite prin observaţii personale. Controla fiecare afirmaţie a oratorilor socialişti şi voia să prindă ideea vie, aşa cum se înfăţişa în viaţa zilnică. Şi era de netăgăduit că poseda destule adevăruri socialiste, în privinţa cărora orice discuţie contradictorie i se părea de prisos. Dar, spre nenorocul lui, el mai voia să aibă şi scrupule, simţea trebuinţa de-a activa numai în chip ireproşabil.

Iată, de pildă, cazul burghezilor pe care îi avea acum sub ochi, aproape toţi armatori străini, stabiliţi în oraşul lui. La Brăila, unde industria era nulă, aceşti oameni constituiau cea mai mare parte a clasei capitaliste, care trebuia doborâtă. Foarte bine. Totuşi, ia să vedem cine sunt ei. E necesar să ştim pe cine suprimăm, chiar dacă n-ar fi decât din grija de-a nu risca să tăiem craca pe care stăm. Adrian începea să-i cunoască binişor şi-i judeca sub două aspecte: calitate umană şi capacitate socială.

Calitatea lor umană era aceea a majorităţii oamenilor: spirit mediocru, moralitate mediocră. Erau stăpâniţi de plăcerile materiale. Niciodată nu-i auzise vorbind de artă, de morală, de gândire. Adrian era sigur că aceşti domni şi soţiile lor nu ştiau de Tolstoi, de Ibsen, de Balzac, nici măcar atâta cât ştia el.

Dar nu pentru asta s-ar fi însărcinat să le taie capetele, căci, în cazul acesta, ar trebui exterminate nouă zecimi din omenire. Ba chiar le punea o notă bună la purtare: erau oameni de inimă, cumsecade, miloşi cu cei săraci.

Totuşi, dacă n-ar fi avut decât meritele astea. Adrian nu s-ar fi opus la înlocuirea lor cu clasa muncitoare, căci aceasta avea nevoie de cu totul altceva decât de amabilităţi şi pomeni. Dar burghezii aceştia deţineau în mâinile lor o forţă de care lucrătorii erau complet lipsiţi: înţelegerea deplină a afacerilor, capacitatea comercială. Ceva şi mai mult, un mecanism de-o complexitate redutabilă era la baza acestui comerţ plin de riscuri. Un joc de bursă, o vastă reţea de raporturi internaţionale comandau orice vânzare, orice cumpărare şi ţineau la cheremul lor până şi cel mai mic transport de grâne spre vreunul din acele porturi îndepărtate, ale căror nume şefuleţii socialişti le silabiseau pe flancurile vapoarelor, dar de a căror situaţie geografică habar n-aveau. Ne aflăm, deci, în faţa unui important aparat tehnic şi social care trebuia aprofundat, stăpânit, înainte de a-i turbura mersul.

Iată unde Adrian era neînduplecat: clasa muncitoare n-avea nici cea mai

mică idee despre conducerea marilor întreprinderi sociale; ea nu era decât o turmă de oi, căreia trebuia să-i explici totul, dându-i peste bot. Cum să pui, atunci, cârma lumii în mâinile unei clase aşa de lipsită de competenţă şi de spirit de iniţiativă? Şi de ce, toată propaganda socialistă se mărgineşte în a asmuţi masele spre Putere, cu iureş de cântece revoluţionare, în loc sa fie iniţiate cu de-amănuntul în tehnica afacerilor? Unde era şcoala socialistă însărcinată cu formarea prealabilă a elitelor muncitoare, destinate să ia într-o zi direcţiunea lumii?

Căci Adrian nu dădea nici o atenţie pălăvrăgelilor interminabile ce aveau loc asupra doctrinei şi ţintei socialismului. Pentru el, învăţătura putea să fie adevărată şi scopul excelent, asta nu era de-ajuns. Principalul era să-ţi asimilezi toată ştiinţa burgheziei, şi apoi să vorbeşti de înlocuirea ordinei capitaliste cu ordinea socialistă. Altfel, ar însemna să pui carul înaintea boilor. El nu vedea pe hamalii din port în stare să înlocuiască pe armatorii din Brăila.

Dar problema mai avea o lature, care turbura adânc pe Adrian. Era latura morală.

Se acuza burghezia că e necinstită, stricată, lacomă. Dar Adrian constata că muncitorimea suferea de aceleaşi vicii. Adică, suferea când putea. Redusă la mizerie, era sublimă. Dar, de îndată ce împrejurările îi permiteau, atingea repede culmea crimei, lăsând cu mult în urmă pe cei mai ticăloşi burghezi. Aşa, de pildă, vătafii şi siniştrii lor acoliţi.

Vătafii erau toţi ieşiţi din clasa muncitoare, toţi rămânând nişte bădărani, analfabeţi până a nu şti nici să-şi semneze numele, în ciuda averilor considerabile pe care le adunau. Aceşti vătafi reuşiseră să izoleze complet masa muncitoare de patronii ei legitimi, exportatorii, luându-i orice posibilitate de contact direct.

Ca să poată obţine numărul de braţe necesare operaţiilor lor de încărcare a vapoarelor, casele de comerţ erau nevoite să trateze cu această corporaţie de vătafi, pe care nici o legislaţie n-o consacra. Ea trăia în marginea legilor, puternică prin bogăţia membrilor ei şi graţie complezenţei marilor electori ai ţinutului, cărora vătafii le aduceau, în vremea alegerilor, voturile exploataţilor lor.

Exploatarea muncitorilor de către aceşti foşti muncitori era odioasă. Nu numai că vătafii smântâneau gros sumele ce le obţineau de la armatori ca plată a muncitorilor, dar aceştia trebuiau, dacă nu voiau să moară de foame, să lucreze în condiţiile următoare: 1) să accepte, fără să crâcnească, leafa pe care vătaful binevoieşte să i-o dea; 2) să fie muşteriul regulat al cârciumii vătafului şi să închidă ochii asupra unor anumite greşeli la facerea socotelilor; 3) să execute toate „beilicurile” cerute de vătaf; 4) să urmeze pe acesta la urne şi să voteze după indicaţiile lui; 5) să suporte, uneori, chiar să fie bătut.

Netăgăduit, acest nemilos sistem de muncă nu se putea menţine fără ca zilnic să aibă loc bătăi sângeroase. Din cauza asta, vătaful se înconjura totdeauna de-o ceată de „gâtoşi”, muncitori autentici, plătiţi pentru mişelia lor ori răsplătiţi numai cu o muncă regulată, cum nimeni nu putea s-o aibă. Aceştia împingeau uneori cruzimea până la asasinat. Dar deseori ucigaşul era un hamal care-şi ucidea fratele de muncă, nu din nevoia de a-şi asigura o pâine, ci din beţie, din răzbunare ori numai din mândrie rănită.

Adrian, cufundat în meditaţiile lui nocturne, recapitula tot ce era pentru şi contra ale aceleiaşi probleme şi ajungea la un punct mort:

„Nu, îşi zicea el, n-am să fiu niciodată un om de acţiune. Mihail avea dreptate: trebuie să fii mărginit, dacă vrei să reuşeşti în domeniul acesta”.

Şi uitând socialismul, îl cuprinse o mare milă de lumea asta egoistă. Oricum, ceva trebuia făcut. El se gândea la acele vaste pături sociale martirizate de viaţă şi care meritau o soartă mai bună. Nu puteau fi abandonate pe veci la bunul-plac al tuturor tiranilor, ori de unde ar veni acestea, de la stăpânirea de sus, ori de la fratele tău de jos.

Dar cum să separi pe cei buni de cei răi, în sânul aceleiaşi clase? Căci, fără nici o îndoială, nu toţi burghezii meritau să fie spânzuraţi, după cum nu toţi hamalii din port deveneau ciomăgaşi vătăşeşti. Adrian a putut să se convingă de aşa ceva, cu câteva zile în urmă, cu prilejul unor tratative la care asistase şi el.

O delegaţie de muncitori venise să roage casa Thuringer să trateze direct cu ea, pentru tot ce priveşte încărcatul vaselor. Delegaţia oferea preţuri inferioare celor pe care casa exportatoare le vărsa vătafilor, dar superioare celor obţinute de muncitori de la călăii lor.

— Vrem să înlăturăm pe vătafi, spuneau hamalii, altfel, într-o zi, îi vom ciopârţi pe toţi! Ne-am săturat! Iar d-voastră exportatorii n-aveţi nici un interes să lucraţi cu tâlharii ăştia. Nu-s de nici un folos. Ne însărcinăm noi singuri cu formarea „poştelor”. Şi aşa, dumneavoastră veţi plăti mai puţin, iar noi vom primi mai mult, odată ce parazitul va fi înlăturat.

Felul acesta conştient de a vorbi, merse lui Adrian la inimă. Răspunsul ce-l dădu d-l Max, îi plăcu tot atât:

— Noi am fi bucuroşi să vedem pe vătafi dispărând, căci dacă pe voi vă jupoaie, nouă ne dictează preţurile ce le plac. V-am fi chiar recunoscători, dacă ne-aţi scuti de lepra asta, tot scutindu-vă pe voi. Numai că, iată, nu putem trata cu toată mulţimea lucrătorilor. Cineva trebuie să semneze cu noi contractele. Şi acest cineva nu poate fi decât reprezentantul unei organizaţii în genul celor care există în Occident şi care se numesc sindicate. Organizaţi-vă deci în sindicate muncitoreşti. Legile ţării o îngăduiesc. Apoi, trimiteţi-ne pe şefii voştri. Cu ei suntem gata să tratăm. Aşa cum sunteţi acum, însă, nu reprezentaţi pe nimeni.

Adrian nu înţelese rostul acestui sfat în gura unui capitalist; şi a doua zi îi rugă pe d-l Max să-l lămurească:

— După câte ştiu, lucrătorii se organizează în sindicate ca să poată lupta cu eficacitate împotriva patronilor lor. Şi d-voastră le recomandaţi tocmai această armă?

— Da, fiindcă arma asta are pentru noi avantajele ei: muncitorul organizat e mai serios, mai conştient, poţi să te bizui pe el, pe când celălalt e în general mai puţin calificat. Organizaţia sindicală nu e numai o fabrică de revoluţionari, ea mai este şi o şcoală de moralitate. În sânul ei, lucrătorul învaţă care-i sunt drepturile, dar şi datoriile. Iată de ce în Germania acest lucrător e preferat de către toate întreprinderile serioase. Costă mai scump, dar face!

„Bravo, îşi zise Adrian; iată un patron care-şi cunoaşte şi el drepturile şi datoriile lui. Germania asta trebuie să fie o ţară minunată. Cel puţin acolo oricine înţelege că nimic nu se poate face cu o clasă muncitoare vicioasă, mizerabilă şi vlăguită. De ce, dar, conducătorii ţărilor înapoiate, cum e a noastră, nu vor să urmeze pilda acestei Germanii prospere? Mari şi mici, toată lumea ar câştiga”.

Era ora unu după miezul nopţii, când musafirii se ridicară să plece. Adrian alergă la Ana, care pălăvrăgea însă cu amorezul ei.

— Fugi, domnule, fugi repede! îi strigă el. D-l Max se va îndrepta peste o clipă spre dormitor, unde i-am spus că se află cucoana, şi ce va spune când n-o

va găsi în pat?

Profesorul de gimnastică dispăru în întunericul parcului. Ana o tuli şi ea să se culce. Ei îşi dădeau întâlnire la fereastra camerei lui Adrian, ce se deschidea spre partea cea mai singuratică a Grădinii Publice. Dragostea lor era încă platonică.

Dar mai era o dragoste în casă, neştiută de nimeni şi mult mai puţin platonică, ce dădea grozav de furcă lui Adrian. Era dragostea Iuliei, servitoarea, cu amantul ei atitrat. Ea îl primea de două sau trei ori pe săptămână, timp de câteva ore, fără să ştie stăpânii, care n-ar fi tolerat-o, dar cu consimţământul lui Adrian, care avea paza casei în seama lui şi nu putea să refuze nimic amorezaţilor.

Totuşi, el era de părere că Iulia şi amantul ei făceau prea mare zgomot în camera lor; ar fi putut să fie auziţi în camerele unde se juca. În seara aceea, mai ales. Adrian fu nevoit să le bată în fereastră de mai multe ori, ca să le impună tăcere. Dacă patronii aflau ce se petrece în casa lor, s-ar fi întâmplat scandal, căci era absolut interzis accesul unui necunoscut după ora nouă seara.

Aşa că, după plecarea invitaţilor, Adrian zăvorî cele două porţi şi se repezi spre camera Iuliei, spumegând de mânie. Voia s-o certe pe loc.

În obscuritatea aproape completă a încăperii, unde domina un miros tare de lichior, Adrian ghici că fetişcana era pe jumătate goală, lungită în pat. Simţi o lovitură în tâmple, dar, furios, nu ţinu socoteală:

— Ştii ceva Iulia? Drept e, suntem prieteni, dar nu vreau să cad victima bunătăţii mele. De ce ţipi ca o nebună, când eşti cu amantul tău?

— Fiindcă sunt nebună şi îmi place grozav!

— Ce-ţi place grozav? Ah, îţi mai şi râzi de mine? Pe lângă asta, şterpeleşti sticle cu lichior şi vă îmbătaţi ca nişte fleoarţe. Ei, uite, să ştii, pe viitor, amantul tău nu va mai intra aici!

Iulia sări din pat ca o năpârcă şi îi încolăci gâtul cu braţele ei goale, strângându-l la piept:

— Ba da, Adrian, o să-l laşi să mai vie! Nu poţi să fii aşa de rău. Şi eu n-am să mai ţip. Îţi făgăduiesc. Dar dovedeşte-mi că nu mai eşti supărat pe mine. Hai să bem un păhăruţ amândoi, ai să vezi ce bun e lichiorul!

Adrian o respinse cu moliciune, epuizat, ca atunci când te cuprinde o spaimă. Toate scumpele lui gânduri se spulberară pe loc. Un mare gol, un sentiment necunoscut, îi cuprindeau creierul, pe măsură ce se lăsa strâns în braţele acestei femei, împotriva căreia deodată nu mai putea nimic. Aceasta nu dură decât un minut, dar fu de-ajuns ca să i se supună, prăbuşindu-se lângă dânsa, pe patul în dezordine.

III

Zorii zilei ce urmară acestei nopţi, terminată într-un chip aşa de memorabil pentru viaţa lui Adrian, surprinseră pe flăcăul nostru în patul frumoasei unguroaice. Aceasta dormea adânc, albă din cap până-n picioare, învăluită în mulţimea de dantele şi panglicuţe multicolore. Adrian o contemplă, cu inima bătând de recunoştinţă, sărută cu evlavie mâna crăpată de muncă, pe care o ţinea pe piept şi gândi: „De-acum încolo n-ai să mai speli vasele. Mă însărcinez eu cu asta”. Şi, cu obiceiul lui de a împinge toate lucrurile la extrem, adăugă: „Am să-ţi fac şi sufrageria şi-am să-ţi aprind şi focul la bucătărie. În felul acesta, ai să poţi să dormi un ceas mai mult”.

El ştia că Iuliei nu-i plăcea să se scoale prea de dimineaţă. Soneria

deşteptătorului era potrivită pentru ora cinci şi jumătate. O puse să sune la şase şi jumătate. Apoi, cu multe precauţiuni, se strecură afară din pat, se îmbrăcă şi se înhămă la muncă: trei mari birouri, un vestibul şi coridoarele plus cele două curţi de măturat.

De obicei, sculându-se la cinci. Adrian sfârşea toată munca asta după două ceasuri de trudă fără răgaz; şi nu putea să facă altfel, căci la şapte se scula doamna Thuringer, pe care trebuia imediat s-o însoţească la piaţă. Acum era ora patru. El hotărî să înceapă cu sufrageria, ca nu cumva să fie surprins la munca asta, care nu intra în atribuţiile lui. Dacă ar fi fost întrebat în clipa aceea, ce-l făcea să execute şi munca Iuliei, i-ar fi venit greu să dea un răspuns logic.

Camerele mari erau toate parchetate. Adrian examină parchetul sufrageriei şi-l găsi destul de murdar. Nu fu supărat pe Iulia, din contră, o plânse că n-a putut să-şi facă datoria cum trebuie. În dimineaţa aceea era mai generos ca oricând.

Fără să se mai gândească la puţinul timp pe care-l avea înaintea lui, se trânti cu burta pe sârma de frecat. O activitate furioasă îi stimula ceafa, închipuindu-şi capul ce-l va face Iulia, când şi-o vedea parchetul aşa de curat. La urma urmei, Ana putea să afle tot adevărul. Era oare vinovat de vreo trădare? Deloc. Ana continua să rămână, pentru el, graţia pe care n-o atingi decât cu vârful buzelor, cum se face cu icoanele sfinte. Una nu putea s-o înlocuiască pe cealaltă. Ana era un vis. Iulia, o surprinzătoare realitate. Era vorba de două fericiri absolut deosebite.

Adrian ştia acum ce înseamnă o Iulie: o violentă plăcere care te face mai lucid, mai tare. Îi era profund recunoscător. Până la această întâmplare, el văzuse lucrurile ca printr-o uşoară ceaţă. Undeva, în organismul lui, n-ar fi putut să spună unde, un resort care nu funcţiona încă, îl împiedica să vadă viaţa cu ochii tuturor oamenilor. Îşi ghicea inferioritatea în privirile altora. Cel din urmă imbecil putea, în privinţa asta, să-l confunde.

Cum să-l confunde? Nici nu era vorba de a-l confunda. Lucrurile se prezentau cam astfel: dacă s-ar fi aflat lângă un om şi ar fi privit împreună, să zicem, un câine, Adrian ştia că celălalt nu vedea, ca şi dânsul, decât un câine. Dar dacă în locul câinelui, ar fi fost o femeie. Adrian nu mai ştia ce vedea celalt.

Ei bine, din dimineaţa aceea, vălul îi căzuse de pe ochi. Toate femeile care treceau pe stradă erau nişte Iulii. Iar el, un om ca toţi oamenii.

Această lămurire o datora generoasei unguroaice. Îi mai datora plăcerea unică a cărei descoperire o făcuse şi pe care îşi promitea s-o aprecieze şi mai bine în noaptea următoare, căci, adormind pe braţul lui, durdulia slujnicuţă îi spusese:

— N-am să-l mai primesc pe amantul meu. Ai să-l laşi de-acum încolo să fluiere pe-afară cât o vrea.

Iată ce era Iulia.

Dar Ana? Oh, nepătrunsa taină! El o înţelegea şi mai puţin acum când Iulia îi dezvăluise, ca să zicem aşa, tot misterul femeii şi al omului. Nu, nici femeia, nici omul nu puteau fi numai atât. Simţea că omul, în orice caz el, Adrian, ar fi putut să aibă nevoie de două femei în acelaşi timp, ba poate chiar şi de mai multe.

Nu fiindcă Ana s-ar fi putut compara cu Mihail, adică să se înalţe până la acea prietenie care-ţi îngăduie să pluteşti pe oceanul tuturor gândurilor umane, a cărui imensitate Adrian de-abia o întrevedea. În privinţa asta, ea era o creatură aproape tot aşa de simplă ca şi Iulia. Dar Ana deţinea o pârghie de comandă care putea să aibă o înrâurire tocmai în domeniul acesta al spiritului,

amplificând la maximum intensitatea visului. Când se afla lângă dânsa. Adrian înceta de a mai fi un om comun.

Netăgăduit, aceasta i se întâmpla de asemenea şi când citea o mare pagină de literatură universală, sau când Mihail îi vorbea cu foc de problemele existenţei. Emoţia era aceeaşi, sau, mai bine zis, de aceeaşi calitate. Şi totuşi, era o deosebire. În apropierea Anei şi când, uneori, îi atingea braţul cu obrazul lui fierbinte, toate frumuseţile spirituale ale vieţii se încorporau în el. Acestea nu mai erau nişte bucurii cerebrale. Le simţea făcute din carne caldă şi nudă, ca o mie de femei frumoase lipite de corpul lui arzător.

Cu toate astea, nu era vorba de ceva trupesc. Astăzi, când ştia de la Iulia ce formă avea dorinţa de a te culca cu o femeie. Adrian era şi mai sigur de-a nu fi simţit niciodată dorinţa asta faţă de Ana. El se apăra chiar şi numai împotriva ideei că Ana ar putea să fie o Iulie, căci constatase o slăbire a dorinţii lui pentru tânăra unguroaică, imediat după primul lor contact. Se simţise chiar puţin dezamăgit, foarte puţin şi numai pentru un scurt timp.

Pentru nimic în lume, aşa ceva nu trebuia să se întâmple cu Ana! Nici cea mai mică dezamăgire şi nici o clipă! Ar fi mortal pentru sufletul lui! Ar muri de întristare. Ana era şi trebuia să rămână bucuria continuă, intensă şi infinit de diversă.

După cum Iulia, dându-i-se, îi lămurise viziunea confuză ce-o avusese despre femei, îl scosese ca dintr-o vrajă, de asemenea Ana îi lărgea toate orizonturile minţii, nu dându-i-se, ci dimpotrivă, păstrând întreg secretul acestei forţe care îl făcea apt să îmbrăţişeze universul.

Amândouă îi erau necesare, ca luminile ochilor. Şi fiindcă erau femei, binecuvântată fie femeia! Fără ea, omul nu face nici cât o ceapă degerată!

Când la ora şase, primii furnizori veniră să aducă laptele şi chiflele. Adrian terminase toată treaba. Casa era încă scufundată în somn. Atunci, o idee îi încălzi obrajii: să prepare la iuţeală cafeaua cu lapte şi să o servească Iuliei în pat!

Totul fu gata, puţin înainte ca deşteptătorul să sune şase şi jumătate. Adrian intră în vârful degetelor şi depuse încetişor tava pe un scaun la căpătâiul Iuliei, care dormea dezvelită toată. O, da, era frumoasă, întâia lui amantă! Era mai frumoasă aşa cum se afla acum în pat, decât când se îmbrăca şi se sulemenea ca să iasă la plimbare. Îi plăcea mai ales albeaţa cărnii ei catifelate.

Adrian privi împrejurul lui, examinând încăperea cu de-amănuntul, şi găsi că reputaţia de femeie curată a unguroaicei era justificată.

Deodată, deşteptătorul începu să sune. Iulia sări din pat, văzu pe Adrian, se acoperi ruşinată, şi uitându-se la ceas, izbucni în plâns:

— De ce mi-ai făcut asta, Adrian? Şase şi jumătate! Dar sufrageria! Dar focul! Dar cafeaua! Ce rău ţi-am făcut, ca să vrei să mă certe cucoana? Şi crezând că Adrian îi surâdea din răutate, deschise gura ca să-l ocărască, dar privirea îi căzu pe tava garnisită cu bunătăţi: cafea cu lapte fumegând, chifle, unt şi chiar un ou moale. Pentru cine sunt astea? scânci ea necăjită.

— Pentru cine vrei să fie, Iulica mea, din moment ce sunt în camera ta? Pe lângă asta; toată treaba ta e făcută, iar patronii dorm încă. Ce mai vrei?

Ea nu voi să-şi creadă urechilor, dar înfăţişarea lui Adrian, cu bustul scăldat în sudori şi mirosind a terebentină, pledă pentru buna lui credinţă. Iulia se aruncă la picioarele lui, îi îmbrăţişă genunchii şi plânse şi mai cu foc:

— Niciodată, nimeni n-a făcut aşa ceva pentru mine. Toţi m-au bătut şi m-au pus la muncă, fie părinţii, fie păcătoşii mei de amanţi. Dar, să mă alinte,

nu, nimeni! Ah, tu ai să fii Dumnezeul meu! Şi dacă cumva ai să iubeşti pe o alta, am să te omor!

— Mulţumesc! făcu Adrian, curăţindu-i oul.

— Nu! n-am să te omor, dar am să te înnebunesc de dragoste!

„N-ai să mă înnebuneşti, gândi Adrian. Numai Ana poate să mă înnebunească. Dar pentru ceea ce îţi datoresc, n-am să te uit niciodată.”

În vremea asta, „madam” Carolina, care se sculase, îşi plimba silueta greoaie de-a lungul galeriei cu geamlâc dintre bucătărie şi curtea de serviciu.

— Iulia, suntem pierduţi! Uite-o pe baba cum mă caută, ca să-i cumpăr „schnapsul” ei. După ce îţi vei fi băut cafeaua, ascunde tava în dulapul tău. Eu o şterg, altfel vine peste noi!

Adrian fu nevoit să facă mai multe ocoluri, ca să ascundă direcţia de unde venea, dar, trudă zadarnică: baba care, deşi n-avea miros, ştia totdeauna să aibă „nas”, cum zicea Ana, descoperi misterul.

— Bună dimineaţa, madam Carolina! Cum ai dormit?

Bătrâna plesni din limbă, arătând astfel cât de mulţumită era de rachiul pe care i-l cumpăra Adrian. Ceea ce n-o împiedică să fie răutăcioasă:

— Da... bună dimineaţa... am dormit bine... dar dumneavoastră, „domnule” Adrian? Nu minţi, cotoiule! Să mor eu, dacă tu n-ai dormit azi-noapte cu unguroaica! Casa asta e un adevărat bordel!

Adrian se supără de-a binelea:

— N-am să-ţi mint deloc, madam Carolina, dar dacă asta este prietenia d-tale pentru mine, ei bine, prefer să plec numaidecât.

Şi se duse imediat să se închidă în camera lui, care era alături de bucătărie. Madam Carolina îl urmă, înspăimântată. Ea ştia cât era de acuzată, şi pe drept, că punea pe fugă pe cei mai buni servitori, din cauza caracterului ei insuportabil.

Plecarea lui Adrian, chiar a unui Adrian vinovat de păcatul de a se fi culcat cu servitoarea, i-ar fi atras toate trăsnetele, chiar şi pe acelea, foarte rare, ale d-lui Bernard, directorul glacial al casei, care avea în mare stimă pe tânărul nostru, de când se încredinţase de conştiinciozitatea lui la muncă şi de multiplele-i capacităţi. Pe lângă asta, patronii mai ştiau că Adrian nu era un ignorant.

— Ei, dar repede te mai superi! zise bătrâna. Hai să ne împăcăm; dar să ştii că nu glumesc: mi se pare că astă-noapte te-ai culcat cu unguroaica.

— Şi dacă ar fi adevărat, ia spune-mi, ce supărare ai avea d-ta din asta? Sper că nu vei fi voind să mă culc cu fetele d-tale?

— Tocmai aci e buba, Adrian! Fetele mele au o poftă nebună să se culce cu cineva! Şi chiar se culcă, atât cât le poate pielea. Iată ce e teribil!

— Ei bine, madam Carolina, dă-mi voie să-ţi spun că-ţi bârfeşti copiii...

Zgomotul câinilor în goană umplu coridoarele, şi imediat vocea Anei se auzi în pragul odăii:

— De ce „bârfeală” e vorba?

Şi presimţind ceva rău ea se întoarse, furioasă, spre mamă-sa:

— Mamă! Dacă continui cu răutăţile tale şi dacă îl faci şi pe Adrian să plece, ei bine, avem ordin de la d-l Bernard să te trimitem la Franz, în Germania! Ne-am săturat până în gât de schnapsul tău!

Apoi către Adrian:

— Vezi ce faci? Mai cumpără-i rachiu!

Biata madam Carolina făcu o strâmbătură, ca şi cum ar fi voit să plângă:

— Aşa-i! Acuma nu mai sunt, pentru voi, decât o beţivă bună de împachetat şi de expediat în Germania!

Adrian interveni:

— Cucoană Ana, dă-mi voie să-ţi spun, că de astă dată eu sunt vinovatul. Dar vina mea n-are nici un raport cu îndeplinirea datoriilor mele aici.

Ana fu departe de-a bănui de ce fel de vină vorbea Adrian. Ea se instală dinaintea maşinii de gătit, ca să-şi încreţească părul. Servitoarea intră în bucătărie:

— Bravo, Iulia! îi zise ea. Astăzi sufrageria este ca o oglindă!

— E, fiindcă Adrian mi-a ajutat.

— Atunci, înţeleg.

Şi Ana ţinti asupra lui Adrian doi frumoşi ochi bănuitori, ce-l făcură să privească în pământ. Puţin după aceea, rămânând singuri, ea îi zise cu o nuanţă de ironie în ton:

— Începi s-o găseşti drăguţă pe Iulia, nu-i aşa?

— Am găsit-o totdeauna. Vreau să spun, că este simpatică şi muncitoare. O stimez.

— E vorba numai de stimă, cu adevărat?

Apariţia oportună a Mitzii îl scuti pe Adrian de-a răspunde la această întrebare buclucaşe.

„Să fie oare geloasă?” se întrebă el.

Ar fi fost păcat! Se poate oare compara un mare ospăţ cu un înalt cult? Ah, Ana asta! Ea nu ştie ce reprezintă pentru Adrian! Chiar şi acum, când el nu mai ignora femeia şi când, de o lună de zile, o contempla în fiecare dimineaţă, colo, stând la uşa maşinii de gătit, o găsea tot atât de graţioasă ca în prima zi, bogată în mişcări pline de farmec şi transmiţându-i mereu acea forţă misterioasă care, credea el, era capabilă să-l facă să întreprindă orice cu succes: să scrie, să picteze, să cânte ori să guverneze lumea!

În casa Thuringer, Ana şi cele două surori ale ei, ca şi servitoarea Iulia, întreţineau în permanenţă o atmosferă de senzualitate de care nu numai Adrian era fascinat. Cele trei frumoase nemţoaice, oarecum străine de existenţa sever burgheză a fraţilor Thuringer, preferau, pe cât cu putinţă, să se ţie departe de viaţa de saloane, de vizite şi de etichetă, pentru ca să-şi petreacă aproape toată vremea la bucătărie, care era vastă şi confortabilă. Numai acolo ele se simţeau în intimitate.

Deloc instruite, nici obişnuite cu exibiţii vestimentare şi graţie fericitei lor naturi simple, nicidecum dispuse să-şi joace lor înşile comedia parvenitului, ele simţeau o adevărată repulsiune faţă de tot ce le obliga să iasă din tihnita lor existenţă populară. Le plăcea să flecărească, să râdă, să mănânce sau să stea tolănite, fără să sufere tortura acelor „mari dame”, care, spuneau ele, aveau aerul de-a fi „înghiţit o umbrelă”.

Aşa cum se aflau la bucătărie, sumar îmbrăcate, nicidecum fardate, cu totul la largul lor, ceasurile se scurgeau în linişte, pe când coseau între o mamă comic de arţăgoasă, servitorii casei şi o mulţime de cunoştinţe şi furnizori a căror originalitate le distra mai mult decât toate „maimuţăriile acestor domni şi doamne simandicoase”.

Furnizorii, despre care e vorba aci, formau pe atunci o bizară specie de oameni, astăzi dispărută. Brăila, oraş cosmopolit şi port de-o prodigioasă activitate, atrăgea între zidurile ei, odată cu marii speculatori, toată crema aventurierilor levantini, lacomă de îmbogăţire: greci, armeni, macedoneni, bulgari. Extrem de cutezători şi, în majoritate oameni cinstiţi, ei căutau să adune avere prin muncă, prin economie şi, evident, ajutaţi deseori de noroc.

Pe drumul acesta anevoios, ajutorul reciproc, răbdarea, avariţia sordidă,

constituiau forţa şi singura lor garanţie de succes. Timp de ani de-a rândul, îi vedeai târând un cărucior cu fel de fel de mărfuri, sau lâncezind în fundul unei dughene jigărite. Şi cu toate că adunau gologani peste gologani, foamea şi păduchii erau partea lor în felul acela de viaţă. Apoi, într-o bună zi – după o dispariţie care trebuia să însemne pentru ei timpul pe care-l depune crisalida ca să devină fluture – auzeai că unul şi-a cumpărat un remorcher sau un cargobot; altul îşi construia o moară de făină; un al treilea se făcea cămătar. Atunci, lepădând la gunoi slinosul lor costum naţional, adoptau un incomod costum modern, începeau să-şi clădească confortabile locuinţe în inima oraşului şi deveneau nişte şarlatani.

Dar nu-i era dat oricui să se aleagă, la urmă, cu un cargobot, cu o moară sau cu o zărăfie. Cea mai mare parte dintre aceşti visători cupizi, îmbătrâneau lângă bătrânul lor cărucior cu lămâi şi portocale. Îi vedeai, mai ales, cu o coşniţă în mână, strecurându-se pe poarta de serviciu a boiereştilor locuinţe a compatrioţilor lor cu destin mai fericit, aşteptând ceasuri întregi la bucătărie, până ce stăpânul se scula şi catadicsea să vie să se uite în coşniţa lui, unde zăceau, aşezate cu îngrijire, azi un iepure, altă dată o cegă, o prepeliţă sau vreo oarecare trufanda: un frumos pepene bacâr, un mănunchi de sparanghel, anghinari sau conopidă. Şi suferind cu o răbdare angelică arţagul parvenitului, care găsea totdeauna că marfa era prea scumpă, aceşti sărmani oameni nu reuşeau să-şi câştige viaţa decât cu condiţia de a rupe zece perechi de pingele, până să ajungă să-şi vadă banul greu muncit.

Atunci, aceşti foşti ambiţioşi se dădeau bătuţi, se resemnau, se umanizau. Lunga suferinţă îi transforma complet.

Ochiul lor bogat de triste experienţe scânteia de şiretenie. Ironia dureroasă, de care conversaţia lor era plină, nu cruţa pe nimeni. Dacă servitorii unei case de pricopsit se arătau câtuşi de puţin binevoitori, aceşti furnizori deveneau numaidecât familiari, povesteau istorii pline de soare şi de Mediterană, aduceau detalii hazlii, mişcătoare, asupra originei mai mult decât modeste a cutărui bine cunoscut parvenit şi mergeau uneori până a-şi bate joc de ei înşişi şi de propriile lor visuri de altădată.

Voluptuoasele noastre nemţoaice adorau pe aceşti oameni. Când sosea, de pildă, moş Stamate sau barba Stamate, cum îl chemau pe greceşte, era o sărbătoare. Îl îndopau, îl turteau sub dezmierdări. Nu fiindcă barba Stamate le-ar fi adus cine ştie ce bunătăţi. Fiind foarte zgârcit şi temându-se să nu-şi piardă „capitalul” angajat în vreo marfă scumpă, rămasă nevândută, nu se găseau, cele mai adesea, în coşniţa lui, decât câteva ouă proaspete, câteva piersici, două legături de ridichi de lună ori alte fleacuri asemănătoare, ceea ce făcu într-o zi pe madam Carolina să spună în faţa fetelor ei, că barba Stamate se vântură de colo-colo „ca un coi în coşniţă”.

Dar copoiul rebegit ştiu să tragă folos din gluma asta şi răspunse pe loc că, oricât de neînsemnată i-ar fi marfa, el a plasat-o totdeauna cu folos şi că mai este şi astăzi în stare s-o ofere în bune condiţii. Madam Carolina îi ripostă că, neavând destul combustibil, ca s-o fiarbă, ea nu era amatoare.

Barba Stamate nu fusese totdeauna nenorocos în întreprinderile lui, dar îi plăcuseră prea mult fetele şi la o etate când acestea nu vor să te mai iubească pentru ochii tăi frumoşi. Era slăbiciunea lui. Chiar şi în momentul acesta avea acasă o amantă, cu patruzeci de ani mai tânără decât el. O ţinea zăvorâtă. Şi biata femeie, în nădejdea de a pune într-o zi mâna pe nişte economii inexistente, suporta sihăstria pe care i-o impunea bătrânul gelos.

Îndrăgostitul îi îngăduia uneori să vie să vadă pe doamnele germane, şi atunci ea le dezvăluia toată intimitatea ei:

— El îi dă zor mereu că n-am destul „foc”. Drace! Cum aş putea să am, când el nu mă hrăneşte decât cu măsline şi castraveţi acri?

— De ce nu-l laşi? o întrebau nemţoaicele.

— Fiindcă vreau să-i smulg ceva bani, ca să am cu ce să mă mărit!

— Dar n-are o leţcaie!

— Credeţi, zău? Ah! dacă e adevărat, apoi îmi pierd tinereţea lângă hodorogul ăsta bătrân.

„Hodorogul” tăgăduia cu încăpăţânare că amanta lui sta cu el din interes.

— Mă iubeşte, ştiu eu bine, dar îi e ruşine s-o spună, fiindcă sunt bătrân.

— De ce o zăvorăşti, atunci? îl tachina Ana.

— Ca s-o apăr de derbedeii din mahala, care ar putea să vie în lipsa mea, „s-o ia” cu sila.

După barba Stamate, cel mai simpatic era Hasan, lustragiul turc. Tânăr încă, existenţa lui părea să închidă o taină. Dar, vorbind prost româneşte, el era cele mai adesea tăcut.

Totuşi, venind de mulţi ani în fiecare dimineaţă ca să lustruiască o duzină de perechi de ghete, Hasan apucase să vorbească îndeajuns de origina lui nobilă, pentru ca să devie numaidecât ţinta tuturor zeflemelelor. El sta la bucătărie mai mult decât treaba lui o cerea, bea cafele, fuma şi se pierdea în lungi reverii, fără să descleşteze dinţii.

Atunci, Mitzi se aşeza lângă el şi-i arunca braţul pe după gât:

— Ia spune Hasan, la ce te gândeşti?

Lustragiului îi sărea ţandăra:

— Roga, madama, lasă-me! Dumivostra, fumeile, părul lung, ma, capa mica! Lasă pace!

— Ascultă puiule, ascultă ce vreau să-ţi spun. Ştiu bine: tata tău, beiu, şi tu trebuia să fii acuma tot beiu. Numai că, iată: mama ta a fost găinăreasă, şi din cauza asta tu eşti lustragiu. Dar asta nu e un motiv ca tu să fii trist. Nu eşti fericit că te iubesc eu?

Şi ca să-i dovedească iubirea ei, îi freca imensul lui nas, până îl podideau lacrimile.

Femeile acestea, ştiindu-se perfect cinstite în conştiinţa lor, aveau obiceiul, destul de periculos, de-a fi prea familiare cu aceşti bieţi oameni şi de-a apărea în faţa lor nu destul de îmbrăcate. Vara, din cauza căldurilor înăbuşitoare, iarna, fiindcă la bucătărie era cald ca-n baie, şi totdeauna dintr-o nevoie permanentă de a se simţi comod, ele-şi petreceau cea mai mare parte a zilei învăluite într-un capot care nu le acoperea tânărul lor corp, decât tocmai cât trebuie ca să fie şi mai tare râvnit. Nu era desfrâu, ci nepăsare. Faţă de cei ai casei, aceasta n-avea nici o importanţă, căci până la urmă devenise o obişnuinţă. Dar foarte des, bucătăria era plină de fel de fel de oameni: zarzavagii sau negustori de păsări, băieţi de băcănie, brutari, lăptari, vânzători de fructe, toţi, nenorociţi veniţi din toate colţurile lumii şi bătuţi de toate vânturile, ca Hasan sau ca barba Stamate. Fiecare îşi avea trista lui poveste. Fiecare, particularitatea care îl făcea simpatic.

La început, duducile astea sincere îşi mai dădeau osteneala ca să-şi ascundă goliciunea în faţa atâtor ochi iscoditori. Apoi, tot văzându-i mereu şi pătrunzându-le în suflet, sfârşeau prin a nu se mai supraveghea. Căci toţi erau umili şi devotaţi ca nişte câini. Cei mai mulţi dintre ei îşi lăsau la bucătărie biata lor marfă, chiar atunci când nimeni n-o voia, şi plecau fără să ceară bani:

— O să plătiţi când veţi vrea, cucoană!

Astfel, ei deveneau obişnuiţii casei, din partea bucătăriei, unde era mai

multă omenie decât în saloane. Li se oferea totdeauna prăjituri sau cafea şi, uneori, li se dădea să mănânce, unii dintre ei fiind aproape veşnic flămânzi.

Netăgăduit, flămânzi erau oamenii aceştia de toate lucrurile bune ale existenţei, dar mai ales de puţină căldură umană duceau mai mare lipsă decât de orice. Şi cine deţine această căldură? Cine ştie s-o răspândească mai bine decât femeia?

Ea este creatoarea vieţii. Ea are acest pântec, unde omul a căutat şi a găsit întâia lui căldură, pe când nu era decât o scânteie. El s-a lipit de ea mai tare decât râia. S-a hrănit din această căldură. Şi nu poate să scape de nostalgica amintire ce i-a rămas de atunci, căci, ieşit de acolo, venit pe lume, s-a încredinţat curând că lumea aceasta era cu totul lipsită de căldură.

El cunoscu frigul, foamea şi bătaia, de îndată ce încercă să-şi reclame locul lui sub soare. Chiar şi soarele se dovedi rece pentru carnea lui, care se simţise aşa de bine în pântecul femeii!

Cum n-ar privi-o el, deci, cu aviditate, când o vede tânără şi frumoasă, când o simte caldă şi bună, în clipa în care se apropie, îi ia mâinile şi îi spune, dezmierdându-i faţa cu blânda ei răsuflare:

— Sărmane Vasile: ce mâini crăpate ai! uite: spală-le colo în apă caldă, unge-le în urmă cu glicerina asta. Şi vino să faci aşa în fiecare zi la noi, căci, la tine...

Ah, femeile astea frumoase! Cum ştiu ele că la el acasă nu se află nicideunele, nimic, decât un pat de scânduri şi o lampă puturoasă! El nu poate să aibă nimic, chiar atunci când i se întâmplă să adune câţiva poli de aur. Nu se foloseşte de ei. Şi crezând că au să-i ţie cald, îi coase în căptuşeala jigăritei lui haine.

Mai mult decât acest aur şi decât tot aurul din lume, Ana, Hedwig şi Mitzi îl încălzeau, numai îngăduindu-i doar să mai stârmocească şi el la bucătărie şi să le privească, uneori cu gând vinovat, atunci de pildă când le zăreşte un petec de carne albă de care îşi umple ochii şi a cărei viziune o duce în cocioaba lui. Asta e o adevărată bogăţie, în existenţa lui lipsită de bucurii.

Şi Hasan, care, când se supără, spune că „femeia are părul lung şi mintea scurtă”, parcă nu ştie el de ce a îndrăgit, la fel cu ceilalţi, bucătăria de la Thuringer? Corpul acela al Mitzii, care se lipeşte uneori de-al lui, şi mâna aceea care-i freacă nasul, ah, cum ar vrea Hasan să le aibă la el, unde domneşte o sinistră singurătate!

Şi, cine ştie, poate că ar fi avut şi el astăzi o Mitzi, dacă egoistul lui de tată, beiul, s-ar fi căsătorit cu mamă-sa. Dar el e fericit şi aşa. Stă pe scăunaş într-un colţ al bucătăriei, fumează, suspină şi se face că nu vede nimic. Cucoanele nu se feresc de el. Ele îşi încreţesc părul în fiecare dimineaţă, sub ochii lui. Adesea glumesc, se zbenguiesc, se iau la trântă, capotul li se desface şi atunci, ca într-o fulgerare, apar nişte sâni şi nişte genunchi care ard ochii turcului. Hasan ar face bucuros zece ani de ocnă, numai să-i poată atinge cu degetul. Dar fiindcă aşa ceva nu va fi niciodată cu putinţă, se mulţumeşte şi numai cu icoana lor, pe care o închide în cel mai curat colţ al sufletului lui.

Apoi, în centrul oraşului, când „face lustrul”, mai pe bani, mai pe datorie şi când comisarul, care vrea mereu bacşiş, îi răstoarnă cutia cu o lovitură de picior, numindu-l „turc puturos”, Hasan suportă ofensa cu filosofică răbdare, în loc să scoată cuţitul de la brâu şi să lovească fără milă, aşa cum are uneori o poftă nebună. Îndură nedreptatea, asta şi multe altele, numai fiindcă, la bucătăria casei Thuringer, se află nişte icoane sfinte care-i umplu viaţa de lumină.

Dar nu numai bărbaţii se adunau în această bucătărie din strada Grădinii Publice. Fel de fel de femei, epave ale vieţii ca şi furnizorii, veneau de asemenea ca să caute o uşurare sufletească, precum şi un ajutor material. Şi ele erau subjugate de farmecul celor trei nemţoaice, nu, bineînţeles, în felul cum erau bărbaţii, ci aşa cum o dezmoştenită cu sufletul sfărâmat se simte fascinată de frumuseţea şi fericirea unei prietene. Căci ele erau prietene din copilărie.

Locuiseră altădată împreună în Piaţa Săracă, pe când actuala doamnă Thuringer şi surorile ei n-aveau alte mijloace de trai decât mica pensie a tatălui lor. Chiar de pe atunci surorile Müller erau sincer iubite de prietenele lor românce.

Deşi la fel de sărace, nemţoaicele aveau asupra româncelor ascendentul unei rase orgolioase, pe acela al frumuseţii şi al unei oarecari educaţii, mult apreciată de inimile simple ale oamenilor din popor. Cele trei mici zâne blonde, care se duceau la şcoala catolică, pline de atenţie pentru uniforma lor neagră cu guleraş alb şi mereu cu grijă pentru buna lor purtare în oraş, erau nişte modele pe care orice mamă româncă le dădea ca exemplu copiilor lor:

— Ia uitaţi-vă la surorile Müller, cât sunt de ascultătoare! Aşa că şi Dumnezeu o să le ajute!

Din întâmplare, Dumnezeu le-a ajutat. Şi nemţoaicele, devenite „cucoane mari”, n-au rupt relaţiile cu prietenele lor de ieri. Ele se duceau uneori să le vadă, dar mai des veneau prietenele din Piaţa Săracă la cele din luxosul cartier al Poligonului, din care făcea parte strada Grădinii Publice.

Era natural, dat fiind că Ana, Hedwig şi Mitzi aveau răspunderea unei foarte mari gospodării. Mai era natural şi fiindcă prietenul sărac e acela care are nevoie de prietenul bogat. Dar nevoia unui ajutor material (câţiva franci, o haină veche, niţică băcănie ori un braţ de lemne de foc), nu venea decât în al doilea rând. Inima avea nevoi mult mai grabnice. Ea venea să se deschidă, în această bucătărie burgheză, ca într-un altar.

În zilele de iarnă mai ales, când bărbaţii îşi petrec vremea la cafenea, iar copiii sunt la şcoală, bietele femei se instalau ca la ele acasă. Niciodată, nimeni nu le spunea că stăteau prea mult. Căci veşnic era vorba de drame de familie şi scene de menaj, unele triste, altele mai curând comice, când povestea începută nu mai avea sfârşit. Şi fiecare istorisea, nu numai nenorocirea sa proprie, ci şi pe aceea a vecinului.

Astfel, întreaga viaţă a mahalalei brăilene defila pe sub ochii nemţoaicelor, o viaţă pe care ele o cunoşteau în parte direct, dar a cărei amintire nu înceta o clipă să le inspire o adevărată groază.

Madam Carolina, severă ca un general prusian, pe vremea când trăia bărbatu-său, nu primea pe nimeni, nu se ducea la nimeni şi veghea ca copiii ei să facă la fel, neîngăduindu-le contactul cu micile românce decât sub stricta sa supraveghere. Astăzi, când cele trei fiice ale ei erau aproape toate stăpâne pe capul lor şi solid înfipte într-o insulă germană, ea nu se mai temea că au să se „românizeze”. În limbajul ei, cuvântul acesta însemna să se mărite sau să trăiască cu români: „să fie hrănite de trei ori pe săptămână şi bătute în fiecare zi”.

— Nu face nimic, madam Carolina, replica Lina zisă „Bucureşteanca” – o drăgălaşă tânără a cărei primă şi scurtă gospodărie fusese tocmai în felul acelora – nu-i nimic! Alecu meu mă hrănea rău, e adevărat, şi mă bătea în fiecare zi, aşa cum spui. Dar, cel puţin când mi se întâmpla să-l înşel, era o adevărată sărbătoare! Atunci mă bătea din nou, bineînţeles, căci ştia că i-o făcusem dinadins, ca să-l „bag în boale”, şi iată ce-mi reuşea de minune. După

ce mă umplea de vânătăi, pe corp şi pe obraz, îmi poruncea să mă îmbrac ca pentru nuntă, alerga să aducă cea mai frumoasă trăsură şi mână băiete la „Monument”! Ne instalam la o masă, şi cum îl zăreau lăutarii pe Alecuţu meu, nu mai scăpăm de ei. Mâncam, beam şi ne sărutam faţă de toată lumea. Unele femei geloase, judecând după numărul vânătăilor ce le aveam pe obraz, ziceau: „Vai, dragă, cât trebuie să o iubească Alecu pe Lina Bucureşteanca!” Dar, astăzi, suspina ea, trăgând un fum de ţigare, astăzi nu mai sunt nici bătută, nici iubită de cineva care să-mi fie drag!

Astăzi, biata Lina era bătută şi iubită de cineva care nu-i era drag, căci, părăsind într-o zi pe Alecu al ei, se măritase cu un bătrân şi bogat cârciumar de la mahala, care îi satisfăcea toate capriciile, dar care nu glumea, când era vorba de dragoste. El sta toată ziua înţepenit la tejghea, cu ochii ţintă la fereastra Linei şi cu puşca de vânătoare lângă el. Şi de îndată ce vedea că vreun tânăr prea da târcoale în stradă şi prea se „zgâia” la fereastra „muierii” lui, nici una, nici două, îl lua la ochi şi îi slobozea în picioare o descărcătură de alice. Apoi, se ducea la Lina, o înşfăca de păr şi o târa prin curte până la cramă, unde o închidea timp de o zi şi o noapte, fără mâncare, nici aşternut. Era inevitabil.

Dar tot aşa de inevitabilă şi de regulată, cu toată paza soţului, venea şi răzbunarea Linei, care dispărea pe negândite o săptămână întreagă, îi trăgea un pui de chef cu o pereche de amanţi şi se întorcea acasă într-un zori de zi, cu un ţigan după ea, care urla dintr-un trombon de ridica toată mahalaua în picioare. Lina se făcea că nu vede nimic. Gravă, niţel beată, cu o floare de muşcată la ureche şi cu ţigara în colţul gurii, înainta ca o regină. În urma ei, ţiganul, cu ochii cât cepele, tuna din trombon, de ai fi zis că o să scoale şi morţii din groapă.

— Da, madam Carolina. Nu mai e ca pe vremea lui Alecuţu! suspina ea, cu melancolie.

Dintre toate prietenele Anei, Lina era singura care nu-i jinduia nimic, lăsând frumuseţea la o parte:

— Ce nevoie aveai tu de neamţul ăsta şi de toate marafeturile lui? Ce folos tragi tu din toate astea? Nici măcar atât cât i-e dat celei din urmă ţigănci, care ziua e bătută, dar noaptea straşnic iubită! Şi ce poate fi mai bun pe lume decât dragostea?

Admiratoare pasionată a perfecţiunii fizice a Anei, ea îi deschidea uneori capotul, contempla sânii şi striga:

— Doamne, ce de bunătăţi! Şi în loc să le dai oamenilor, care mor de poftă, tu le ţii ascunse. Ce vrei să faci cu ele? Conserve?

Când se întâmpla ca Hasan să fie de faţă la asemenea scene, era mai mult decât putea să rabde un om. Bietul turc îşi lua lada cu scule, trântea fesul pe ceafă şi o lua la picior, bodogănind în limba lui:

— Aman, bre! De ce toate femeile nu gândesc ca Lina?

Celelalte prietene, care veneau să trândăvească la bucătărie şi să se plângă, nu erau decât nişte nenorocite. Măritate între optsprezece şi douăzeci de ani, când ajungeau pe la douăzeci şi cinci, păreau să aibă patruzeci. Mizeria lor intimă nu mai putea aproape să mişte pe nimeni. Era drama veşnică a majorităţii femeilor de la mahala, care se mărită din dragoste cu un hamal sau cu un căruţaş din port.

Tânăra căsnicie mergea bine, atâta timp cât biata zestre nu era cu totul risipită şi atâta timp cât copiii nu apăruseră încă, adică vreun an. Apoi naşterile începeau să curgă, „anul şi găvanul”. Tânăra măritată se vestejeşte

numaidecât. Frumuseţe şi cochetărie, rămân o amintire chiar înainte ca cinci ani de la căsătorie să se fi împlinit, în vreme ce bărbatul pare mereu flăcău.

Atunci el întoarce spatele nevestei, urâtă şi murdară, îşi caută amante sau aleargă prin „tractiruri”. De băut a băut întotdeauna, ca orice om, dar acum el se pune să bea în fiecare zi. Mizeria se instalează în cămin, odată cu duşmănia, certurile şi bătaia. Femeia nu mai e decât o biată cerşetoare, care fuge în miez de noapte, cu ultimul născut în braţe, ascunzându-se pe la vecini ca să scape de mânia soţului beţivan.

Nenorocitele astea nu mai aveau nici un pic de energie ca să se revolte. Se resemnau ca nişte animale. În forfoteala de la bucătărie, indiferent dacă erau ascultate sau nu, ele-şi debitau istorisirile ca nişte litanii fără suflet. Dar ochii lor urmăreau cu aviditate mişcările bătrânei Carolina, care se războia cu enorme fripturi fumegânde şi impozante budinci, în vreme ce Adrian asuda învârtind seducătoare maioneze. Li se dădea totdeauna de mâncare, căci Ana avea inima bună şi apoi bucătăria deborda de tot felul de resturi delicioase, destinate gurilor jinduinde.

— Cât trebuie să fii de fericită! spuneau ele Anei. La voi, nemţii, desigur că bărbaţii nu-şi bat femeile, cum fac ai noştri.

Era tocmai ceea ce gândea şi Ana. Ea privea cu groază această existenţă a poporului de jos de la noi, în care bărbatul era călăul femeii lui, al mamei acesteia şi uneori chiar al propriei sale mame. Nenorocitele trăiau cu frica în sân.

Mai ales în epocile de muncă abundentă în port, viaţa femeilor era un iad. Într-un capăt de mahala, puteai număra pe degete pe soţii gospodari, ce-i vedeai seara întorcându-se de la muncă cu pâinea la subţioară. Cei mai mulţi se duceau de-a dreptul la cârciumă, unde se îndopau cu fripturi şi băutură, puneau să le cânte lăutari sau o flaşnetă, jucau şi chiuiau până după miezul nopţii. În vremea asta, caii, tovarăşii lor de trudă, înţepeneau afară, la uşa cârciumii, picând de istoveală şi neavând pe nimeni care să le plângă de milă; iar acasă, o biată nevastă, o mamă bătrână, moţăiau lângă foc, ţinând mâncarea caldă ceasuri întregi.

De cele mai multe ori, nenorocitele vegheau nemâncate, fie că aşa le ordona tiranul, care cerea să fie aşteptat cu masa, fie că nu îndrăzneau ele să mănânce singure. În sfârşit, când beţivanul se hotăra să se întoarcă acasă, bătându-şi calul cu coada biciului şi înjurând în puterea nopţii, groaza ce le apuca pe sărmanele femei era mai mare decât dacă diavolul în persoană ar fi apărut în mijlocul curţii.

— Vezi, spunea Adrian Anei, care îi reproşa uneori că se freca de socialişti, iată de ce orice om cinstit e dator să fie astăzi revoluţionar! Cineva trebuie să aibă o inimă de piatră, ca să rămână nesimţitor la mizeria unei întregi clase sociale, pe care guvernanţii o martirizează cu ajutorul cârciumii, al bisericii şi al mitralierii. Dar va veni o zi când îi vom face pe aceşti ucigaşi să verse şi laptele pe care l-au supt de la mama lor!

Adrian rostea adeseori crunte ameninţări la adresa burgheziei, dar numaidecât se încurca în judecăţile lui. Aşa, de pildă, ce va face el, în timpul unei revoluţii cu o femeie ca Ana? Este ea cu adevărat o burgheză? Va putea el s-o facă să sufere soarta călăilor poporului?

Simţea o repulsie, numai gândindu-se la aşa ceva. Niciodată nu-şi va mânji mâinile cu astfel de crime. El o considera pe Ana mai bună decât el însuşi. Erau momente când, plictisit de toate nenorocitele acestea care veneau din fundul tuturor mahalalelor să istorisească mizerii fără sfârşit, îi venea să le strige: „Destul! revoltaţi-vă, daţi foc oraşului, iar dacă nu, duceţi-vă de vă

aruncaţi în gârlă! Dar destul, m-am săturat să vă tot aud!”

Îl exasperau pe Adrian mai ales istoriile de avort provocat. Erau cruzimi fără nume, curate barbarii. Împinse de bărbaţii lor să aleagă între a nu mai face copii sau să plece, bietele femei îşi înţepau singure uterul cu lungi andrele de împletit. Una dintre ele avu ideea năprasnică să-şi vâre în organ mămăligă fierbinte. O alta preferă mămăligii o bucată de sodă caustică. Natural, hemoragii, mortale uneori, era urmarea logică.

Veneau totdeauna să înştiinţeze pe Ana, care lua o trăsură şi transporta victima la spitalul comunal, al cărui medic primar era prietenul casei. Într-o zi, acest doctor povesti, în mijlocul ilarităţii generale, cum odată i s-a adus la spital o tânără servitoare înecată în sânge:

— Începui s-o examinez, spunea el, dar de îndată ce introdusei mâna, mă înţepai în vârful degetelor. „Ce dracu ai băgat acolo?” întrebai pe servitoare. Ea nu voia să-mi răspundă. Cercetai cu precauţie şi descopăr o... perie de dinţi, spartă în organ. Ia te uită, îmi zisei, toată lumea n-are dinţii plasaţi în acelaşi loc! Dar cum remarcam că fota nu avea aerul să cunoască uzajul periei de dinţi, o întrebai a cui era această perie. „A stăpânului meu”, făcu ea. „Şi o întrebuinţai deseori în felul acesta, înainte de a o sparge?” „Apoi, ce să fac, că doar stăpânul meu m-a lăsat însărcinată”... „Atunci, toate bune!”

Se făcea mult haz, de poveştile astea, în jurul meselor de joc. Se făcea mai puţin haz la bucătărie. Acolo vedeai femei de douăzeci şi cinci ani, schilodite pentru tot restul vieţii, în urma unui avort provocat prin procedee de felul celor de mai sus.

Ana le privea, aşa cum priveşti în fundul unei prăpăstii. I se păreau lucruri de necrezut şi era totdeauna gata să sară în ajutor. Ea nu se gândea să le trimeată la gârlă.

Ştiind din propriile începuturi amoroase, câte riscuri şi pericole ameninţă pe o biată femeie care se dă unui om, Ana se simţea mai mult legată de soarta acestor nenorocite, decât de viaţa uşoară care-i surâdea de când întâmplarea făcuse din dânsa „doamna Thuringer”.

Iată de ce, în unele seri, când toată casa era luminată *à giorno*, ea îşi petrecea vremea cu lumea măruntă de la bucătărie, în loc să se afle în mijlocul lumii pompoase din saloane. Domnul Max venea s-o roage:

— Maus! Pentru numele lui Dumnezeu, toţi invitaţii te reclamă! Vino, că nu mai ştiu ce să le spui.

Ea ieşea pe galena cu geamlâc, unde bărbatu-său rătăcea, căutând-o, fără să vadă nimic din ce se petrecea la bucătărie, unde nu îndrăznea niciodată să puie piciorul. Îl săruta pe obraji, îşi culca puţin capul pe pieptul lui, apoi, împingându-l de spate, cum ai face cu un vagonaş, îl trimetea înapoi:

— Spune „invitaţilor” tăi că nu mi-e bine!

IV

Era pe la sfârşitul lui iulie. O recoltă dintre cele mai abundente făcuse ca întreg oraşul să fie cuprins de frigurile omului care crapă de bucurie. Portul fiind sufletul tuturor afacerilor locale, dacă el lucrează, fiecare e mulţumit. Şi, în vara aceea, portul zbârnâia ca un imens stup.

Sosirile cerealelor se cifrau uneori până la o mie de vagoane pe zi. Toate liniile portului erau complet astupate. Cât despre şlepuri, pe care remorcherele le târau gâfâind, câte şase deodată, nimeni nu mai ştia unde să le ancoreze. Încărcate la maximum, zăceau pretutindeni, scufundate până la o palmă

deasupra apei. Pe toate punţile se putea vedea acum, de aproape, tot ce se petrece în gospodăriile acestea plutitoare, cu găini şi purcei închişi în coteţe prea strâmte, cu câine şi pisici care alergau de la un capăt la altul al şlepului, miraţi de a se vedea coborâţi la nivelul apei, în care le plăcea să-şi oglindească chipul, ca nişte copii. Zeci de vapoare se înghesuiau unele într-altele. Toate pavilioanele. Toate limbile. Seara, numeroase cete de mateloţi luau cu asalt „tractirurile” cele mai suspecte. Ofiţerii se duceau în locuri mai „serioase”, din centrul oraşului. Simpli marinari nimereau pe strada Unirii, la „Felinarul roşu” sau pe „Şanţ”, cum i se mai zicea din vechime.

Cei dintâi n-aveau asupra celor din urmă decât avantajul iluziei. Consumaţiile şi celelalte articole erau absolut aceleaşi, cu singura deosebire că erau plătite mult mai scump.

Cetăţenii oraşului mai ştiau că dacă ofiţerul preferă să ia o trăsură ca să se întoarcă la bord, matelotul putea uneori o noapte întreagă ca să facă acelaşi drum pe jos, riscând astfel ca la un colţ de stradă obscură să cadă cu pieptul în cuţitul unui hamal la fel de beat, care n-avea nimic de împărţit cu el, bineînţeles, dar care aşa hotărâse, ca tocmai în noaptea aceea să nu se ducă acasă, înainte „de a o face lată”.

Asemenea întâmplări nu creau Brăilei reputaţia de oraş de hoţi, căci niciodată jaful nu era motivul acestor crime. Ele n-aveau chiar nici un fel de motiv. Se ucidea din exces de sentimentalism. Şi acelaşi hamal beat putea să fie tot aşa de bine asasin ca şi victimă. Nuanţa era imperceptibilă şi cu totul abandonată hazardului, care decidea într-o secundă, cine avea să mânuiască cuţitul criminal şi cine avea să ofere pântecul de înjunghiat.

Căci cuţitul acesta atât de temut, faimos în toate cercurile poliţiste ale ţării şi care făcea atâtea victime inocente la Brăila, în epocile de muncă intensă, cuţitul acesta nu era o armă, ci o sculă. Orice muncitor din port îl avea vârât într-o teacă şi oblic înfipt la brâu. El slujea, de o sută de ori într-o zi, ca să taie sfoara cu care erau legaţi sacii plini de cereale. Desigur, era fioros, lung de douăzeci de centimetri, cu vârf, şi foarte ascuţit. Ca să tai o biată sfoară, cel mai neînsemnat briceag ar fi fost de-ajuns. Şi ar fi evitat, fiecăruia, în ceasurile de veselie furibundă, sângeroasa tentaţie.

Adevărul acesta, un singur om pe vremea aceea, un om de-o mişcătoare neînsemnătate, nu înceta o clipă de a-l proclama pe toate cărările. Părea să fie un cerşetor. Bătrân de vreo şaizeci de ani, veşnic neras; ştirb, şaşiu, îmbrăcat în zdrenţe şi încălţat cu nişte catroşi pe care i-ar fi pierdut din picioare dacă nu i-ar fi legat cu sârmă. Adrian, bătând zilnic cheiurile portului, l-ar fi luat cu adevărat drept un cerşetor, dacă nu l-ar fi văzut purtând într-o mână tava cu rahat, iar în cealaltă doniţa cu apă rece şi gonind, leoarcă de sudoare, sub soarele nemilos al verii. Era deci un „rahagiu”, ca atâţia alţii.

Îl chema „moş Ştefan”. Dar, în vreme ce toţi moş Ştefanii, rahagii ai portului, îşi vedeau de rahatul lor şi prea puţin le păsa de ticălosul cuţit al muncitorilor, acest original rahagiu se declarase vrăjmaş de moarte al instrumentului ucigaş, dovedindu-se în acelaşi timp neobosit apostol al înlocuirii lui cu un briceag inofensiv. El propovăduia această reformă, cui voia să-l asculte. Şi când cineva îl întreba dacă are rahat bun şi apă rece, el răspundea printr-un blestem la adresa cuţitului pe care vreunul din clienţii lui îl purta la brâu, în văzul lumii.

La început, această cruciadă a bietului bătrân păru lui Adrian, ca de altfel tuturor oamenilor din port, destul de ridicolă. Ce putea el, un om de nimic, împotriva unui obicei pe care nici autorităţile nu reuşiseră să-l stârpească, deşi

fusese combătut prin toate mijloacele? Dar, asistând din ce în ce mai des la acest apostolat şi privind mai de aproape faţa iluminată a apostolului, Adrian îşi aminti că un alt iluminat, acum două mii de ani, spusese că credinţa e capabilă să mişte munţii din loc.

Mai era de remarcat că muncitorii aveau simpatie pentru acest rahagiu. Ai fi zis că uneori îi domina. Ei acceptau mustrările, cu mici strâmbături din nas. Aceasta se datora unui fapt de mare importanţă în ochii omului de jos: absoluta dezinteresare a bătrânului, ba chiar sărmana lui generozitate. Moş Ştefan ştiuse totdeauna să închidă ochii asupra micilor furtişaguri ale hamalilor, cărora le plăceau uneori s-o ia la picior, uitând să plătească rahatul mâncat. Negustorul nu le-o reamintea niciodată. El le împrumuta uneori chiar un gologan, care de asemenea rămânea „uitat”.

Într-o zi, Adrian fu martorul unei scene care-l mişcă adânc.

Era în timpul prânzului. Muncitorii, în izmene, cu piepturile goale, cu basmaua strânsă pe cap, stăteau tolăniţi şi mestecau vârtos enorme îmbucături de pâine şi mici felii de ficat fript, hrană uşoară pe care le-o distribuia un negustor ambulant, târând după el un cărucior. Moş Ştefan era şi el prezent, ca să stingă setea. El se ducea de la un grup la altul, îşi plasa paharul cu apă rece şi predica împotriva cuţitului.

Adrian îl urmări de-a lungul cheiului şi, la un moment dat, îl văzu agăţându-se de un hamal care, muşcând dintr-un ficat, tăia cu cuţitul simetrice pătrăţele de pâine şi tot îndopându-se căuta să scape de bătrân, care se ţinea după el, rugându-l să-şi arunce cuţitul în Dunăre:

— Gheorghe, Gheorghe! gemea moş Ştefan. Spune-mi dacă eşti un om de treabă ori un ucigaş?

— Ba nu sunt deloc un ucigaş! Am femeie şi copii. Dar am şi eu un cuţit de care mă slujesc ca toată lumea.

— Poţi să-ţi faci treaba şi cu o ciacâie. Uite, îţi dau eu una, dar dă-ncoace cuţitul.

Şi moş Ştefan, după ce îşi şterse cu dosul palmei ochii lui veşnic lăcrămaţi, scoase din buzunar unul din acele bricege germane de zece bani, foarte populare pe atunci, şi-l oferi muncitorului. Acesta se opri din mâncare, privi pe rahagiu cu o vizibilă uimire şi făcu schimbul, dar aşteptă să vadă ce avea de gând să facă bătrânul cu cuţitul. Moş Ştefan, de îndată ce-l avu în mână, scuipă pe el şi învârtindu-l de vreo două ori pe deasupra capului îl aruncă, hăt, departe, în Dunăre, apoi se depărtă fără să mai zică nimic.

Adrian îl ajunse din urmă:

— Ia spune, moş Ştefane, faci deseori aşa ceva?

— E al şaptesprezecelea om pe care-l dezarmez! şopti bătrânul, suflând din greu şi văzându-şi de drum.

Adrian rămase pironit locului, fluierând a pagubă şi zicându-şi cu glas tare:

— Dar eu sunt un biet vierme alături de moşneagul ăsta, care crede cu îndârjire că va reuşi să dezarmeze pe cei şase mii de „cuţitari” ai portului!

Şi o luă spre casă, întristat de propria-i necredinţă.

Cu docherii, erau, în adevăr, aproape şase mii de muncitori, dintre care cam vreo opt sute de căruţaşi, numiţi *ghiociari*, din cauza căruţei lor cu un cal, zisă *ghioci*. Plecările în masă a acestor vehicule, la patru dimineaţa, dezlănţuiau pe pavajul oraşului un zgomot care se auzea până la o leghe depărtare. Ai fi zis o cavalcadă de câteva regimente de artilerie, alergând în galop. Se poate uşor închipui în ce infern trăiau nenoriciţii locuitori ai străzilor

pe unde treceau aceste opt sute de căruţe.

Dar iadul cel mai intolerabil începea seara, odată cu beţivăniile care aveau să dureze până târziu în noapte. Cea mai mare parte dintre căruţaşi şi hamali, sfârşind munca zilei, se opreau regulat pe la cârciumile semănate în drumul lor. Ei nu erau hotărâţi să întârzie mai mult de un sfert de ceas. Mulţi dintre ei erau chiar încărcaţi cu târguieli pentru casă: peşte, carne, pâine. Era vorba doar să ciocnească un pahar cu un „frate”. Iată de ce nici nu luau loc la o masă; beau în picioare, rezemaţi de tejghea, ţinând într-o mână ştiuca spânzurată de sfoară.

Apoi, fiecare dintre cei doi „fraţi”, ţinea să plătească el cel din urmă rând, ceea ce făcea pe celălalt să comande, din ambiţie, un „kil şi două fleici”, ba chiar şi să puie pe un ţigan să le cânte la ureche. În felul acesta, îi apuca miezul nopţii, când „frăţia” degenera într-o încăierare generală, unde puteai vedea ştiuca strivindu-se în capul celui mai bun prieten, sticlele zburând în bucăţi şi sângele curgând din belşug.

Uneori, spectacolul acesta era ambulant. Doi ghiociari, după ce şi-au distribuit reciproc o bună porţie de pumni, se urcau în căruţele lor şi o porneau într-o goană turbată pe străzile pustii cufundate în întuneric, biciuindu-şi caii şi biciuindu-se între ei, până ce, la un colţ de stradă, violenţa unui viraj îi trimetea pe amândoi cu capetele de caldarâm.

Puteai asista şi la unele scene vesele. Cutare nevastă, ce-şi îngăduia să fie cruntă, pleca în căutarea bărbatului, de îndată ce acesta întârzia o jumătate de oră, îl descoperea, instalat la o masă, în tovărăşia unui prieten, amândoi oameni de treabă, sentimentali şi domol cherchelіţi. Furioasa cumătră n-avea nici un fel de îndurare. Înfiptă în pragul cârciumii, cu mâinile în şolduri şi fulgerându-şi soţul cu nişte ochi de scorpie, îi arunca în auzul întregii prăvălii cea mai murdară dintre ocările româneşti:

— Făcu-ţi şi dregu-ţi în sufletul mă-tii de păcătos!

Şi năpustindu-se asupra bietului om, îl scotea din prăvălie cu lovituri de papuc.

Dar feministele astea erau rare. Mult mai des vedeai soţii plângând, rugătoare, pe la uşile cârciumilor, şi primind de la bărbaţii lor conţinutul unui pahar de vin în plin obraz, când nu se întâmpla să fie bătute măr pe loc, pentru a fi îndrăznit să-şi caute bărbatul prin cârciumi şi, deci, să-l „facă de ruşine”.

Adrian cunoştea, în toate tristele ei amănunte, această crudă viaţă de greiere pe care o duce muncitorul din port, o parte a anului, după cum o cunoştea şi pe aceea din partea cea mai lungă a anului, când sărăcia lucie, frigul, foamea, boalele bântuiau căminul. Astfel, pilda de devotament ce i-o dădea moş Ştefan îi biciui conştiinţa.

Cum? Un om bătrân şi slab considera ca o datorie a lui să facă ceva pentru îmbunătăţirea soartei aproapelui său, pe când el, Adrian, tânăr cu capul plin de pretenţii, sta inactiv, mulţumindu-se să citească şi să filozofeze?

„În fond, nu sunt decât un profitor în felul meu, îşi zicea el. Nu vreau să fac decât ce-mi place. Şi iată că acum plăcerile pe care ţi le aduce femeia încep să ocupe un loc din ce în ce mai mare în viaţa mea. În curând am să trăiesc numai pentru ele, pentru lecturile mele şi egoista mea nevoie de libertate personală. Dar aproapele meu? Nu există frumuseţe morală într-o viaţă care rămâne indiferentă faţă de nenorocirile altuia. Unde este adevărata frumuseţe morală a vieţii mele?”

El ţinea mult la asta, dar înţelegea că nu e de-ajuns să recunoşti răul şi să-l înfierezi, pentru ca să fii chit. Şi apoi, nu uita de unde se trage.

Viaţa mamei lui, spălătoreasă muncind din greu pentru o bucată de pâine, trebuia să-i aducă aminte câtă nedreptate domnea pe pământ. Când te naşti mai inteligent şi mai generos decât cea mai mare parte dintre fraţii tăi de mizerie, această origină umilă creează obligaţii. El îşi amintea a fi citit undeva că „inteligenţa, talentul, generozitatea inimii sunt patrimoniul umanităţii”. Cu cât eşti mai dotat, cu atâta eşti mai obligat faţă de aceasta.

În fine, continuând cu critica persoanei sale, Adrian îşi zise că, la urma urmei, el nu-i decât o slugă şi se dispreţui. Da, o slugă sensibilă la amabilităţile stăpânilor lui şi care, colac peste pupăză, diviniza graţiile doamnei. Mai că ar fi fost în stare să se culce chiar şi numai cu cămaşa stăpânei lui, pe când un idiot ca profesorul de gimnastică obţinea de la Ana cu totul altceva.

Cert, fraţii Thuringer erau nişte burghezi cinstiţi, nicidecum hrăpăreţi, umani, chiar foarte largi cu cei care-i serveau. Dar asta nu schimba cu nimic soarta celor învinşi. Tot cruţând pe cât posibil oameni ca domnul Max şi femei ca Ana, trebuia începută opera de dărâmare a acestui regim care, favorizând prea mult pe unii, făcea din ceilalţi sclavii viciului, ai ignoranţei, ai muncii animalice şi chiar ai lipsei de muncă, ceea ce era şi mai trist.

Această schimbare de idei îl făcu să treacă dintr-o dată de la o extremă la alta. El nu mai avu nici o dragoste de muncă. Şi dragostea asta era tot un semn de slugărnicie. Adică cum? Avea el oare să-şi facă o carieră din starea de astăzi? Îşi va făuri el acel suflet servil pe care-l vedea la „domnul Weber”, la „domnul Aron”, cei doi „înalţi funcţionari ai casei, care, în prezenţa patronilor, luau nişte atitudini când nu ştiai ce să „admiri” mai mult: josnicia vizibilă sau ipocrizia ascunsă?

Acestor oameni le curgeau balele după situaţia stăpânilor lor. Slabi şi laşi, ei erau corecţi în munca lor numai atât cât trebuie ca să nu fie prinşi cu vreo vinovăţie. Dar, în ascuns, se iniţiau în arta de a face comerţ cu străinătatea şi, de câte ori le era posibil, furau clienţi de-ai casei, gata să lucreze mai cu folos cu firme suspecte pe care ei le dirijau pe sub mână, pe numele unui tată, al unui frate ori al unui văr. În felul acesta, casa Thuringer, încrezătoare, pierduse o bună parte din clientela ei. Când prindea cu mâţa în sac pe funcţionarul necinstit, era prea târziu. Concedierea acestuia nu repara nimic.

„De ce să-mi leg soarta de oamenii ăştia de afaceri? îşi zicea Adrian. Curate sau suspecte, marile afaceri se fac totdeauna pe spinarea omului sărac. Or, eu sunt şi am să rămân toată viaţa tocmai acest om sărac, care n-are altă avere decât cele două braţe ale lui. Nu cu bacşişuri şi cu costume vechi, cu care te gratifică stăpânii tăi din când în când, are să se facă dreptate pe pământ. Soarta mea e deci aceea a tuturor dezmoşteniţilor şi locul meu e alături de ei. Cu voie sau fără voie!”

El începu să se gândească la mijloacele de a activa. Toată energia lui se concentra asupra acestui cuvânt: să activeze. Dar cum să înceapă?

Singur, nu era cu putinţă. Cu nici un preţ n-ar fi adoptat caraghiosul sistem de propagandă al acestui iluminat moş Ştefan. Şi, la Brăila, nu se aflau decât câţiva idealişti izolaţi, ca el, dar nici un fel de organizaţie. Chiar şi aşa, nu i-ar fi plăcut să se frece de toţi aşa-zişii „libertari” sau „individualişti”, dintre care cei mai mulţi nu erau decât nişte adevărate lichele. Te pisau veşnic cu Kropotkin ori cu Bakunin şi aveau un răspuns gata la orice, dar schimbau vorba de îndată ce le cereai să-şi precizeze mijloacele de trai.

Nu, lui îi trebuia un club socialist ca la Bucureşti. Acolo, cel puţin, puteai să vezi limpede: nişte bieţi lucrători silabiseau broşuri ca *Să fie lumină* sau *Cartea muncitorului* şi răcneau pe toate tonurile imnuri revoluţionare. Dar nu puteai să te înşeli, erau cu adevărat lucrători, pe câtă vreme cu anarhiştii

aceştia, nu ştiai niciodată cu cine aveai de-a face. Tovarăşul fără pată îşi freca coatele de cel mai autentic agent al Siguranţei.

Într-o seară de pe la începutul lui august. Adrian nu mai putu să rabde şi se duse să-şi revadă un vechi prieten la care ţinea mult, pentru sufletul lui drept şi viaţa-i exemplară. Era un cizmar numit Avramache, al cărui trecut dureros impunea şi mai mult respect.

Rămânând orfan la vârsta de şase ani, un unchi fierar se însărcină cu creşterea lui, adică îl instală sub foale şi-i dădu ordin „să sufle până o plesni”, dacă voia să fie „hrănit, adăpostit, îmbrăcat”. Micul Avramache „sufla” de la trei dimineaţa până la nouă seara, leşinând de mai multe ori pe zi. Unchiul îl readucea la viaţă, croindu-i rinichii cu vergele de fier înroşite. Aşa fu „crescut” până la zece ani, când, într-o noapte, îşi luă lumea în cap, cu trupul acoperit de răni şi cu câteva coaste rupte, căci tutorele său, când nu putea să-l lovească cu o vergea, îi mai trimitea şi ciocanul în şale.

Avramache merse o săptămână întreagă, fără să ştie încotro se ducea, cerşind prin sate, străbătând păduri şi ape şi culcându-se prin căpiţele de fân de pe câmp, până ce ajunse la Brăila, unde primul om pe care-l întâlni, un cizmar de treabă, înduioşat de înfăţişarea lui, îl duse numaidecât acasă, îl consideră ca pe al nouălea copil al lui, alături de ceilalţi opt ce-i avea, şi îl învăţă meseria.

— Ah, ce fericit eram! povestea Avramache. Nici nu concepeam o viaţă mai dulce în rai, cu toată munca noastră grea şi sărăcia care domnea în gospodărie.

Dar era scris undeva că suferinţele lui trebuiau să reînceapă sub o formă nemaipomenită. Învăţase repede cizmăria, precum şi puţină carte. Avea tocmai treisprezece ani şi i se acordase un mic salariu ca bani de buzunar, când, ducându-se să predea o pereche de pantofi unei blestemate femei de moravuri uşoare, aceasta îl reţinu pe băietan la masă, îl îmbătă şi...

Avramache jura că nu-şi mai aducea aminte de ce se întâmplase după asta, dar câteva zile mai târziu se pomeni că suferă de o „boală ruşinoasă”, de care el doar auzise vorbindu-se. La vârsta lui, boala asta îi păru ceva monstruos. El ascunse tot, suferi crâncen, slăbind groaznic, apoi două teribile buboaie îi apărură în ambele părţi de jos ale pântecului.

Atunci durerea deveni atât de insuportabilă încât, de teamă să nu se dea de gol, părăsi casa binefăcătorului său, aşa cum o părăsise pe a unchiului, fierarul, cu deosebirea numai că de astă dată abandona o casă ospitalieră şi mergea sprijinindu-se de garduri. Se duse să se prăbuşească la poarta spitalului comunal, unde fu internat şi descoperit mai târziu de patronul şi prietenii lui, care îl plânse, nu-i făcu nici o mustrare şi îl aduse acasă, de îndată ce fu vindecat. Avramache stătu până la etatea de douăzeci şi unu de ani când, scutit de serviciul militar, se căsători cu fata aceluia care de două ori îl adunase de pe drumuri şi al cărui asociat deveni.

Anii se scurseră. Bătrânii muriră. Rămas singur cu femeia lui, ei fură amândoi cuceriţi de ideile socialiste, care erau pe atunci pentru întâia oară răspândite în ţară de intelectuali ca: Gherea, Morţun, Nădejde, Diamandi şi alţii. Avramache, al cărui suflet era preparat de lecturile a tot ce se scria şi se traducea mai cu temei atunci, deveni repede apostolul brăilean al noii credinţe.

El îşi transformă căminul în club socialist, se abonă la gravele reviste marxiste *Contemporanul* şi *Literatură şi ştiinţă*, făcu să vie la Brăila oratori de frunte şi luă parte la toate mişcările de stradă. Apoi, după împuşcăturile de la Slatina şi trădările celor mai mulţi dintre şefii „marxişti”, care se duseră cu

arme şi bagaje „să formeze aripa stângă a partidului liberal”, Avramache suferi soarta tuturor apostolilor mai mărunţi: fu groaznic bătut în beciurile poliţiei, iar casa îi fu devastată.

Aceste evenimente se petrecuseră cu vreo cinci, şase ani în urmă. Ele avură o înrâurire dezastruoasă asupra sufletului bietului cizmar. Redus la mizerie, pierzând orice credinţă în puterea de caracter a oamenilor, se retrase ca într-o sihăstrie împreună cu excelenta lui tovarăşă de viaţă, cărţile lui dragi şi o rază de speranţă în viitorul depărtat al omenirii. Neavând copii şi cum îşi pierduseră toată clientela bogată, se mulţumiră cu două odăiţe de mahala, dormind într-una, lucrând în cealaltă.

De astă dată, munca unuia singur şi puţinul câştig ce le aducea o clientelă sărăcăcioasă, neputând îndestula gospodăria, femeia fu nevoită să înveţe şi ea să puie petece şi chiar să tălpuiască. Îi vedeai pe amândoi, prin ferestrele de la stradă, stând pe scăunaşele lor joase, tăcuţi, resemnaţi. Trecuseră de patruzeci de ani, ea, cam groasă, blondă, cu mişcările domoale; el, doi ochi albaştri într-un cap de ţigan, păros, mustăcios.

Ca orice cizmar, era niţel poet. Declamând cu oarecare talent, pe vremuri, la serate şi serbări populare, el strecura, timid, „creaţii personale” printre capodopere de-ale lui Eminescu, Coşbuc, Heine sau Petöfi. Chiar şi astăzi, când venea vreun prieten să-l vadă, el îi citea câte o poezie nou „comisă”, plimbându-şi cu religiozitate privirea pe colecţia de pontifi ai socialismului cu care erau acoperiţi toţi pereţii: Marx, Engels, Lessalle, Bebel, Singer, Kautski.

Adrian îl cunoştea de mult şi fuseseră un timp vecini, dar nu-şi amintea decât vag de epoca eroică a lui Avramache. De altfel, mai târziu. Adrian avu mai puţină dragoste pentru cizmarul socialist şi poet, decât pentru omul afectuos şi cititorul cunoscător. Cât despre militant, el găsea că Avramache era un socialist cum nu prea se vedea la Brăila, lăsând la o parte lavaliera şi „cioculeţul”, prin care se asemănau toţi palavragiii ignoranţi ai socialismului de provincie.

Din cauza aceasta, cu toată elocinţa doctrinară a maestrului, discipolul se încăpăţână să nu aprecieze decât pe prietenul duios, omul cinstit, idealistul singuratic, cunoscătorul tuturor cărţilor bune, ceea ce irita uneori pe cizmar, care iubea temperamentul lui Adrian şi ar fi voit să-i încrusteze altoiul revoluţionar militant, blamând pe amatorul socialist.

Or, Adrian tocmai venea să facă acum mare caz de acest grăunte de militantism pe care Avramache dorea să-l vadă încolţind în inima adolescentului.

Era ora zece seara. Soţii visători se aflau în camera lor; ea, cârpind rufe, el citind cu voce tare o carte frumoasă, de curând tradusă în româneşte: *Moş Goriot*, de Balzac. În clipa în care Adrian pătrundea în casă, Avramache ridica braţele la cer şi striga:

— Ah, ah, ah! Cât e de uman! Cât e de grandios! Sărmane „,moş Goriot”!

— Se citeşte *Gorio*, nu *Goriot*, zise Adrian, întinzându-le amândouă mâinile. Mihail mi-a spus că, în franţuzeşte, t de la urmă nu se citeşte.

— O, Adrian! O, băiatule! Să-i ia dracul pe toţi *t* de la urma cuvintelor franţuzeşti! Dar dacă tu ai citit deja cartea asta, după cum ai aerul, ai să recunoşti că, într-o zi, toţi oamenii, chiar şi muţii, au să mugească, în faţa acestui personaj, ca boii: *mmm! mmm!*

— Măi, frate Avramache! Iată de ce ţiu eu la tine. Tu nu eşti mare când mă „bărbiereşti” cu frumoasa voastră „Concepţie materialistă a istoriei”, ci

când urli cu atâta suflet asupra acestui prea bun „moş Goriot”. Totuşi, te înşeli când îţi închipui că boii omeneşti au mai multă nevoie de moşi Gorioţi decât de fân.

— Ei bine, nu! Să sfârşim odată cu această problemă a fânului, şi ai să vezi că toată lumea are să ceară numai moşi Gorioţi!

Adrian repetă parafrazând:

— Să sfârşim odată cu această problemă a fânului, şi ai să vezi că toată lumea are să ceară... să danseze!

Şi înfuriindu-se:

— Îmbătrâneşti nebun, Avramache! Ştii unde îşi petrec serile foştii mei camarazi de şcoală primară, astăzi bacalaureaţi? Ei bine, în *Saloanele de dans Weber!* Iată, chiar vizavi de tine stă un bacalaureat, fiul vătafului Grigore. Pui rămăşag cu mine, nu numai că nu ştie să „mugească” faţă de un moş Goriot, dar că nici habar n-are de el? Îţi spun asta fiindcă, într-o zi, întâlnindu-i, i-am vorbit de *Crimă şi pedeapsă*, de Dostoievski şi el m-a privit ca un viţel. Dar să zicem că Dostoievski e un rus, pe când opera lui Balzac ar trebui s-o cunoască din liceu, unde a învăţat limba lui Voltaire, noroc pe care nici eu, nici tu nu l-am avut.

Avramache sta cu capul rezemat de speteaza scaunului şi surâdea cu melancolie. De fapt, el era într-un gând cu Adrian, dar avea nevoie să-şi apere credinţa împotriva adevărurilor pesimiste. Altfel, n-ar fi putut trăi.

— Totuşi, reluă Adrian, sunt de părerea ta! Societatea trebuie să asigure, mai întâi, tuturor membrilor ei, pâinea zilnică. Sunt gata să lupt pentru aşa ceva.

— Ah! sări Avramache. Eşti gata? Te-au convertit cei de la Bucureşti? Felicitările mele, tinere luptător, dar cum vrei să lupţi, când îţi lipseşte credinţa?

— Ce credinţă? E nevoie numaidecât să cred că toţi oamenii vor fi într-o zi ca tine, ca mine sau ca Mihail, pentru ca să le recunosc dreptul de a mânca pe cât le e foame? Nu. Pentru aşa ceva, nevoia mea de dreptate mi-ajunge.

— Deci, tu nu speri într-o perfecţionare a aluatului omenesc, în ziua în care el nu va mai fi flămând?

— Până la un punct, da. Dar nu pot să sper că fiul lui vătafu’ Grigore are să vie într-o zi să-ţi sărute mâinile, ţie, un biet cizmar, numai din motivul că te-a văzut plângând deasupra unei cărţi a lui Balzac. Dacă asta ar putea să se întâmple, el n-ar fi aşteptat propaganda ta. De mult te-ar fi descoperit singur, aşa cum l-am descoperit eu pe Mihail, fără să fiu împins de nici un fel de propagandă.

— Atunci ai să lupţi pentru puţin lucru!

— Cum, puţin lucru!? N-ai fi tu fericit, de pildă, să vezi că hamalii noştri nu se mai omoară, nici că îşi schilodesc femeile, nici că se mai îmbată ca nişte brute, aşa cum fac astăzi? Iată o perfecţionare a aluatului omenesc. Numai atâta, şi încă ar fi mult. Mi-aş sacrifica bucuros libertatea şi chiar viaţa, ca să contribui la această perfecţionare a omului. Şi, fiindcă suntem în subiect, află că am venit să te întreb dacă nu vrei să iei iniţiativa înfiinţării unui sindicat muncitoresc mixt, la Brăila?

— Există acest sindicat mixt.

— De când?

— De două luni.

— Eşti şi tu înscris?

— Bineînţeles. Tu nu eşti înscris.

— Am să fiu, nu mai târziu decât mâine. Am să mă înscriu ca zugrav, căci

am de gând să mă întorc curând la vopsitoria mea. Mai e vreun zugrav înscris?

— Sunt doi: Costea şi Pamfil.

Adrian strâmbă din nas:

— Pamfil, mai merge, dar Costea... Poliţist. Cartofor. Mincinos. Pe lângă asta, plin de pretenţii, fiindcă a făcut parte din prima mişcare socialistă. *„Cunoşti bazele social-democraţiei sau programul de la Erfurt?”* – iată veşnica lui întrebare pe care, cu rost sau fără rost, o pune tuturor acelora care, ca şi el, habar n-au de aceste „baze” sau acest „program”. Nu. Nu-mi place tipul ăsta.

Avramache oftă amarnic:

— Dragă Adrian, ai luat-o pe drum greşit! Într-o mişcare de mase, nu totdeauna îţi iubeşti camarazii, dar nu despre asta e vorba. Noi nu propovăduim creştinismul, iar doctrina socialistă nu spune nicăieri: „Iubiţi-vă unii pe alţii”, ci: *Organizaţi-vă! Fiţi solidari! Răsturnaţi capitalismul şi zidiţi societatea comunistă!*

— Cu cine să zideşti această societate? Cu oamenii, aşa cum sunt?

— Drace! Nu cumva ai vrea ca fiecare să şi-i ticluiască după gustul lui?

— Dar moralitatea?

— O cerem de la toţi tovarăşii. Cei care n-o au deloc, sunt aruncaţi peste bord şi atât. Trecem mai departe. N-avem timp să despicăm firul de păr în patru. Simpatie, antipatie, astea sunt sentimente care n-au ce căuta într-o organizaţie revoluţionară. Acolo eşti un soldat, nu altceva. Ceea ce vrei tu, e idealul, şi idealul e duşmanul omului. Am învăţat asta pe pielea mea. Corijează-te, deci, dacă vrei să lupţi în rânduri. Iar dacă rândurile nu-ţi convin, şterge-o, până mai e timp, ori ai să fii călcat în picioare! Căci, să ştii, inima poate primi tot felul de gloanţe! S-a văzut aşa ceva în Franţa, acum vreo sută de ani, când capete mai mândre decât al tău s-au rostogolit ca nişte dovleci.

Sanda, nevasta lui Avramache, puse samovarul pe masă, şi vederea acestui obiect rusesc, rar în gospodăriile româneşti, influenţă sensibilitatea biciuită a lui Adrian ca o dezmierdare amicală. El se sforţă să-şi reţie lacrimile.

Sentimentele reci ale militantului socialist îi răscolise sufletul. Venise, plin de duioşie, de milă, de dragoste şi de revoltă, să-şi ofere inima, adică tot avutul lui, mişcării revoluţionare, şi iată că un camarad experimentat îi spunea că această inimă nu era bună decât să primească gloanţe din ambele părţi ale baricadei.

De ce cruzimea asta? Numai fiindcă el, Adrian, voia ca omul de mâine să fie deosebit de cel de azi. Dar asta i se părea cu totul natural. Cum? Anumiţi oameni voiau să taie capul altor oameni, şi nu era oare obligatoriu să ceri celor dintâi să nu mai aibă năravurile celor din urmă? La ce bun să lupţi, atunci? Ca să îngădui unora de-a lua locul celorlalţi? Cu alte cuvinte: scoală-te tu, să mă aşez eu!

Aceasta nu îl interesa pe Adrian.

— La ce te gândeşti? îl întrebă Sanda, oferindu-i ceaşca de ceai şi dezmierdându-l pe cap. Ia nu-ţi mai face sânge rău! Niciodată n-aţi fost de acord asupra acestor chestiuni şi cred că nici n-o să fiţi vreodată. De ce nu vorbiţi mai bine despre literatură? Acolo vă înţelegeţi de minune.

Avramache înghiţi prima ceaşcă de ceai, opărindu-şi gâtul, apoi aprinse o ţigară şi îşi întoarse faţa-i cinstită spre Adrian, care fuma gânditor:

— Ca orice militant socialist, îi zise el, ţiu mult să fac adepţi, şi tu ai putea să fii unul de frunte, căci ai mari calităţi, dar pentru aşa ceva ar trebui să te dedublezi: omul de inimă nu trebuie să se amestece în afacerile omului de acţiune. Nici eu n-am înţeles acest adevăr, când am debutat în mişcare, şi am

suferit mult. Am adăpostit, hrănit şi îmbrăcat tovarăşi pe care îi credeam prieteni şi pe care i-am iubit. Unii dintre ei au dispărut într-o zi, jefuindu-mă. Alţii s-au dus să raporteze la poliţie toate gândurile mele. Doi sau trei au încercat chiar să-mi pângărească tovarăşa. În fine, trădarea colectivă a pontifilor noştri, pe care îi adoram ca pe nişte idoli, m-a făcut să cad într-o boală din care nu credeam să mă mai scol. Căci am făcut greşeala să subordonez triumful unei idei, suprimării tuturor acestor crime împotriva inimii.

— De ce „greşeală”? întrerupse Adrian. Asta nu s-a dovedit perfect adevărat? Nu s-a prăbuşit la pământ întreg scheletul şubredei voastre construcţii?

— Da, s-a prăbuşit, dar de ce? E tocmai din cauză că am amestecat afecţiunea şi decepţiile ei, cu acţiunea revoluţionară. Noi ne ataşam oamenilor, nu ideii. Îi iubeam mai mult pe ei decât pe aceasta, pe care de-abia o întrezăream. Unii ne-o mascau cu duioşia lor efemeră, alţii, cu strălucitoarea dar egoista lor personalitate. Şi , în ziua în care toţi aceşti oameni s-au prăbuşit, s-a dus de râpă şi biata idee. Ei bine, nu! În războiul nostru social, mai mult decât într-un război capitalist, soldatul nu trebuie să-şi părăsească postul, pentru motivul că, la spatele lui, cutare şef, cutare prieten sau chiar nevasta lui l-au trădat. Pentru nimic în lume, noi nu trebuie să dezertăm din luptă, înţelegi tu? Patriile burgheze pot să dispară datorită laşităţii armatelor lor de sclavi; şi noi vom face totul ca ele să dispară într-o zi. Patria umană, ea nu poate să dispară! În fiecare veac, în mersul ei învingător spre mai bine, ea îşi descoperă eroii care trebuie să o servească în cutare sau cutare moment. Astăzi, adică în acest secol, e rândul nostru, al proletarilor, să o servim. Noi suntem eroii destinaţi de cursul istoriei. Vrei să înţelegi asta, Adrian?

Adrian tăcea, cu ochii în ceaşca cu ceai.

— Bine! zise cizmarul. Gândeşte-te! Dar spune-mi, înainte de a pleca, dacă ai venit la mine cu o idee precisă şi care idee, după ce m-ai lăsat aproape un an fără nici o ştire din partea ta. Tânărul îşi ridică fruntea, ca un învins:

— Viu să-ţi aduc o ştire pe care va trebui s-o ţii în taină, pentru moment. Cunoşti cele două elevatoare pe şine, din docuri, care scot grâul din silozuri şi-l încarcă în vapoare. Se ştie că maşinile astea fac un mare rău hamalilor, căci nu numai că au luat pâinea la sute de guri, dar mai şi depreciază munca. Ai auzit, poate, că în ziua punerii lor în funcţiune muncitorii s-au năpustit furioşi să le arunce în bazin şi că represiunea acestei revolte a făcut atunci mai multe victime. Ei bine, istoria asta o să se repete pe curând. Ieri, graţie unei indiscreţii, am aflat că firma „Oléano & Co.”, din Hamburg, unde fraţii Thuringer sunt acţionari, a expediat la Brăila trei elevatoare plutitoare. „Cupele” acestor elevatoare, în loc să se scufunde în siloz, se scufundă în pântecul unui şlep încărcat cu grâne. Astfel, invenţia asta drăcească, după ce a furat muncitorilor o bună parte din munca din docuri, o să le-o fure în curând şi pe apă, pe tot cheiul portului. Şi poate că iarăşi are să curgă sânge.

Avramache sări în sus ca o panteră:

— Iată, vezi ce bun camarad poţi să fii tu când vrei! Ştirea asta face pentru noi mai mult decât o mie de discursuri ale celui mai strălucit propagandist. Va trebui ca noi, socialiştii, să fim cei dintâi care s-o anunţăm muncitorimii portului, nu cu intenţia de a-i face să distrugă aceste maşini drăceşti, ci ca să se organizeze şi să le puie într-o zi în slujba colectivităţii comuniste, după ce va fi suprimat capitalismul, care face astăzi ca orice cucerire tehnică să fie fatală lucrătorilor.

— Asta e şi părerea mea. Cunosc bine mecanismul muncii din port şi am să te iniţiez şi pe tine. Vorbind muncitorilor, trebuie să pui degetul drept pe

bubă, căci omul de la sac dispreţuieşte pe toţi aceşti palavragii electorali, care habar   n-au de durerile lui. Nu trebuie să te confunde cu ei. Vătaful va fi deci marele tău cal de bătaie. Să ataci făţiş această monstruoasă lipitoare a muncii din port, iată o operă salutară pe care nimeni încă n-a îndrăznit s-o întreprindă, dată fiind forţa politică ce-o reprezintă vătafii. E sigur că această ofensivă, dusă curajos în numele ideii socialiste, va face o impresie profundă asupra hamalului, om bănuitor, de mult convins că la spatele fiecărui discurs se află totdeauna o candidatură de susţinut. De astă dată, el va vedea că nu un „tip”, ci o idee îşi pune candidatura. Am să-ţi dau fapte şi cifre asupra originii şi formaţiunii scandaloase a câtorva mari averi vătăşeşti, precum şi asupra moravurilor acestor canibali...

— Dar, din moment ce eşti aşa de la curent, de ce n-ai vorbi tu însuţi acelora care te cunosc ca pe unul de-ai lor?

— Tocmai de asta nu pot să le vorbesc eu! Hamalii n-au nici o stimă pentru unul de-ai lor. „Ce ştii tu mai mult decât mine?” îţi spun ei. Apoi, eu sunt prea tânăr, n-am nici mustaţă. Şi ei sunt oameni în vârstă care, la orice vorbă, au obiceiul să-şi răsucească mustaţa şi să ţi-o arate, spunându-ţi că „mucoşii ar face mai bine să mai sugă ţâţă, decât să-i înveţe pe ei, oameni copţi, cum trebuie să trăiască”. Un alt fapt care mă împiedică să le vorbesc, e că am o teamă năprasnică de a lua cuvântul în public. Inima mi se opreşte, chiar numai când văd pe cineva că se urcă la tribună. Mă întreb cum fac oratorii de nu cad morţi în clipa în care sunt anunţaţi publicului?

El se ridică să plece:

— Acum mă duc, e târziu şi starea mea de servitor mă obligă să fiu în picioare la cinci dimineaţa.

— Apropo, făcu Avramache, spuneai că vrei să părăseşti „slugăria” şi să te întorci la „văruială”. Ei bine, mai aşteaptă niţel. Ai putea să ne fii util acolo unde eşti. Vei fi omul nostru în tabăra maşinaţiilor burgheze.

— Da... până în ziua când tabăra va afla de dubla mea funcţie.

A doua zi, seara. Adrian se duse în strada Plevnei, unde se găsea modestul sediu al „Sindicatului muncitoresc mixt”. O sală, nu mult mai mare decât o cameră ordinară, patru bănci, o tribună înfăşurată cu pânză roşie, portretele obişnuite ale fondatorilor socialismului, iar deasupra tribunei, scris cu litere roşii chiar pe zid: *Proletari din toate ţările, uniţi-vă!*

Secretarul neplătit al acestui sindicat, un lucrător electrician, venea în fiecare seară să stea timp de un ceas la sediu, în vederea vreunor noi înscrieri posibile. Cunoscându-l, Adrian n-avu nevoie de nici un fel de recomandare. El plăti taxa de înscriere, precum şi cotizaţia pe trei luni, îşi luă „Cartea de membru” şi, ieşind în stradă, se lovi piept în piept cu un prieten din copilărie, care îşi sfărâmase viitorul, datorită ideilor lui anarhiste cele mai violente şi caracterului său insuportabil, dar a cărui fire cinstită şi puternică personalitate păstrau toată admiraţia lui Adrian.

Era fostul student în fizico-chimice Ion Rizu, poreclit *Ciupitul*, din cauza feţei sale groaznic ciuruită de variolă. El mai avea să-şi treacă ultimele examene la Facultatea de ştiinţe din Bucureşti când, tatăl său, bogat angrosist de fierărie, ruinat la joc, se omorî. Rămas fără nici un ajutor, tânărul Rizu mai avu nenorocirea să constate că unul dintre profesorii lui îl persecuta din cauza ideilor lui anarhiste şi-l „trântea” pentru a treia oară la acelaşi examen de electricitate. Cum el ştia că acest profesor nu rămânea indiferent în faţa unor anumite sume de bani pe care studenţii le vărsau asistentului său în ajunul examenului, Rizu îl invectivă în plină clasă, numindu-l „profesor veros”. Aşa se

sfârşi o carieră, care promitea să fie strălucită.

Exclus din Universitate, redus la mizerie, tânărul Rizu se văzu nevoit să-şi câştige viaţa dând lecţii elevilor liceului din Brăila şi fabricând „plesnitori” şi „rachete” pe care le vindea el singur pe la serbări populare. Ca o culme a nenorocirii, o femeie, una singură, trecu prin viaţa-i singuratică, nu ca să i-o îndulcească, ci ca să i-o facă şi mai cruntă. El deveni numai venin, înainte de a fi trăit.

Nu se ştia dacă are vreun prieten. Nimeni n-ar fi putut spune în ce cocioabă îşi rumega ideile negre. Chiar şi anarhiştii îl evitau. Doar Adrian se mai ducea uneori să-l caute la *Ceainăria populară*, unde ştia că îşi bea regulat ceaiul seara, izolându-se în colţul cel mai obscur. Şi , faţă cu Adrian, mizantropia lui era mai puţin amară. Îl stima ca pe un băiat sincer şi un autodidact merituos, pe care îl lăsase pe băncile şcolii primare.

Totuşi, văzându-l ieşind de la sediul „Sindicatului mixt”, nu putu rezista plăcerii de a-l înţepa cu răutate:

— Ia te uită! făcu el, mirat. Şi tu eşti amestecat în marmelada asta mixtă? N-aş fi crezut-o! Pe când, candidatura d-tale de deputat socialist, d-le Adrian Zografi?

Adrian văzu în ce hal de mizerie se afla şi nu luă în seamă ironia lui. Apucându-i braţul, îl târî cu el:

— Hai să bem un ceai împreună. De mult nu ne-am mai văzut.

Rizu fu mişcat. El ştia că Adrian, ca atâţia alţii, ar fi putut uşor să răspundă sarcasmului său, batjocorindu-i chimia şi anarhia, amândouă reduse la fabricarea de focuri de artificii. Astfel fu mulţumit că a scăpat uşor, căci nimic nu-i era mai penibil decât aluziile răutăcioase, uneori crude, la aceste două pasiuni ale vieţii lui: ideile anarhiste şi chimia, pe care spera s-o ilustreze într-o zi pe înălţimea unei catedre universitare.

Ei făcură tot drumul fără să mai schimbe un cuvânt. La ceainăria plină de pescari lipoveni, care miroseau a rachiu şi a peşte, Rizu îi zise lui Adrian, de îndată ce se instalară într-un colţ:

— Ai să-mi ierţi răutatea de adineaori, nu-i aşa?

— Ei, parcă eu nu ştiu că tu nu eşti om rău.

— Oh, ba da! Sunt rău. Ce vrei, viaţa pentru mine nu mai e decât o povară. Aşa că... Sunt lovit. Lovesc. Ori, mai bine zis, muşc, ca un paria neputincios.

Adrian se uită la faţa lui, atât de schilodită de nemiloasa boală şi găsi că Rizu era băiat simpatic, graţie ochilor lui negri, arzând de patimi înăbuşite.

— Ia spune, Ioane: de ce nu vrei să ne vedem mai des? Trăieşti prea singur.

El voi să-i ia o mână. Celălalt şi-o retrase:

— Nu trebuie să fii prea afectuos cu mine. Nu ţiu. M-am dezobişnuit şi nu ştiu din ce motiv aş relua acest obicei. Ori eşti afectuos faţă cu viaţa, ori nu eşti deloc. Nu e cu putinţă să iubeşti un om şi să-i urăşti pe toţi ceilalţi. Şi pe mine, doar ura mă mai hrăneşte. Îmi detest chiar şi idolii. Priveşte pe un Elisée Reclus. În fond, chiar şi tipul ăsta mare n-a putut să reziste până la sfârşit de a se aşeza confortabil pe marile venituri ale cărţilor lui. Atâta pagubă pentru discipolii care au umplut puşcăriile, împinşi de frumuseţea scrierilor maestrului. Nu. Mai mult îmi place Georges Sorel. E mai consecvent.

— Tu ştii că eu nu sunt anarhist, zise Adrian, dar uneori aprob acţiunea voastră directă, suprimarea aceluia care este duşmanul omenirii, sau sabotajul, distrugerea maşinilor care iau pâinea de la gură. Netăgăduit, asta nu duce la nimic, dar satisface inima. Iată, de pildă, cele trei elevatoare plutitoare ce vor

sosi în curând la Brăila: cu plăcere le-aş vedea sărind în aer, chiar dacă anul următor ar fi să le înlocuiască cu un număr dublu.

— N-am auzit nimic vorbindu-se cu privire la aceste elevatoare plutitoare, zise Rizu. Eşti sigur?

— Peste cincisprezece zile vor fi puse în funcţiune. Dar nu vorbi nimănui.

— N-am obiceiul să mă spovedesc, ştii bine.

Rizu schimbă numaidecât vorba. Puţin după aceea, se despărţiră. Adrian insistă ca să fixeze împreună o viitoare întâlnire. Anarhistul refuză.

V

Afacerea noilor elevatoare era de o importanţă capitală pentru întreg comerţul de exportare a cerealelor din Brăila, dar mai ales pentru cele două case principale, Thuringer şi Carnavalli, care aduceau cele trei maşini cu riscul şi pe răspunderea lor. Peripeţiile dramatice care însoţiseră, cu zece ani în urmă, instalarea celor două elevatoare din docuri, erau încă în amintirea fiecăruia. Şi doar, atunci, statul era acela care introdusese această noutate, ceea ce n-a împiedicat pe hamali să ia maşinile cu asalt. Ce-avea să se întâmple acum, când simpli particulari, şi încă nişte străini, luau această iniţiativă?

Guvernul, înştiinţat de cei interesaţi, a răspuns că el va face tot posibilul ca să menţie ordinea; totuşi, se arătase destul de îngrijorat, dat fiind că elevatoarele erau impopulare, ba chiar odioase, nu numai muncitorilor, dar şi vătafilor, tirani electorali de care depindeau toţi politicienii judeţului. Ministrul de Interne, care fusese întrebat dacă maşinile puteau la nevoie să se sprijine pe ajutorul armatei, răspunse că nici într-un caz acest sprijin nu va fi împins până la vărsare de sânge.

— Cu alte cuvinte, spălaţi-vă pe cap! îşi zicea fiecare.

Fraţii Thuringer şi Carnavalli ţineau zilnic conciliabule, de unde nimic nu transpira. Bazându-se pe frumoasa recoltă a anului, ei îşi riscaseră capitalurile până la o centimă în mari angajamente.

Ana povestea la bucătărie că stocurile de grâne pe care aceste două case le acumulau zilnic în port, erau aşa de mari că nu mai ştiau unde să le pună. Sute de vagoane erau descărcate pe pământ. Alte mii de vagoane zăceau prin şlepuri şi depozitate pe cine ştie unde. Pentru exportarea lor, se închiriaseră vreo treizeci de vapoare care aveau să sosească dintr-o zi într-alta. Dacă încărcarea şi expedierea lor nu se efectuau în termenii prevăzuţi în contracte, ruina completă pândea pe Carnavalli ca şi pe Thuringer.

Această febră care cuprinsese casa, suprimă aproape toate petrecerile. Nu se mai juca şi aproape nu se mai ieşea la plimbare. Adrian alerga de zeci de ori pe zi la poştă, cu telegrame lungi cât nişte scrisori. Gândindu-se la lovitura pe care socialiştii o preparau exportatorilor şi de care el nu era străin, conştiinţa îl mustra uneori. Ana îi spusese într-o seară:

— Dacă afacerile merg bine în vara asta, Carnavalli şi cu ai noştri au hotărât să creeze nişte fonduri cu care să se vie iarna în ajutor nevoiaşilor portului. Iar d-l Max îţi va propune să te duci în Germania să înveţi, pe cheltuiala Casei, ştiinţele comerciale. El zice că tu nu eşti făcut ca să fii servitor.

„Ah! se gândi Adrian. El vrea să mă trimeată în Germania şi eu vreau să-l ruinez! Căci greva care va izbucni în clipa când noi vom anunţa muncitorilor sosirea elevatoarelor, nu va fi altceva decât ruina lui.”

Aceste generoase intenţii ale celor trei exportatori îl făcură să se simtă

foarte nenorocit. Oricum, oamenii ăştia nu erau nişte canalii. Da, el ştia bine că Avramache va taxa de „filantropie burgheză” toate aceste „fonduri de ajutor”, destinate să facă pe muncitori să suporte mai uşor mizeria şi servitudinea ce le-o impunea exploatarea capitalistă, dar ce puteau asemenea interpretări ale legilor sociale împotriva legii inimii lui? Îi era peste putinţă lui Adrian să nu distingă binele de rău, să pună toată lumea în acelaşi sac.

El văzuse cu ochii lui pe Carnavalli şi pe fraţii Thuringer ajutând nevoiaşi, subvenţionând văduve împovărate de copii, repatriind familii. Şi văzuse de asemenea bogaţi ciocoi bătându-şi argaţii şi slobozind câinii asupra cerşetorilor. Se putea oare aplica aceeaşi măsură unora ca şi celorlalţi? De oricare parte a baricadei s-ar fi aflat oamenii. Adrian îi privea cu aceeaşi inimă. Cizmarul îi spusese că o asemenea inimă era dintre acelea care primesc „tot felul de gloanţe”. Ei bine, dacă nu-i era îngăduit să fie judecător drept, el voia mai bine să fie victimă decât călău.

În seara în care Ana crezu că-i face plăcere dezvăluindu-i proiectele generoase ale armatorilor, Adrian se aruncă la picioarele ei şi plânse de remuşcare. Amintindu-şi că i-a vorbit odată de elevatoare, ea îl întrebă dacă nu cumva a comis vreo indiscreţie. Or, era mai mult decât o indiscreţie. Un adevărat plan de bătălie fusese stabilit în afacerea elevatoarelor. Ana credea că el plânge de bucurie.

— Înţelegi, îi spunea ea, tu eşti acuma considerat ca un membru al casei. Viitorul tău e aici, nu în altă parte.

„Atâta pagubă de viitor! gândea Adrian. Ce îmi sfâşie inima, e bunătatea oamenilor ăstora, nu grija viitorului meu”.

Era bunătatea lor şi încă ceva: patima lui pentru Ana, împotriva căreia în zadar se apăra şi care îl hrănea cu cea mai bună substanţă a vieţii, visul. Răzvrătirile lui împotriva acestei „servitudini”, pe care el o judeca dăunătoare elanului său revoluţionar, nu făceau decât să i-o impună şi mai tare, ca ceva indispensabil. Chiar şi dragostea trupească a Iuliei era neputincioasă să-i micşoreze nevoia ce o avea de Ana. De altfel, Adrian n-o dorise niciodată. Şi cu cât cunoştea mai bine tot ce putea să-i dea Iulia, cu atât adora mai tare tot ce nu era în puterea Anei să-i refuze.

Aceasta, netemându-se de el, se obişnuise cu mângâierile lui de şarpe misterios. Când se întâmpla să se bosumfle, ea era aceea care căuta să-l îmbuneze. Deseori se ducea să-l caute în camera lui, unde Adrian se retrăgea ca „să se regăsească”, de îndată ce ziua de muncă era sfârşită. Acolo stăteau de vorbă ca doi buni prieteni. Căci, în ce priveşte setea de a se refugia în visuri. Ana, păstrând proporţiile, putea şi ea să spună că profesorul de gimnastică, care cunoştea bine echilibrul corpului, ignora complet pe cel al sufletului şi că el nu era pentru mândra lui metresă decât ceea ce Iulia era pentru Adrian. Iată de ce, în faţa unei duioase dezmierdări, ea se simţea tot atât de mişcată şi de primitoare, ca şi cum ar fi fost o copilă.

De multe ori, când Adrian îi atingea braţele goale cu mâinile sau cu obrajii lui înflăcăraţi, sau când i se arunca la picioare şi îi cuprindea genunchii, plăcerea ei întrecea cu mult tot ce ştia că-i putea aduce dragostea trupească. Şi atunci cu greu rezista nevoii de a lua capul tânărului şi de a-l acoperi de sărutări, într-o zi, surprinzând pe Adrian cu faţa scufundată în bluzele ei atârnate în dulap, fu atât de emoţionată, încât îi zise:

— Sărută-mă cuminte, aici, pe gât.

— Nu! răspunse Adrian; pe gât sărut pe Iulia. Dumitale am să-ţi sărut picioarele. Şi, aruncându-se la pământ, i le sărută.

„Tare-i prost!” gândi ea, cu obrajii în flăcări.

Carne mistuitoare a femeii sau numai graţia ei ideală; bunătate a oamenilor; dor de dreptate; dragoste de viaţă, revoltă, toate acestea, claie peste grămadă, Adrian le închidea în inima lui şi le plimba zilnic prin port, de-a lungul unor cheiuri în fierbere unde vuietul presentimentelor populare umplea spaţiul. Acolo îi plăcea lui să-şi cufunde fiinţa-i clocotitoare, în larma de strigăte, de fluierături de sirene, în îmbulzeală, prăfărie, sudoare. Acolo oamenii erau toţi buni. Eroicul zeu Munca îi înghiţea în ameţitorul lui vârtej de activitate, muncă cu toptanul, unde fiecare, rupându-şi ciolanele, putea să câştige „gros”.

Busturi şi feţe aprinse, febrile, mânjite de sudoare şi praf, ochi injectaţi de sânge, furnicar uman care alerga în şiruri neîntrerupte, cu sacul pe umeri, făcând să trosnească punţile sub greutatea lor, dezlegându-li-se uneori izmenele şi arătând astfel cerului tot ce un om de treabă poate să aibă mai ruşinos.

Într-o sâmbătă de pe la mijlocul lui august. Adrian se ducea cu nasul în vânt să caute printre „poşte” pe magazionerul casei, ca să-i transmită un ordin urgent când, moş Ştefan, rahagiul, îl apucă de braţ:

— Mâine, duminică, la ora nouă dimineaţa, inaugurăm *Casa Muncitorilor din Port*.

— Care „Casă”?

— Cum nu ştii? Acum suntem două sute şi am închiriat o proprietate întreagă, cu o frumoasă sală de întruniri, pe strada Ştefan cel Mare.

— Dar ce dracu ai putut să le descânţi hamalilor, ca să aduni două sute?

— Le-am spus că trebuie să se ajute între ei, cotizându-se. Pentru boală şi moarte, un leu pe lună. Pentru cheltuielile generale, alt leu. Iar cei care vor să aibă iarna lemne de foc uscate şi ieftine, n-au decât să verse zece lei pe săptămână, timp de două luni şi vor deveni astfel asociaţii unei cooperative de lemne de foc, care le va furniza în fiecare an cinci mii de kilograme. Suma asta reprezintă jumătatea preţului pe care îl plătim de obicei pentru aceeaşi cantitate de lemne verzi sau ude.

— Şi ai găsit trei cooperatori care să-ţi verse aceşti zece lei pe săptămână?

— Am găsit cincizeci şi am cumpărat zece vagoane de lemne. Dar pilda va fi urmată de mulţi alţii, de îndată ce vor vedea că nimeni nu se atinge de banul lor, căci am băgat pe toţi aceşti cincizeci de tovarăşi în Comitet.

— Cine conduce pe aceşti oameni?

— Se conduc singuri. Pe mine m-au rugat să nu mai vând rahat, să locuiesc cu familia mea într-o odăiţă a cooperativei, ca gardian, şi să vând lemne în detaliu, ceva mai jos decât preţul zilei, împărţind câştigul pe din două. Asta asigură pâinea copiilor mei, nimic mai mult.

„Asta gândi Adrian, echivalează cu zero, dar tu vei fi făcut începutul, bătrânelule, şi iată ce e mult. Cu restul ne însărcinăm noi.”

— Mi-ar face plăcere dacă ai vrea să vii mâine să spui două cuvinte de încurajare oamenilor noştri. Sunt prea singur şi nu tocmai priceput.

— Am să viu. Şi am să aduc şi câţiva tovarăşi.

Chiar în seara aceea, Adrian se duse să povestească lui Avramache isprăvile lui moş Ştefan.

— Iată unul care v-a dat gata, pe voi militanţii îndopaţi cu doctrine, zise Adrian, melancolic. Bătrânul acesta, al cărui vocabular nu trece de două sute de cuvinte, a cucerit un hamal de fiecare cuvânt, fără discursuri, nevorbind decât de boală, moarte, lemne de foc şi distribuind bricege acelora care

aruncau cuţitul! Vezi, deci, cât de puţin lucru le trebuie oamenilor, ca să-i hotărăşti la fapte mari. Căci, fără nici o îndoială, rahagiul acesta analfabet a pus, fără să ştie, bazele unei mişcări care nu se va opri la boală şi la combustibil. Blodogorind câteva îndemnuri stereotipe, el a făcut, singur, ceea ce toţi şefii voştri docţi n-au reuşit împreună, cu toată elocinţa lor. Acum e rândul tău, mâine, să trânteşti bomba elevatoarelor şi să pui bazele „Sindicatului Muncitorilor din Port”.

Întrunirea aceasta de a doua zi contrarie pe Avramache. El era vânător pasionat şi tocmai se pregătea să închirieze o lotcă şi să se ducă în bălţi, de sâmbătă seara până duminică la prânz.

— Te aşteptam, îi zise el lui Adrian, ca să-ţi propun să mă însoţeşti, ca altădată. Deşi nu eşti vânător, ştiu că-ţi place să hoinăreşti prin tufişurile Dunării, mai ales că avem şi lună plină.

— Hai să amânăm plăcerea asta peste opt zile. Acum e momentul să faci să explodeze bomba noastră.

În clipa aceea Sanda intră, venind din oraş. Înţelegând despre ce era vorba, ea le trase un duş rece, spunându-le:

— „Bomba” voastră nu mai e decât o tracatrucă! S-a aflat astă-seară în port că cele trei elevatoare se află în docurile din Galaţi, unde le pune la punct. Ia duceţi-vă niţel să vedeţi ce se petrece în oraş. Toate mahalalele sunt în picioare.

Adrian respiră uşurat.

„E mai bine aşa, îşi zise el. Dacă ceva grav li se va întâmpla bunilor Thuringer, cei puţin n-o să fie din vina mea. Atâta pagubă pentru bombă.”

Avramache nu gândea la fel.

— Ce păcat! Iată o ocazie pierdută. Ar fi trebuit să ne trezim mai devreme, să ne fi dus în port chiar de la începutul acestei săptămâni, ca să anunţăm muncitorilor ştirea. Cum se face că n-ai mirosit de sosirea elevatoarelor la Galaţi?

— Astă-seară, la şapte, eram încă în port, dar nu se ştia nimic. Şi acasă n-am auzit vorbindu-se nimic în cursul săptămânii.

Cei doi prieteni ieşiră. Căldura era înăbuşitoare. Ei dădură o raită prin Comorofca, unde se afla „Casa Muncitorilor”, pe care aveau s-o inaugureze a doua zi, apoi coborâră strada Griviţei şi o luară pe strada Galaţi, unde lumea forfotea ca la Moşi. Dinaintea tuturor prăvăliilor, munţi de pepeni verzi şi galbeni, luminaţi de câte un felinar chior. Muncitorii cumpărau cât puteau să ducă în braţe. Căruţaşii încărcau cu duzinele. La Brăila, înspre toamnă, pepenii sunt o desfătare populară pentru toate pungile.

Cârciumile erau pline de o mulţime agitată. Se bea puţin şi fără veselie. Nu se auzea nici un ţigan scârţâind din vioară, în schimb, înjurăturile curgeau de ţi se făcea părul măciucă:

— Ah, boierii ăştia din guvern! Ei sunt pentru progres, hai? Dar noi? Noi? Crucea Maicii Preciste, care a fătat pe Hristos! Dar noi ce suntem? Cei care plătesc oalele sparte? Tot noi, mereu? Ei bine, nu! De astă dată, o să bărdăhănim câteva burţi pline cu maţe subţiri!

Era un munte de om acela care fulgera înjurăturile şi ameninţările de mai sus, din pragul unei prăvălii, scuipând şi fără să privească pe nimeni din mulţimea care îl înconjura, atât era de furios. Un gardist, înfipt în mijlocul străzii, îl asculta clătinând din cap, apoi mormăi, ca pentru el:

— Dragă vere... Dacă nu astă-seară, dar mâine tot o să te audă vreun târâie-vătrai şi o să-ţi înmoaie oasele la poliţie, deşi ai toată dreptatea.

— Iată, moş Ştefan! făcu deodată Adrian, arătându-l cizmarului, care nu îl

cunoştea.

Rahagiul, îmbrăcat cu bluza lui petecită, purtând o pălărie plină de găuri şi nişte meşi scofâlciţi în picioare, umbla din cârciumă în cârciumă, repetând aceeaşi frază:

— Tovarăşi, veniţi mâine-dimineaţă la casa voastră, o să facem o sfeştanie şi o să vorbim despre elevatoare.

Cei doi socialişti rămaseră cu gura căscată:

— Sfeştanie şi elevatoare! Asta e cu adevărat rahat cu apă rece!

Şi totuşi, niciodată vreun orator celebru, nici vreo cauză populară n-au adunat la Brăila mulţimile ce se puteau vedea îndreptându-se, în duminica aceea, încă de pe la şapte dimineaţa, spre „Casa Muncitorilor din Port”, casa lor, aşa cum moş Ştefan avusese geniala idee s-o numească.

Imobilul era un local mare, cu dependinţele şi curtea lui, ocupând colţul străzii Ştefan cel Mare cu Carantinei, în faţa faimoasei Comorofca a Godinilor răzbunători. O sală mare de întruniri; trei încăperi spaţioase şi o imensă curte, pe jumătate plină de lemne. Sala şi curtea puteau să conţină o mie de persoane. La ora opt, ele erau arhipline. Un ceas mai târziu, alte o mie de persoane staţionau în jurul localului, înghesuindu-se pe la uşi şi ferestre, ce erau deschise, ca să audă pe moş Ştefan care, cocoţat pe un scaun, vorbea unui întreg popor în picioare.

Hamali şi căruţaşi veniseră în majoritate însoţiţi de femeile lor, dintre care unele purtau un copil în braţe sau îl duceau de mână. Toţi gătiţi în straie de duminică: bărbaţii mai ales erau de remarcat cu clasicul lor costum negru de şeviot sau cangăr, nelipsita pălărie „Borsalino” şi încălţaţi cu pantofi de lac. Proaspăt raşi până la sânge, gâtuiţi de gulerul strâmt al unei cămăşi, foarte scrobite şi purtând fiecare teribilul lor baston de corn afumat, care făcea ravagii în sângeroasele încăierări dintre comorofceni şi atârnăţeni, ei ascultau pe rahagiu, luând un aer şiret, privind pieziş, tuşind mărunt, aprobând sau dezaprobând discret din cap, tot chinuindu-şi mustaţa şi admirându-şi în voie lavaliera roşie sau albastră. Din vreme în vreme, ca o dovadă a ciudii ce-i stăpânea, schimbau poziţia pălăriei, trimiţând-o când pe ceafă, când pe frunte sau pe o ureche.

— Fraţilor, zicea moş Ştefan, v-am chemat în casa asta, care e a voastră, fiindcă aşa vă împinge nevoia. Atâta timp cât suntem pe pământ, este viaţa, este boala, este moartea. Mai este familia şi copiii. Noi trebuie să veghem la toate. Cumpăraţi totdeauna lemne ude şi scumpe. De ce n-am avea noi doctorul şi lemnele noastre? Când cumperi cu vagonul eşti mult mai folosit. Chiar şi farmacistul îşi râde de noi, cu preţurile lui scumpe. Şi toate astea, numai din cauză că nu suntem cu solidaritate. Iată aci comitetul şi registrele voastre de cincizeci de persoane. Pentru zece lei pe săptămână, timp de două luni, şi pentru încă cincizeci de bani în plus pe săptămână, deveniţi cu toţii cooperatori de lemne şi membri cu toată familia voastră împotriva boalei. Aşa că o să vă fie şi vouă cald iarna şi o să aveţi doctor la dispoziţie cu toate doctoriile. Căci copiii sunt aproape totdeauna bolnavi. Dumnezeu ni i-a dat şi noi n-avem ce face, dar noi avem azi ştiinţa care...

— Dar elevatoarele? răcni o voce.

— Da, da, cum rămâne cu elevatoarele? adăugară alte voci.

— Ei bine, zise moş Ştefan, elevatoarele, de! asta e progresul pentru traficanţii de cereale, care găsesc că e mai ieftin aşa...

Un glas năprasnic întrerupse, făcând să tremure pereţii:

— Ah, dumnealor găsesc că asta e progres! Şi noi găsim că va trebui să

le înecăm în Dunăre, când vor sosi!

— Da, în Dunăre! în Dunăre! începu să vocifereze toată sala.

Moş Ştefan, foarte încurcat, simţi că-l trec sudorile, privi pe deasupra capetelor, ca să descopere pe Adrian şi să-i dea cuvântul, căci nu prea ştia ce să spuie cu privire la elevatoare. Nu-l văzu însă. Adrian sta pitulat lângă Avramache, în fundul sălii. Ei aşteptau, pufnind de râs, ca bătrânul să sfârşească cu boala, lemnele şi sfeştania.

— Iată preotul! strigă deodată rahagiul, uşurat, salvat, plin de curaj. Lăsaţi să treacă preotul! Şi să juraţi numaidecât pe sfânta Evanghelie, că n-o să mai purtaţi cuţit şi o să vă faceţi treaba cu o ciacâie!

Popa, foarte tânăr, păşi cu mândrie spre masa acoperită cu o pânză albă ce i se pregătise.

— Pardon, tovarăşe! strigă brusc Avramache: cer cuvântul în chestia elevatoarelor!

— După sfeştanie! răspunse moş Ştefan.

Voci ripostară:

— Dă-i cuvântul! Elevatoarele sunt mai importante decât sfeştania.

Preotul se simţi jignit, se urcă pe un scaun şi voi să spuie ceva, dar în clipa aceea o mare învălmăşeală se produse la uşa principală. Era un subcomisar, care sosise în pas alergător, cu patru gardişti după el. Câteva îmbrânceli avură loc, unele femei ţipară. Poliţistul îşi postă sergenţii afară şi, făcându-şi loc cu coatele, ajunse până la moş Ştefan:

— Ce faceţi voi aici? întrebă el, gâfâind şi roşu de mânie. Cine v-a dat voie să vă adunaţi şi să vorbiţi de elevatoare?

Fără să aştepte răspunsul bătrânului, care nu-l interesa, el se uită împrejur ca să descopere alţi instigatori, văzu pe preot cocoţat pe scaun şi-l trase jos cu o smucitură:

— Dar tu, popo, ce descânţi aici? Ce treabă ai tu cu elevatoarele? Ia căraţi-vă repede, toţi! Să nu văd picior de om!

Preotul, tremurând şi galben, dispăru, fără să crâcnească. Atunci Avramache se apropie de subcomisar:

— Şi acum, domnule, îi zise el calm, e rândul d-tale să te duci după popă, dar cât mai repede.

— Da, s-o şteargă repede! Suntem în casa noastră! strigară mai multe voci.

Poliţistul pierdu capul şi se adăposti repede în spatele lui moş Ştefan, într-un colţ. Avramache se urcă pe scaun:

— Tovarăşi! Vă rog să ascultaţi în linişte ce am să spun reprezentantului autorităţii. Astfel, veţi şti pe viitor cum să trataţi pe un om al poliţiei.

Coborând şi întorcându-se către subcomisar:

— Domnule, zise cizmarul, binevoieşte de explică tuturor acestor oameni, care sunt la ei acasă, ce-ai venit să faci *aici, sub acoperişul nostru*?

— Dar d-ta? Cine eşti d-ta, ca să mă întrebi? făcu poliţistul, scandalizat.

— Eu sunt un muncitor, bine cunoscut de oamenii ăştia şi vă vorbesc în numele lor. Noi suntem la noi. Sala asta este a noastră. Dar d-ta?

— Apoi... asta e o adunare...

— Perfect, o adunare...

— ... Care se ocupă de elevatoare...

— ... Care poate să se ocupe de tot ce pofteşte, în cadrul legilor, o adunare care, fără intervenţia d-tale, avea chiar să fie botezată cu aghiasmă, ceea ce, de altfel, se potriveşte ca nuca în perete cu o adunare de oameni grozav de supăraţi, cum suntem noi acum!

Un râs omeric ridică toată sala:

— Bravooo Avramache!

— ... De când oare poliţia a început să-şi permită să turbure o adunare de oameni paşnici? Ce, ori suntem în stare de asediu? Nu! Atunci? Nu ştii d-ta că Constituţia ţării, baza tuturor legilor, ne dă dreptul să ne adunăm şi să discutăm în linişte, fără să avem nevoie de nici un fel de autorizaţie? Şi îţi dai d-ta seama că, în momentul acesta, prin prezenţa d-tale aici, săvârşeşti un act de ilegalitate, cu alte cuvinte, calci în picioare una din dispoziţiile cele mai sfinte ale Constituţiei? Aşa că, d-le subcomisar, te invit, în numele acestor două mii de oameni, să părăseşti imediat sala şi să nu mai vii decât înarmat cu un mandat purtând semnătura unui judecător de instrucţie. Ai putea să ne arăţi un astfel de mandat? Nu! Ei bine, iată uşa, d-le subcomisar!

În timp ce poliţistul se îndrepta spre uşă, cu coada între picioare, toată sala era în delir:

— Bravo! Bravo Avramache! Vorbeşte-ne de elevatoare, paştele şi grijania!

Cizmarul se întoarse către mulţime, surâzând.

— Acum, când poliţistul şi popa au plecat, o jumătate din statul burghezo-capitalist e gonită din această sală şi noi putem, deci, să vorbim de orice.

Avramache făcu mai întâi o lungă digresie, cu privire la incidentul cu poliţia şi explică oamenilor drepturile şi libertăţile pe care Constituţia le garantează întreg poporului român. El îşi sprijini afirmaţiile cu citate de articole din legea fundamentală, tipărită într-o broşură ce o avea asupra lui.

— Vedeţi, conchise el, legile noastre sunt bune, dar asta nu e de-ajuns. Mai trebuie ca fiecare cetăţean să le cunoască, altfel, cel dintâi „sticlete” venit, le calcă în picioare, îţi intră în casă, te arestează şi te ţine arestat ilegal. Iată de ce e nevoie de o solidă educaţie civică a tuturor muncitorilor, dacă vor să combată cu succes pe exploatatorii lor, şi această educaţie nu poate să se facă decât în organizaţiile sindicale. Eu nu spun că nu e bine să fii „cooperator... de lemne”, şi „membru cu toată familia împotriva boalei”, aşa cum vă sfătuieşte scumpul şi devotatul nostru moş Ştefan...

— Trăiască moş Ştefan!

— ... Dar aceasta nu e decât o slabă apărare. Vreţi un exemplu? Iată-l: e tocmai grozavul pericol al elevatoarelor. Să le „înecăm în Dunăre”, asta nu e o soluţie, mai întâi fiindcă armata servilă a capitalismului e oricând gata să tragă în voi, şi apoi, pentru un elevator distrus, alte zece sunt puse în şantier. Acesta e progresul tehnicii moderne, al cărui rol în istoria timpurilor noastre vi-l voi explica într-o zi. Pentru moment, am să vă spun numai că singura luptă eficace împotriva maşinismului, care aruncă pe drumuri mii de braţe, este organizaţia sindicală şi solidaritatea internaţională. Pe măsură ce maşina smulge pâinea de la gura copiilor voştri, cereţi reducerea orelor de lucru şi mărirea salariilor. La nevoie, ca să obţineţi aceste îmbunătăţiri, recurgeţi la grevă. Dar greva, această armă cu două tăişuri, numai sindicatul ştie cum s-o întrebuinţeze cu folos.

Aci Avramache făcu un splendid tablou al *Internaţionalei sindicale a muncitorilor*, organizaţie mondială atotputernică, ale cărei celule sunt sindicatele naţionale, pe care le susţine materialiceşte şi moraliceşte în orice împrejurare, graţie imenselor ei mijloace. Şi cizmarul veni la ce ştia el că le arde muncitorilor:

— Dacă aţi fi fost acum puternic organizaţi în sindicatul vostru, aţi fi

putut opri toată munca portului, v-aţi fi descotorosit de paraziţii voştri, vătafii.

— Jos vătafii! Moarte vătafilor!

— ... Şi dacă cineva ar fi îndrăznit să încarce vapoarele cu ajutorul elevatoarelor, fără să vă fi dat mai întâi satisfacţie vouă, ei bine, aţi fi înştiinţat pe fraţii voştri din Internaţionala transporturilor şi toate aceste vase, încărcate împotriva intereselor voastre, ar fi rămas imobilizate pe mare. Iată un efect al solidarităţii muncitoreşti internaţionale.

Entuziasmul fu de nedescris. Avramache fu ridicat pe umeri. Bărbaţi şi femei plângeau. Câteva voci strigară printre sughiţuri:

— Trăiască sindicatul! Trăiască... soliditatea internaţională! Bravo Avramache!

De îndată ce scăpă din mâinile admiratorilor săi, Avramache se urcă iar pe scaun şi strigă:

— Tovarăşi! Acum la fapte! Vom pune imediat bazele întâiului *Sindicat al Muncitorilor din Port* din România. Voi întocmi un proces-verbal, îl voi trimite Comitetului Central din Bucureşti şi îi voi cere statutele, cărţile de membru şi afiliaţia. Alegeţi deci, dintre voi, doisprezece tovarăşi pe care îi ştiţi perfect cinstiţi şi serioşi. Vom constitui astfel Comitetul.

— Dumitru Chioru!

— Radu Popa!

— Gavrilă Lungu!

O voce contestă pe acesta din urmă:

— Nu! Gavrilă e cinstit şi serios, dar bea cam prea mult!

— Altul, care bea mai puţin! zise Avramache, cu condeiul în mână, stând la masa care ar fi trebuit să servească sfeştaniei.

Comitetul astfel constituit, Avramache îi ceru să-şi aleagă un secretar.

— Ce vrei mai bun secretar decât dumneata! ziseră oamenii. Nimeni dintre noi n-ar şti să se descurce în maşinăria asta.

— Eu, dragii mei, pot să vă ajut cu modestele mele lumini, dar voi aveţi nevoie de un om care să stea aici în permanenţă, pentru multiplele ocupaţii pe care le cere secretariatul unei mari organizaţii cum va fi a voastră, nu mai departe decât mâine-seară. Şi , vedeţi, eu am meseria mea de cizmar pe care nu pot s-o părăsesc. Asta e pâinea mea.

Mulţimea protestă, insistă. Radu Popa strigă tare:

— Dă-o dracului, cizmăria d-tale! Noi vom fi astă-seară o mie de înscrişi. Nevărsând decât douăzeci de bani pe lună, şi încă îţi vom asigura pâinea d-tale şi a femeii. Ne eşti cu totul trebuincios. Fără d-ta, ne ducem de râpă, chiar înainte de a începe!

Cizmarul făgădui să răspundă după ce se va fi sfătuit cu nevasta lui. Până atunci, el acceptă secretariatul provizoriu şi onorific. Se semnă procesul-verbal, apoi se trecu la înscrieri.

— Pentru moment, zise Avramache, acela care vrea să se înscrie nu va plăti decât un leu, taxa de înscriere. Mai târziu, când toate hârtiile vor fi venit, fiecare îşi va lua statutul, cartea de membru şi va plăti cotizaţia lunară.

Moş Ştefan sări pe scaun:

— Nu uitaţi leul pentru boală, precum şi cooperativa de lemne. Şi mai ales, pentru numele lui Dumnezeu, depuneţi aici cuţitele!

— Da, tovarăşi! interveni Avramache. Nu puteţi fi sindicalişti şi, în aceiaşi timp, să continuaţi a purta acest grozav cuţit! Haide, dovediţi că sunteţi oameni conştienţi!

O mişcare generală se produse. Puteai vedea sute de mâini ridicate, în sală, în curte, afară, fiecare muncitor ţinând în mână un leu, iar în cealaltă

cuţitul băgat în teacă. Femeile plângeau, strigau:

— Moş Ştefane! Avramache! Să vă dea Dumnezeu sănătate! Ne-aţi scăpat de o pacoste! Niciodată n-o să vă uităm!

A trebuit să fie aduse alte trei mese, care fură instalate peste tot, până şi în stradă. Fiecare, dându-şi numele şi leul, depunea cuţitul sub masă. Şi toate mergeau de minune, înscrierile se ridicau deja la o mie, când, pe la prânz, trei trăsuri se opriră în faţa localului, care gemea de muncitori şi de curioşi.

Era Parchetul, însoţit de acelaşi subcomisar şi de câţiva agenţi. Primul procuror al oraşului, un tânăr cu trăsăturile fine şi cu privirea calmă, ceru un delegat cu care să vorbească.

— Avramache, secretarul nostru! răspunseră o sută de voci.

Cizmarul se prezentă, liniştit şi demn.

— Ce faceţi aici? întrebă magistratul cu o voce blândă, care făcu excelentă impresie asupra spiritelor.

— Am pus, d-le Prim-procuror, bazele *Sindicatului Muncitoresc din Portul Brăila*. Iată procesul-verbal, semnat de Comitet şi de mine, în calitate de secretar.

— Cine eşti dumneata?

— Avramache Constantin, cizmar, locuind aici în apropiere.

— Eşti socialist?

— Da.

— Să te duci mâine, împreună cu hârtiile d-tale, la comisarul circumscripţiei respective, ca să vedem dacă eşti în regulă.

— Foarte bine, d-le Prim-procuror.

Magistratul văzu grămada de lei de pe masă:

— Ce e cu banii ăştia?

— Taxa de înscriere, care va fi depusă la Casa de economie, în numele a trei oameni desemnaţi de sindicat. De altfel, vom ţine o contabilitate în regulă.

— Dar cuţitele astea? exclamă procurorul, dându-se înapoi şi privind sub masă.

— Sunt cuţitele care vă dădeau atâta de furcă, d-le Prim-procuror, şi la care muncitorii sindicalizaţi renunţă de bunăvoie.

Răspunsul acesta căzu la ţanc. Membrii parchetului se urcară în trăsură şi plecară, în strigătele mulţimii:

— Trăiască magistraţii cinstiţi! Trăiască Constituţia!

VI

În săptămâna care urmă acestei duminici, o atmosferă înăbuşitoare apăsă asupra întregului oraş. Chiar de luni dimineaţa, cei care cunoşteau de mult fizionomia obişnuită a bătrânului port, înţeleseră că a sosit momentul când trebuia zis adio unui întreg trecut de veselă tradiţie.

Un prim semn al timpurilor ce aveau să urmeze se produse în zori, în ceasul formării echipelor de lucru, zise „poşte”. Vătafii, înspăimântaţi de marele eveniment din ajun, hotărâră să „lase fără pâine”, ştergându-i de pe listele de muncă, pe toţi acei care de-acum încolo vor fi numiţi „sindicalişti”.

— Dacă Parchetul şi legile nu pot nimic împotriva acestor derbedei, ziceau vătafii, ei bine, lasă că-i învăţăm noi minte!

Dezamăgirea veni imediat să dovedească vătafilor că lucrurile n-aveau să se petreacă chiar aşa de uşor. Se credea că sindicaliştii sunt puţin numeroşi. Se mai bizuiau vătafii pe metoda clasică a intimidării. Această nădejde a lor se lovi

pe loc de o masă de două mii de oameni care, la cea dintâi ameninţare, ocupară aproape toate „poştele”, declarând că numai morţi vor fi scoşi din lucru.

Acest conflict nu dură decât un ceas, timpul necesar armatorilor de a sări din paturile lor, deşteptaţi de telefoanele din port, şi să comunice prefectului de poliţie că cea mai mică tulburare adusă bunului mers al muncii le-ar cauza, în condiţiile actuale, pierderi considerabile. Vătafii trebuiră să cedeze, furioşi, dar înainte de-a fi sunat miezul zilei, încercară să-şi ia revanşa recurgând, de astă dată, la mijlocul tot atât de clasic al provocării.

Ei dădură de băut tuturor bătăuşilor de profesie şi mituiră pe toate lepădăturile poliţieneşti, dându-le tuturor cuvântul de ordine de a provoca, pe toată întinderea portului, atâtea încăierări sângeroase, încât operaţia încărcării vapoarelor să fie oprită. Nu reuşiră însă decât să provoace câteva hărţuieli neînsemnate, căci, dintr-o parte, sindicaliştii erau preveniţi de Avramache, de ce avea să se întâmple, iar de altă parte, prefectul dăduse ordin comisarilor să aresteze orice om beat care ar încerca să facă scandal. Aşa că, în loc de „derbedei sindicalişti”, a trebuit, de voie, de nevoie, să fie conduse la poliţie chiar „mâinile drepte” al vătafilor.

Zilele de marţi şi miercuri fură hotărâtoare pentru viitorul acestei mişcări din port. Bineînţeles, înaltele autorităţi locale puseră toată bunăvoinţa ca să descopere „instigatori”, „şefi socialişti”, dar cu părere de rău trebuiră să constate că le era imposibil să surprindă, pe cine ar fi dorit, în flagrant delict de „propagandă subversivă” printre echipele de muncă. Cauza acestei totale lipse de „şefi” era simplă: cei doi promotori ai mişcării se aflau ocupaţi, unul să vândă lemne, celălalt să cârpească ghete. Nu mai rămânea muncitorilor decât să-şi vadă singuri de treabă, fără nici un fel de conducere, şi o făcură cu un instinct de conservare unic în analele socialismului român.

Dintr-o zi pe alta, mii de oameni înţeleseră că soarta lor şi a copiilor lor depindea, în faţa pericolului elevatoarelor, de graba pe care o vor pune de-a rupe, fie şi numai pentru moment, cu un trecut de desfrâu, de violenţe şi de rivalităţi, cauze ale tuturor nenorocirilor lor.

Ar fi uşor istoricului să constate, imediat după apariţia sindicalismului la Brăila, ce scădere bruscă s-a produs în numărul crimelor din oraş. Autorul acestei cronici e martorul ocular al unor fapte de care nici o statistică nu s-a ocupat vreodată şi a căror însemnătate morală e totuşi de o importanţă socială considerabilă. E modificarea aproape spontană a temperamentului omului din port şi dispariţia faimosului „gâtos”, gâlcevitor şi asasin, aşa cum se poate vedea în povestirea noastră intitulată Codin. Căci nu crima propriu-zisă constituia drama cea mai sinistră a mahalalei brăilene, ci însăşi existenţa acestei groaznice naturi de brută inumană care, fără să meargă totdeauna până la crimă, tiraniza pe ai săi şi răspândea teroarea asupra unui întreg cartier, făcându-l să trăiască sub ameninţarea constantă a bâtei, a cuţitului şi uneori chiar a incendiului provocat în plină noapte. Cele mai adesea, bruta nu era nici un gâtos cu reputaţie de asasin, nici măcar un om rău, ci un foarte cumsecade muncitor, bun soţ, bun tată, dar care îşi schimba firea şi devenea de nerecunoscut, de îndată ce apuca să bea trei păhărele de rachiu.

Iată de ce puteai vedea curtea cu juraţi din Brăila achitând sau neaplicând decât o pedeapsă minimă majorităţii criminalilor ce se prezentau în faţa ei. Juraţii erau nevoiţi să-şi dea seama că omul încărcat de lanţuri, ce-l aveau sub ochi, era el însuşi o victimă. Şi totuşi, ce ticăloasă era victima asta! Câţi nevinovaţi, câtă lume paşnică, acest om de treabă nu era în stare să ridice şi să puie pe goană în puterea nopţii, când venea beat şi ameninţa să dea foc,

deşi asta nu se întâmpla poate decât o dată pe lună. Acest om era tipul muncitorului din port. Dacă te uitai bine, mai toţi erau la fel. Omul acesta nu putea fi doborât ca un câine turbat, căci era cinstit şi muncitor, uneori era iubit, toată lumea îl ştia bun vecin, bun prieten, care venea a doua zi să-şi ceară iertare, dându-şi cu pumnii în cap, ca să-şi exprime părerea de rău de tărăboiul făcut în ajun, fără ca totuşi să se corijeze vreodată şi reîncepând tămbălăul la cea dintâi ocazie.

Ei bine, acest tip de zurbagiu tiran îşi schimbă firea. În faţa spectrului maşinii duşmane, care avea să-l înlocuiască şi împotriva căreia nici o forţă umană nu putea lupta, el fu cuprins de un fel de mistică a solidarităţii. Până atunci, el îşi închipuia că este un factor social indispensabil şi se credea tare. Acum avea dovada nemernicei lui slăbiciuni. Era aruncat ca o unealtă netrebnică. Nici statul, nici Dumnezeu nu voiau să se întrebe ce avea să devie el, cu nevasta şi copiii lui.

Şi totuşi! Un salvator mijea la orizontul disperării lui: sindicalismul, înfrăţirea naţională şi internaţională a tuturor victimelor maşinismului. Dar, pentru ca acest salvator să poată să-şi exercite forţa, să-şi joace rolul, era absolut obligatoriu ca el, hamalul, să nu mai fie acelaşi om. I se cereau virtuţi de care totdeauna îşi bătuse joc. Trebuia să fie mereu îngrijorat de ameninţarea care avea să apese pe tot restul zilelor lui. Să nu mai bea ca un nesocotit; să nu mai caute gâlceavă tovarăşilor săi de viaţă; să renunţe la orice destrăbălare, iată prima condiţie a succesului ce putea să-l aştepte de la o luptă care se anunţa teribil de grea. Din drepturile lui civice, din datoriile lui sociale, pe care le dispreţuise în chip sistematic şi din care stăpânii lui, exploatându-i ignoranţa, trăgeau mari beneficii, el trebuia pe viitor să-şi facă armele de război social.

Toate acestea, muncitorul din port le află din gura unor oratori cum nu mai ascultase încă, oameni impresionanţi pe care Comitetul Central din Bucureşti, mişcat de importanţa evenimentului, îi trimisese la Brăila pentru mitingul organizat de Avramache în joia acelei săptămâni, ce se întâmplase să fie o zi de sărbătoare. Energicul secretar al noului sindicat profita de ea ca să infuzeze sânge revoluţionar neofiţilor săi.

Prevăzând o mare afluenţă, cizmarul închirie marea sală a teatrului „Rally” care, cu toată mărimea ei, gemea sub greutatea mulţimii ce se înghesuia din staluri până la galerie. Nu se făcuse nici un fel de convocare prin afişe. Un cuvânt suflat marţi seara comitetului sindical ajunse ca să răspândească în tot portul vestea mitingului şi să popularizeze numele celor doi oratori sindicalişti delegaţi de „Centru”, Cristin, plăpumarul din Bucureşti, şi Gheorghiu, dulgherul din Ploieşti.

Erau două tinere şi viguroase vlăstare ale pământului, apărute a doua zi după moartea jalnică a plăpândului copac exotic ce era Partidul socialist doctoral, uscat din lipsă de bălegar indigen. Cristin, adevărată prăjină, abia ieşit din adolescenţă, avea vorbirea curgătoare, deşi cam alandala, însă violenţa lui sentimentală ridica masele. Era totdeauna pus să vorbească cel dintâi, pentru ca vorbitorul următor să poată tempera entuziasmul agresiv al auditorilor şi să înlăture riscul unui asalt pe baricade, pe care junele militant îi plăcea totdeauna să le evoce, spumegând! Avramache îl sfătui să-şi modereze cu prudenţă limbajul obişnuit.

Gheorghiu, negru ca un ţigan, bogată chică creaţă, tot aşa de înalt şi de slab, se deosebea cu totul de celălalt prin temperamentul lui dramatic, curios impregnat de cel mai surprinzător umor. Originar din regiunea petroliferă, el îşi

petrecuse copilăria cu ochii aţintiţi asupra oamenilor care ieşeau din sondele în flăcări şi ardeau ca nişte torţe vii, alergând pe câmpie. Povestind, în propaganda lui, viaţa infernală a acestor ocnaşi ai aurului negru, el mişca asistenţa până la lacrimi, apoi, fără tranziţie, dar cu mult tâlc, improviza o anecdotă care înveselea toate feţele. Gheorghiu ştiu să fie şi la Brăila acelaşi orator hazliu.

El se urcă la tribună după Cristin, al cărui discurs fu plin de o vagă demonstraţie a luptei de clasă şi de o interpretare destul de colorată a rolului maşinii în viitorul omenirii. Gheorghiu îşi uimi ascultătorii prin cunoştinţa lui precisă a vieţii hamalului brăilean, căruia nu pregetă să-i adreseze aspre mustrări pentru moravurile lui urâte ce-l făcuseră faimos în toată ţara. Fondul cuvântării lui fu un atac viguros împotriva inumanului progres al tehnicii moderne, de care singuri capitaliştii profitau, în paguba muncitorilor, osândiţi să plătească gloaba cu membrele lor amputate, uneori cu viaţa, sau rămaşi pe drumuri muritori de foame.

— Aşa că, făcu el deodată, batjocoritor, tare m-am minunat când am citit azi-dimineaţă în ziarele locale, nu ecouri de suferinţele ce vă aşteaptă, odată cu apariţia elevatoarelor, ci scâncelile scribilor în solda burgheziei, plângând soarta armatorilor şi pe aceea a vătafilor, atât unii cât şi ceilalţi ameninţaţi, după cât se pare, în existenţa lor, de subversiva voastră hotărâre de a vă apăra pielea cu orice preţ. Nu e mai puţin adevărat că aceşti armatori şi aceşti vătafi încep şi ei să se plângă de greutatea vieţii. Asta îmi aminteşte fabula următoare: într-o ogradă ţărănească, o căruţă şi o sanie se plângeau, ca două cumetre, de trista lor soartă: „Toată viaţa, zicea căruţa, trebuie să alerg pe o căldură care îmi usucă mădularele. Uneori simt că mă desfac în bucăţi. Mă dor toate încheieturile. Nu mai pot! M-am săturat de viaţa asta!”. „Dar eu? replica sania; deger de la un capăt la altul al iernii, târâtă, hârjită pe nişte drumuri îngrozitoare. Pot să spun că viaţa mea e un iad!” Dar o biată rablă de cal, auzindu-le cum se văicăreau, se întoarse către ele: „Fir-aţi ale dracului de păcătoase! făcu el, vă bociţi că sunteţi chinuite, una iarna, cealaltă vara? Ce să mai zic eu, atunci, de bietele mele oase, că trebuie să vă târăsc singur, pe amândouă, şi iarna şi vara?”

Aţi înţeles morala acestei fabule, prieteni? Căruţa, sunt armatorii. Sania, vătafii. Iar veşnica gloabă, sunteţi voi!

Toată sala în picioare aplaudă, râzând cu lacrimi.

Surpriza cea mare, la întrunirea aceasta, fu însă, pentru toată asistenţa, corul compus de vreo cincizeci de tinere voci, improvizat de Avramache în mai puţin de trei zile şi care apăru pe scenă, spre mirarea generală, la sfârşitul întrunirii. Fete şi băieţi, cu privirile naiv suspendate pe buzele cizmarului, intonară, cu o însufleţire care ridică pe toată lumea în picioare. *Internaţionala* şi *Fraţilor soldaţi, nu ne împuşcaţi*! În entuziasmul lor, hamalii erau gata să dărâme sala. Mulţi voiau să se precipite pe scenă, ca să-şi sărute copiii, pe care mamele sindicaliste, confundând manifestaţia de acum cu 10 Mai sau cu încoronarea regelui, îşi îmbrăcaseră copiii în costum naţional.

Puţin mai târziu, privindu-i traversând centrul oraşului, în fruntea cortegiului care se formase singur în stradă, primul procuror zise prefectului de poliţie:

— Ei, spune-mi dacă îţi dă mâna să comanzi soldaţilor să tragă asupra acestor... „internaţionalişti”, care se gătesc cu costum naţional şi roagă pe soldaţi să nu-i împuşte!

Declaraţia asta fu numaidecât ilustrată de un mişcător incident. Un căpitan de artilerie, cu tâmplele albe şi purtând doliu la braţ, părăsi brusc

terasa cafenelei unde se afla împreună cu alţi camarazi, alergă la grupul de corişti şi, luând în braţe o drăguţă fetiţă de vreo şase ani, dispăru cu ea într-o mare cofetărie. Tot cortegiul se opri. Mama copilului părăsi grupul de manifestanţi şi voi să urmeze pe răpitor, dar nu îndrăzni să pătrundă în luxoasa prăvălie, de unde ofiţerul ieşi, ducând de mână fetiţa care de-abia putea să ţie sub braţ o mare cutie cu bomboane. După ce o acoperi de sărutări, el o dădu mamei, explicându-şi gestul prin faptul că avusese de curând durerea să piardă singurul lui copil, o fetiţă de aceeaşi etate.

— Seamănă atât de mult cu a mea, zise căpitanul, reţinându-şi din greu lacrimile, încât mi s-a părut că revăd pe Olguţa mea, în ziua când a venit, gătită ca a d-tale, să mă felicite pentru cincizeci de ani pe care îi împlineam.

Femeia plânse, voind să sărute mâinile nenorocitului tată. Publicul care privea scena, plânse şi el.

O mentalitate nouă, în legătură cu această viguroasă mişcare populară se creă în oraş. Nu se putea contesta muncitorilor din port dreptul de a se apăra împotriva unei inovaţii tehnice care ameninţa existenţa lor. Aceşti şase mii de muncitori, împreună cu familiile şi numeroasele lor neamuri din oraş şi de la ţară, formau trei sferturi din populaţia judeţului. Ei aveau copii în şcoală şi la cazarmă, şi făceau să prospere cea mai mare parte a comerţului local, căci bogaţii, din snobism, îşi aduceau toate cele necesare din Bucureşti sau din străinătate. Se cita cazul unor familii care, cu prilejul unei căsătorii, comandaseră la Paris până şi cârpele de bucătărie.

În vremea asta, muncitorul din port îşi urca femeia şi copiii în căruţa lui ori în aceea a fratelui ori cumnatului, împodobind-o uneori cu crengi de salcâm înflorit ori salcie, şi pornea să cutreiere târgul o dimineaţă întreagă, făcând cumpărături pentru toată lumea. Negustorul îl recunoştea şi-l saluta de departe, chemându-l „nea Neculăiţă” sau altfel şi felicitându-l pentru noul născut pe care nevasta îl alăpta în plină stradă. Uneori concurenţa obliga pe negustor să posteze în drumul acestui client sigur o droaie de băieţi, viitori comercianţi, care înconjurau pe om, îl trăgeau de mânecă, împingând la nevoie îndrăzneala până a-i lua şi căciula, numai ca să-l hotărască să intre în prăvălie. După un bun alişveriş, muşteriu şi negustor se duceau la cârciumă să se cinstească, plătind fiecare un rând.

Toată această lume de comercianţi mai mari şi mai mărunţi luă partea omului care ducea sacul în spinare, nu numai din interes, ci şi din simpatie, fiindcă aveau aceeaşi obârşie. Fiecare închise ochii şi uită de socialism, această „invenţie a jidovimii internaţionale care voia să stăpânească universul”, după cum spuneau antisemiţii.

— Elevatoarele, răspundeau negustorii, şi ele sunt o invenţie a jidovimii internaţionale, numai atât că elevatoarele nu vin, ca hamalul, să-mi facă dever în prăvălie. Deci, atâta pagubă pentru ele!

În faţa acestei întorsături a opiniei publice, de-a dreptul favorabilă sindicaliştilor, armatori şi autorităţi dădură înapoi. Maşinile, gata să funcţioneze, trebuiră să mai zăbovească în şantierele din Galaţi. Era neîndoios că singura lor apariţie în port ar fi dezlănţuit un uragan de mânie justificată.

Nu era însă mai puţin adevărat că, după o săptămână sau două, elevatoarele trebuiau să fie aduse. Iată de ce autorităţile căutară să trateze. Avramache fu convocat într-o dimineaţă în cabinetul prefectului de judeţ, unde cizmarul se află în prezenţa fraţilor Thuringer şi a lui Carnavalli.

Prefectul îl întrebă dacă nu era chip să se ajungă la o înţelegere:

— N-ai să-mi spui, făcu el, că d-ta crezi o clipă în suprimarea pur şi

simplu a acestor maşini! Au fost aduse. Deci, vor lucra, mai curând sau mai târziu.

— Netăgăduit! răspunse secretarul sindicatului. Dar, dacă nu cred în suprimarea lor, cred în altceva, şi iată unde nu o să ne înţelegem. Numai că, în chestiunea aceasta, bănuiesc, d-le prefect, că veţi fi singur de părerea d-voastră, căci aceşti domni armatori vor fi de părerea mea.

— În ce chestie?

— În aceea a suprimării vătafilor. Veţi recunoaşte şi dumneavoastră că vătafii nu pot să pretindă că sunt, ca elevatoarele, o inovaţie tehnică. Elevatoarele au viitor, cu voia sau fără voia noastră. Vătafii, nu! Ei reprezintă o instituţie învechită, plină de nedreptăţi faţă de muncitori. Oameni responsabili, delegaţi de sindicat, pot să-i înlocuiască cu uşurinţă. Dacă aprobaţi, mă însărcinez cu restul.

— Noi suntem gata să subscriem imediat! exclamă Carnavalli.

Omul guvernului privi în pământ, roşu de mânie.

— Sunteţi cam grăbiţi, domnilor. Aici, eu tratez!

„Ştiam eu bine că politica e mai tare!” gândi Avramache.

Prefectul îl concedie.

— Foarte bine, domnule secretar. O să ne gândim.

Iar după ce plecă cizmarul:

— De ce nu mă lăsaţi să fac cum ştiu eu? zise el armatorilor. Pentru dumneavoastră, vătafii sunt o cantitate neglijabilă. Pentru noi, ei joacă un rol capital în politica judeţului, căci brutele astea sunt toţi oameni cu avere şi fiecare dintre ei posedă zestrea lui electorală. Pe când hamalii... Ştiţi că la noi toată ţărănimea, precum şi orăşanul care nu e proprietar sau n-are patru clase primare, votează în colegiul al treilea. Trebuie deci cincizeci de ţărani sau tot atâţia hamali, ca să dea dreptul la un vot. Înţelegeţi, acum? Nu e uşor să găseşti votul acesta, fără ajutorul vătafilor.

— Poate vă e mai uşor, zise Max Thürniger, să vă procuraţi acest vot păstrând pe vătafi şi împuşcând pe toţi cei care votează în colegiul al treilea. Halal de legi şi de politică! Dar asta nu ne priveşte. Totuşi, nu ţinem să plătim oalele sparte în acest conflict. Ne trebuiesc elevatoarele, care sunt aduse cu autorizaţia guvernului.

— Mă fac tare să le pun la dispoziţia dumneavoastră, fără să mă ating de vătafi. În schimb, am să mă ating de acest cizmar improvizat secretar, care nu e din oraşul nostru şi pe care am să-l expediez la iuţeală în oraşul lui. După asta, hamalii vor fi mai cuminţi. Credeţi-mă!

În seara aceleiaşi zile, Adrian alergă la Avramache.

— Pot să spun ce s-a petrecut în cabinetul prefectului, după plecarea ta: vei fi trimes pe curând la locul tău de origină! Ce-ai de gând să faci?

— Nimic. E perfect. De altfel, mă aşteptam. Acesta e întâiul şi cel mai blând dintre mijloacele pe care burghezia le are în arsenalul ei represiv împotriva clasei muncitoare organizate.

— Bine, dar ţi se prăbuşeşte o aşezare lungă de treizeci de ani în acest oraş. La Focşani, tu nu mai ai acum nici un rost, vei fi un străin. Mai ales că erai un străin chiar şi de pe vremea când unchiul tău te dezmierda cu ciocanul şi cu vergele înroşite.

— Aşa e viaţa militantului revoluţionar. Trebuie să ştii să suferi pentru convingerile tale.

— Bun! zise Adrian, ridicându-se. Mă duc.

— Mai stai puţin!

— Nu. Am o idee care mă arde! La revedere, pe mâine.

— Vezi să nu faci vreo prostie! îi strigă cizmarul din urmă.

Adrian se duse să se închidă în camera lui, unde petrecu o jumătate din noapte ca să scrie un lung articol şi o scrisoare. Gândul lui se ducea la un om cu temperament de mare luptător şi jurnalist de rasă, care-şi câştigase pe atunci admiraţia tinerimii idealiste, graţie campaniilor ce se duceau pe teren curat democratic împotriva politicianismului gheşeftar: era Constantin Mille. El tocmai lansase ziarul *Dimineaţa*, în care lua viguros apărarea tuturor năpăstuiţilor. Eficacitatea campaniilor duse de ei împotriva stăpânirii abuzive, asigura acestui organ popular un răsunet din ce în ce mai adânc în straturile de jos.

La uşa lui Mille şi a *Dimineţii* hotărî Adrian să bată cu tot avântul tinereţii lui generoase. În articolul ce-l scrisese povestea, într-un chip vioi şi juvenil, lupta înăbuşită ce se dădea în port şi care avea să izbucnească în curând la lumina zilei. Cu prudenţă, el scotea din cauză atât pe negustorii de cereale, cât şi elevatoarele, ataca violent pe vătafi şi demasca atitudinea odioasă a guvernului, care se solidariza cu aceştia din urmă împotriva unui popor de şase mii de muncitori şi se pregătea să izgonească din Brăila pe secretarul tânărului sindicat, a cărui fotografie o trimetea însoţită de o mişcătoare povestire biografică. În scrisoare spunea cine este şi ruga pe director să ia apărarea muncitorilor.

În cele trei zile care urmară, îi fu aproape peste putinţă să închidă ochii noaptea, iar a patra zi de dimineaţă fu gata să leşine de bucurie: articolul lui, în portul Brăilei se afla în prima pagină, cu titlul pe trei coloane, cu fotografia lui Avramache în mijlocul textului şi cu semnătura Azog.

Nu avu tăria să-l citească. Se afla cu Ana pe bulevardul Carol, ducându-se la piaţă. Fără să sufle o vorbă, îndoi ziarul şi-l băgă în buzunar, dar nevoia de a izbucni îl stăpânea atât de tare, încât îl făcu să arunce coşniţa în aer şi să ţopăie ca un smintit, apoi, repezindu-se la Ana, o strânse de braţ până ce o făcu să ţipe:

— Ce te-a apucat? Ori eşti nebun?

— Nu! Dar am o poftă turbată să mă arunc în Dunăre şi îmi pare rău că nu pot s-o fac numaidecât!

Se opriră ca să se uite un moment unul la altul.

— Doamne fereşte! exclamă Ana speriată. Tu nu eşti ca de obicei! Nu mai ai aceeaşi privire!

— Cu siguranţă! Ţi-am spus că mă faci atât de fericit, încât într-o zi aş fi capabil să reuşesc tot ce aş întreprinde. Ei bine, am şi reuşit ceva. Şi acum, dacă ai fi o adevărată eroină, mi-ai da voie să te muşc de un picior!

— Adrian, mă sperii!

Ana sări în lături, privind împrejurul ei şi închinându-se.

— Haide, linişteşte-te, zise Adrian, mai calm. Am să fiu cuminte. Dar, crede-mă, aveam dreptate când îţi spuneam că toată puterea îmi vine de la dumneata. Ceea ce am reuşit azi, am făcut-o gândindu-mă la dumneata şi la un om la care ţiu mult. Eu nu pot să fac lucruri minunate decât gândindu-mă la cineva care mi-e drag. Singur nu-s bun de nimic.

Ana nu înţelegea o iotă din tot ce spunea el, dar era mulţumită să-l vadă redevenind aşa cum îl cunoştea. O clipă crezuse că a înnebunit cu adevărat.

Adrian nu-i mai dădu nici o atenţie şi nu văzu nimic din tot ce era în târg în dimineaţa aceea. Se gândea la Avramache, căruia prefectura îi acordase trei zile ca să-şi lichideze afacerile şi să plece. Astăzi, la prânz, expira termenul. Adrian ardea de nerăbdare să ştie ce se petrecea în strada Griviţei. Vor fi ghicit

că articolul era al lui? Cu siguranţă!

Astfel, secretarul izgonit din oraş, sindicaliştii vor şti că un alt tovarăş, care nu poate fi gonit, veghează asupra lor cu sprijinul unui mare ziar. Căci Adrian era acum încredinţat de ospitalitatea pe care *Dimineaţa* o va acorda în coloanele sale viitoarelor doleanţe ale muncitorilor din port în lupta cu vătafii.

Această convingere deveni certitudine, la întoarcerea lui din piaţă. Domnul Max chemă pe Ana în biroul lui.

— Priveşte, zise el, arătându-i articolul şi o scrisoare emanând din „Cabinetul directorului” *Dimineţii*. E aci un foarte important articol care ne priveşte, semnat *Azog*. Şi iată o scrisoare pe care directorul acestui ziar o adresează lui Adrian al nostru. Nu crezi tu ca *Azog* şi Adrian Zografi sunt una şi aceeaşi persoană?

— Cum? făcu Ana, roşie de plăcere. Tu crezi că Adrian a scris asta?

— Fără nici o îndoială. Şi totul e aşa de bine spus, încât îmi vine să mă duc să-l sărut. Se vede bine că băiatul ăsta nu e un simplu servitor. El e chiar un tânăr plin de talent! Dar când s-a deprins în meseria de jurnalist? Iată-l dintr-o dată în corespondenţă cu Constantin Mille, proprietarul a două mari cotidiene şi unul dintre oamenii cei mai influenţi ai ţării. E minunat!

— Ah! strigă Ana. De aceea voia el adineauri pe bulevard să se arunce în Dunăre!

Max Thuringer bolovăni ochii.

— Voia să se arunce în Dunăre?! Dar n-a făcut nici un rău, din contra! De ce să vrea să se înece?

Ana fu confuză.

— Nu! Nu să se înece. Era, aşa, din fericire.

— Ei bine, se aruncă cineva în apă când e fericit? Curios chip de a-ţi manifesta fericirea! Du-te şi spune-i că domnul Bernard şi cu mine îi strângem mâna şi îi mulţumim pentru serviciul ce ni l-a făcut. Şi să nu se mai gândească să se arunce în Dunăre!

Ana alergă la bucătărie. Adrian era în odaia lui, unde îşi schimba hainele, ca să se ducă la Avramache. Ea îi dădu scrisoarea şi, brusc excitată, îl cuprinde în braţe şi îl sărută pe obraz. Scrisoare şi sărut, dar mai ales acesta din urmă, făcură pe Adrian să simtă că i se sfârşesc puterile. El se întinse pe pat şi închise ochii. Văzându-l atât de pasiv, ea îl mai sărută o dată şi fugi ca o căprioară, speriată de propria ei îndrăzneală.

Adrian înţelese, din felul cum Ana îi adusese scrisoarea, că stăpânii lui au ghicit totul, dar aceasta îl lăsă aproape indiferent. Chiar şi scrisoarea, care îl intriga mai mult decât orice, uită un moment s-o citească, copleşit de pasiunile ce i le răvăşise sărutările neaşteptate ale Anei. De astă dată, contactul corpului şi mai ales acela cu totul nou al buzelor ei, nu-i mai comunicau fericirea ideală de totdeauna, ci o nevoie imediată de a o răsturna pe pat şi de a face din ea ce făcuse din Iulia.

„Şi pe urmă? se întrebă el. Pe urmă voi avea două Iulii, dar nici o plăcere divină!”

Ideea că însăşi Ana nu era în fond decât tot o Iulie, îl disperă. Ce va deveni el în ziua când spectacolul acestei frumuseţi armonioase nu-i va mai produce decât dorinţi trupeşti, aşa cum se întâmpla cu durdulia unguroaică? În ziua aceea nu numai că n-ar fi în stare să scrie articole frumoase, nici să încerce o descriere literară, aşa cum îşi propunea, dar nu va mai avea nici măcar poftă de a mătura birourile. Va trebui atunci să plece, să-şi reia haimanalâcul fără scop, nici rezultat. Ce pericol! Ce-i de făcut?

Adrian deschise scrisoarea. O clipă, crezu că n-are s-o poată descifra,

atât era scrisul de mărunt şi încâlcit. Nişte purici striviţi pe două pagini. Constantin Mille începea astfel scrisoarea:

„ Tinere Adrian Zografi,

După cum vezi, publicăm în prima pagină a Dimineţii de azi articolul d-tale în portul Brăilei, aproape fără să ne atingem de el.

Dacă, aşa cum presupun, acesta e primul d-tale articol, apoi e strălucit. Felicitările mele! Scrie-mi dacă ai vreun plan, vreo campanie de dus în această afacere a vătafilor sau altceva privind viaţa muncitorilor din port, pe care pare s-o cunoşti foarte bine”.

....
....

Directorul *Dimineţii* îl ruga să se pună în legătură cu reprezentantul local al ziarelor sale, căruia i se trimisese instrucţiuni în acest sens. Adrian putea să se servească de telegraf, pentru orice chestiune urgentă. În sfârşit, Mille îi oferea o plată pentru fiecare articol şi-l întreba dacă n-ar fi dispus să devie, după un timp de încercare, corespondentul lui la Brăila.

„Corespondent, nu, gândi Adrian, ducându-se repede spre strada Griviţei; trebuie să te amesteci fără voie în multe murdării democratice. Dar o serie de articole, da, se poate. Asta nu-mi ştirbeşte independenţa.”

Şi imediat îi trecu pe sub ochi titlul general al acestei serii de articole: *Lipitorile portului*. Suna bine. Apoi, câteva subtitluri: *Cine sunt vătafii*; *Robie modernă*; *Misterele baniţei cu două capacităţi* (dintre care una sărăceşte pe armator, iar cealaltă îmbogăţeşte pe „credinciosul” lui magaziner); *„Patriotismul” autorităţilor noastre*; *Omul din port în faţa elevatorului*; *Datorii democratice*.

Adrian vedea cu precizie materia pentru o duzină de articole. Ardea deja de nerăbdare să scrie pe cel dintâi, care ar fi un fel de *Introducere*. Cititorul trebuia familiarizat cu unele generalităţi ignorate de marele public, ca să fie scutit mai târziu de explicaţii plictisitoare.

„Şi, de astă dată, voi semna cu numele meu întreg, îşi zise el. *Azog*, cam miroase a evreu, şi nu ţiu să încaseze altul o trânteală ce mi-ar fi destinată, dacă într-adevăr campania mea ar avea o astfel de urmare.”

Ajungând în strada Carantinei, Adrian întâlni pe Ion Rizu, anarhistul, a cărui mină îl înspăimântă. Bietul băiat se vedea bine că era tuberculos. Adrian nici nu îndrăzni să-l întrebe cum o duce cu sănătatea. Rizu îl felicită pentru articol.

— Dai dovadă de frumos talent. Intri în lupta socială, arătând de la început că eşti o forţă. Pe când eu, nu fac nici o ispravă. Ba da! mor de ftizie galopantă. Dar n-am să aştept până voi cădea din picioare. Am s-o scurtez. Înainte însă de a sfârşi, am să-mi arăt şi eu colţii domnilor acestora care îşi bat joc de omul fără apărare.

Ei făcură o bucată de drum împreună. Adrian profită de un moment favorabil ca să-i strecoare doi poli în buzunarul hainei, apoi îl părăsi, promiţându-i să vie într-o zi să îl vadă.

Când intră în atelierul cizmarului, mai mulţi tovarăşi tocmai îl întrebau pe secretarul sindicatului cine era „acest *Azog*?”.

— Iată-l pe Azog! strigă Avramache, strângând viguros mâna lui Adrian. Bravo băiete! Ne-ai făcut marţ pe toţi, iar pe unii i-ai pus cu botul pe labe! Reprezentantul *Dimineţii* a fost adineauri aici, ca să ne spună că la ora nouă nu se mai găsea un număr în tot oraşul şi că a cerut telegrafic încă cinci sute de

foi. E un succes fără precedent pentru gazetă. Încă vreo câteva articole la fel şi *Dimineaţa* devine pâinea zilnică a hamalului din port. Dar să nu-ţi faci nici o iluzie în ce priveşte rezultatele. Tot unui organ burghez îi aduci cititori, ceea ce creează o confuzie de spirite. Şi dacă într-o zi vei avea poftă să faci pe Don Quijote în coloanele aceleiaşi *Dimineţi*, ai să vezi ce fel de picior în... dindărăt ai primi de la „tovarăşul" Mille.

— Ca şi cum tovarăşii autentici n-ar fi capabili să-ţi facă la fel! Cel puţin, o lovitură de picior burghez nu te doare la inimă. Dar, ia spune-mi mai bine, cum stai cu trimiterea la urmă?

— Ah, nu ştii? Ei bine, neputând să-mi termin toate afacerile în termenul de trei zile ce mi-a fost acordat, am făcut o cerere de prelungire pentru încă trei zile, care mi s-a admis.

— Apoi, o să urmeze o prelungire la calendele greceşti, zise Adrian.

— Asta nu ţi-o garantez, dar ceea ce e sigur şi care mă bucură enorm, e că acum n-am să mai plec fără să fi împuşcat câteva raţe în bălţi. Plăcerea asta voi avea-o la sfârşitul săptămânii, duminică dimineaţa în zori. Dacă mai ţii să mă însoţeşti, vino să te culci aici sâmbătă seara. La două dimineaţa vom fi în luntre. La înapoiere, înainte de amiază, te voi prezenta poporului sindicalist: „Iată pe Azog al vostru!" şi îmi voi lua rămas bun.

Adrian acceptă şi plecă. Nevoia de a-şi scrie articolele cât mai repede îl făcu să-şi neglijeze treaba două zile de-a rândul. Departe de a-l certa, Ana veni de mai multe ori pe zi în camera lui, ca să-l mângâie. Ea se gătea cu toate zorzoanele care ştia că-i plac lui Adrian, punea bluzele cele mai transparente şi mai ales îi plăcea să zăbovească lângă el dimineaţa, abia ieşită din pat, când mirosul şi goliciunea pe jumătate ascunsă a corpului ei zăpăceau capul adoratorului. De altfel, chiar şi ea îşi cam pierduse capul, de când Adrian se revelase gazetar de talent.

El scrise două zile şi două nopţi, odihnindu-se foarte puţin şi mâncând mai nimic. În schimb, bea multe cafele şi fuma ca un turc.

Dezmierdările Anei nu-l scoaseră din hotărârea lui de a o păstra „sublimă". Şi ea, gingaş cinstită, nu depăşi limitele cele mai înaintate ale nechibzuinţei femeieşti, în ciuda dorinţelor ei secrete. Dar virtutea ei nu mai atârna acum decât de un fir de păr, pe care Adrian putea să-l rupă în orice moment.

VII

Adrian îşi termină articolele sâmbătă seara, le expedie şi se duse la Avramache, unde se simţi aşa de obosit încât adormi îndată după masă, înainte de apusul soarelui.

Era în ultimele zile ale lui septembrie, în plin cules al porumbului. Cele dintâi sute de căruţe de porumb, venind din interiorul judeţului şi sosind pe piaţa Brăilei, erau luate cu asalt ca pâinea caldă, de către exportatori, deşi nu mai rămăsese nici un loc unde să le înmagazineze. Le descărcau pe pavajul portului, de-a lungul cheiurilor, formând enorme grămezi în şiruri nesfârşite, peste care se aruncau noaptea ţoluri.

Cizmarul vânător şi tovarăşul lui, servitorul jurnalist, defilară în zorii zilei pe dinaintea acestor nenumărate grămezi de porumb, deasupra cărora se vedea, ici-colo, dormind un păzitor de noapte. În momentul de a se urca în luntre, vederea lor fu izbită de o masă informă de fierărie uriaşă care se profila la orizontul cenuşiu, departe, în susul fluviului. Semiobscuritatea ce domnea,

precum şi pădurea de catarge şi de coşuri de vapoare te făceau neputincios să defineşti natura acestor aparate monumentale, dar cei doi prieteni bănuiră adevărul.

— Nu crezi tu, zise Avramache, că acestea sunt în sfârşit elevatoarele plutitoare? În cazul acesta, au fost aduse pe nesimţite, târziu, astă-noapte, căci nimeni nu mi-a vorbit de ele aseară. Nu s-a ştiut absolut nimic de posibila lor sosire, altfel, în momentul de faţă, cheiurile ar fi înţesate de lume. Oricum, haide pe Dunăre. De acolo vom putea privi în voie. Şi, atunci, vom vedea dacă ne mai putem gândi la vânătoare sau va trebui să ne întoarcem şi să alergăm la... arme!

Portul era pustiu. Din distanţă în distanţă, o santinelă cu baioneta la armă se plimba somnoros. Pe vreun şlep, o pompă de mână scotea apa din fundul vasului, turburând tăcerea nopţii cu clămpănitul ei ritmic. Pretutindeni, lumini roşii şi albe ale vapoarelor. Răsfrângerea lor şerpuită pe suprafaţa netedă a fluviului, se pierdea la infinit.

Adrian şi Avramache vâsliră în susul apei, apoi se depărtară în larg. Când fură la vreo două sute de metri de ţintă, zorile albe le îngăduiră să se convingă de trista realitate. Se aflau, într-adevăr, în faţa celor trei elevatoare aşteptate. Se putea vedea desluşit forma lor deosebită de aceea a elevatoarelor care funcţionau în docuri. Erau mai mari, cu duble turnuri înalte şi cu mici punţi transversale. Aspect hidos. Adevărate maşini ale nenorocirii.

— Zadarnic să mai înaintăm, zise cizmarul lui Adrian, care vâslea. Hai să ne pregătim de război.

Dar Adrian vâslea mereu. Zărise o barcă fără vâslaş, nici vâsle, care se lăsa dusă de cursul apei, venind din direcţia elevatoarelor. El voia să-i taie drumul şi să vadă dacă era într-adevăr neocupată.

— Caută s-o apuci în treacăt, şopti Adrian tovarăşului său, am s-o abordez cât mai aproape. Vezi, ai zice că nu-i nimeni în ea. Ce-o mai fi şi asta?

Puţin mai târziu, cele două bărci se izbeau uşor, se uneau şi se lăsau târâte de curent. Din fundul luntrei ce părea a fi goală, un om lungit ridică capul şi zise, cu o voce surdă:

— Nenorocire vouă, afară numai dacă nu sunteţi de la poliţie!

— Ion Rizu! strigă Adrian. Ce faci tu aici?

— O-o-oh! gemu dureros anarhistul. Tu eşti Adrian? Ce sinistră întâmplare te aduce aici? Fugiţi, prieteni, părăsiţi-mă. Depărtaţi-vă de barca mea! O frânghiuţă în luntre se desfăşoară de pe ghemul ei şi va provoca peste o clipă o explozie pe unul din cele trei elevatoare! Eu o să mă duc în Dunăre, dar voi o să fiţi prinşi şi o să plătiţi în locul meu!

— Nu, Ioane! răcni Adrian. Nu face asta! N-o să plătim numai noi, ci întreaga mişcare muncitorească! Unde e sfoara? Taie-o repede!

În clipa aceea, o puternică detunătură zgudui văzduhul.

— Trăiască anarhia! strigă Ion Rizu, şi imediat dispăru în apă.

— Cine e omul acesta? întrebă Avramache, luându-şi capul în mâini.

Luminile tremurânde ale vapoarelor năşteau şi mureau în undă, odată cu alunecuşul liber al celor două luntre, în timp ce aurora făcea ca pânza fluviului şi creştetele sălciilor să se arginteze din minut în minut. În liniştea universală, goarna pichetului de grăniceri sună alarma. Imediat, un motor începu să sfornăie şi o şalupă porni în goana mare în direcţia eroilor noştri, singurii vizibili pe întinsa nuditate a Dunării. Ei fură repede ajunşi, iar barca lor, agăţată de şalupa ocupată de un sergent şi doi soldaţi.

Acum era ziuă. Adrian şi Avramache păreau împietriţi. Sergentul sări în luntrea lor, pe care o scotoci cu privirea.

— Cine sunteţi?

— Nişte vânători, după cum poţi vedea, răspunse Avramache, arătându-i puşca cu două ţevi şi toate dichisurile.

— Dar barca asta goală, ce-i cu ea?

— Acolo ai să găseşti ce cauţi, zise Adrian, dar omul care era în ea s-a înecat. S-a aruncat în apă, în momentul exploziei, pe care ne-a declarat că el a provocat-o. L-am cunoscut bine pe omul acesta, era un anarhist.

Sergentul păru satisfăcut.

— Bine. O să povestiţi toate astea la Căpitănia portului.

O jumătate de oră mai târziu, două escadroane ale regimentului unsprezece cavalerie ocupau toate drumurile care duceau la elevatoare. Cel dinamitat de Rizu nu suferise decât la punte uşoare stricăciuni. O populaţie nevinovată, alarmată de vestea atentatului, avea să sufere consecinţe mult mai grave. Ea năvăli în port, unde poliţiştii nerozi şi zăpăciţi de spaimă o brutalizară fără milă.

Or, cum era duminică, oamenii se plimbau liniştiţi. Familii întregi, cu socri, bunici şi plozi, plecaseră dis-de-dimineaţă să vadă „elevatoarele pe care un anarhist le-a înecat”. Natural, se spunea asta cu multă simpatie pentru om şi fapta lui, cu atât mai mult cu cât Ion Rizu plătise cu viaţa actul lui de răzbunare. Şi mulţi fură dezamăgiţi, când aflară că „bomba” nu făcuse decât o gaură... „în apă!”

— Mai mare daraua decât ocaua, spunea fiecare. Ce trebuia să scoată armata pentru nimica toată!

Trebuia totuşi s-o scoată. Căci pe lângă hoinarii ce veneau în port din simplă curiozitate, mai erau şi hamalii cărora sosirea maşinilor le umpluse inima de groaznică ură. Şi oamenii aceştia nu glumeau. Dacă vreo mie dintre ei nu mai purtau cuţit, aproape toţi ceilalţi îl purtau încă, deşi erau îmblânziţi de morala socialistă. Şi acum nu se mai afla unul singur care să nu fie solidar cu soarta tuturora.

Spiritele se mai înveninau şi din cauza arestării lui Avramache şi a lui Adrian, despre care nu se ştia nimic precis. Se zvonise că fuseseră „groaznic bătuţi”, „puşi în lanţuri” şi pe cale de a fi trimişi la Bucureşti. Îi făceau să treacă drept „complici” ai anarhistului. Se găsise asupra lor „arme”. Ca o culme a prostiei, poliţia asediase localul sindicatului, unde o percheziţie sălbatică nu mal lăsase nici urmă din ce fusese contabilitate şi casă; o parte o distrusese pe loc, cealaltă o luase fără nici un fel de formalitate.

Astfel, greva generală a portului se declară singură şi cu totul pe neaşteptate. Rămaşi fără conducători, miile de muncitori se duseră să-şi arunce greutatea şi volumul pe toată întinderea portului, unde se lungiră la soare şi nu se mai mişcară. La venirea nopţii, masa de corpuri omeneşti rămase neclintită. Ba mai veniră şi femeile, ca să aducă bărbaţilor hrană, tutun, o haină mai groasă, ca să petreacă noaptea. Ele nu-i părăsiră decât atunci când trebuia să se ducă acasă ca să îngrijească de copii. Şi dacă bărbaţii dădură dovadă de un calm perfect, cel puţin la început, femeile lor, în schimb, fură de o agresivitate puţin obişnuită. Ele se duceau şi veneau numai cu cârdul, şi vai de poliţistul care le ieşea în cale. Era straşnic scărmănat.

Această ocupare a portului de către o mulţime liniştită, nu plăcu deloc autorităţilor. Primele două zile, prefectul se arătă tolerant, neînchipuindu-şi că o astfel de glumă putea să dureze, apoi, sub asaltul armatorilor care spumegau de mânie şi văzând pe hamali că începeau să se instaleze de-a binelea, cu pături, perne şi oale, el veni să asiste în persoană la formarea echipelor

trădătoare, pe care vătafii se declarau în stare să le alcătuiască. Se făcu apel la toţi acei care voiau să muncească, şi mare fu mirarea când se văzu câtă lume venise să se înscrie. Dar, de îndată ce „poştele” începură munca, brusc, numeroase fluierături răsunară din toate părţile, şi atunci se asistă la un spectacol de necrezut: o parte dintre muncitori arunca în Dunăre pe cealaltă parte, cu vătafii în frunte şi cu sacii de grâu pe deasupra lor.

Nici o arestare nu putu fi făcută, autorii acestei isprăvi dispărând imediat în mulţime.

Astfel erau lucrurile miercuri, înaintea prânzului, când un eveniment neprevăzut veni să întărească curajul greviştilor şi să-l dărâme pe acela al autorităţilor. Toate gardurile fură acoperite de afişe purtând textul următor, cu litere de o şchioapă:

Muncitori din oraşele dunărene! Citiţi în ziarul *Dimineţa*, cu începere de mâine, joi 2 octombrie:

LIPITORILE PORTURILOR

de Adrian Zografi, fost hamal în portul Brăilei, care descrie greaua existenţă a robilor sacului şi dezvăluie cruzimea exploatatorilor lor.

Urma enumerarea a câtorva subtitluri din seria de articole. Iar în *Dimineaţa*, din aceeaşi zi un fulgerător articol de fond, semnat de Constantin Mille, soma guvernul să pună imediat în libertate pe cei doi deţinuţi, dintre care unul era secretarul organizaţiei sindicale, iar celălalt „chiar corespondentul ziarului”. Încercarea „stupidelor autorităţi locale” de a amesteca pe aceşti oameni într-un atentat al cărui autor era perfect cunoscut, nu putea fi decât „o provocare poliţienească de cea mai ordinară specie”. Ea putea să ducă la „conflicte sângeroase”, care trebuiau evitate cu orice preţ. Muncitorii nu cereau decât suprimarea vătafilor, „lipitorile lor”. Dacă politica nu şi-ar da osteneala să susţie pe „aceşti bădărani ai colegiului al treilea”, muncitori şi armatori s-ar pune de acord fără nici o dificultate. Autorităţile să binevoiască, deci, să respecte legea. Fiecare ceas de grevă, în condiţiile actuale, ruinează economia naţională.

Atât ziarul cât şi afişele inundară portul. Furnicarul omenesc le devoră. Primele efecte ale acestei viguroase campanii, care se anunţa bogată în revelaţii neplăcute, nu întârziată să se producă. Sediul sindicatului fu predat muncitorilor, iar Adrian liberat chiar în seara aceea, pe când Avramache era expediat în timpul nopţii la locul lui de origină. A doua zi, *Dimineaţa* fu smulsă din mâinile vânzătorilor. Şi o mare întrunire se organiză singură, la Casa muncitorilor.

Adrian apăru în tribună, cu vânătăi pe obraz, şi povesti, în urletele de indignare ale asistenţei, cum el şi Avramache fuseseră bătuţi cu o vână de bou în beciul poliţiei, în timpul celor trei zile de arest. Cizmarul nu mai putea să se ţie în picioare, fiind numai răni peste tot. A trebuit să fie transportat la gară. Drept hrană, nu li se dăduse, în tot timpul deţinerii, decât o bucată de pâine pe zi şi apă. Ziua şi noaptea călăii lor veneau, la fiecare două, trei ceasuri, să-i schingiuiască şi să le ceară, ameninţându-i cu moartea, să declare că erau complicii anarhistului înecat.

— Nu mai credeam să scăpăm cu viaţă din mâinile acestor brute cu faţă omenească! conchise Adrian.

Numeroase voci strigară că „trebuie pus foc prefecturii de poliţie”. Adrian sfătui pe toată lumea să fie calmă.

— Aţi văzut, zise el, cui servesc violenţele. Nenorocitul de anarhist şi-a dat viaţa ca să recolteze o satisfacţie absurdă, o detunătură, dar ne-a predat

pe noi toţi unei represiuni care, fără gestul lui nebunesc, ar fi fost evitată. El îndemnă pe muncitori să contribuie fiecare la întărirea organizaţiei şi anunţă, pentru duminica următoare, sosirea celor doi şefi sindicalişti, Gheorghiu şi Cristin.

Mai mulţi muncitori luară cuvântul, ca să facă apel la solidaritate. Deşi debutanţi, ştiură să vorbească cu multă îndrăzneală şi fond, expunând limpede drepturile şi datoriile lor. Adrian fu surprins. Tribuna nu îi intimida ca pe el, deşi îi considera inferiori lui.

La propunerea lui moş Ştefan, adunarea ceru lui Adrian să accepte secretariatul organizaţiei. El se codi.

— Mai întâi, nu mă pricep la contabilitate, şi apoi nu-mi place să fiu salariatul vostru. Totuşi, am să vin în fiecare seară, timp de un ceas sau două, ca să mă ocup de nevoile sindicatului, după cum făcea şi Avramache.

Întâia săptămână de grevă se termină printr-o disperare generală. Singură casa Thuringer avea şase vapoare care aşteptau în port să fie încărcate cu grâne. Cât despre Carnavalli, în afară de necazul de a nu-şi putea încărca vasele, mai păţise o nenorocire tot atât de neprevăzută: o telegramă îi anunţa că încărcătura de grâu a două vapoare sosite la destinaţie se încinsese pe drum şi fusese respinsă de client.

Din partea muncitorilor, nevoia de a ajuta pe cele mai multe familii rămase fără mijloace de trai, obligă comitetul de grevă să intre în fondurile depuse la casa de economie. Dar fiecare ştia că nu se poate merge departe cu aceste fonduri.

Aceasta era situaţia când, lunea următoare, autorităţile, ca să dea satisfacţie exportatorilor, puse în mişcare cele trei elevatoare, fiecare maşină lucrând sub paza unei companii de soldaţi.

Slabă satisfacţie şi prost rezultat, faţă de riscurile pe care această îndrăzneală le comporta. Un elevator încărca optzeci de tone pe ceas. Era a treizecea parte din puterea de muncă manuală a portului. În momentul în care situaţia arăta limpede că totalitatea randamentului maşinilor era de zece ori insuficientă, munca celor trei elevatoare, torcând ca nişte pisici în mijlocul a vreo şaizeci de vapoare la ananghie, făcea impresia penibilă a unui om care s-ar trudi să umple un butoi de apă, servindu-se de o lingură. Hamalii aveau dreptate să facă haz de această jalnică încercare a duşmanilor lor de a-i îngenunchea. Or, autorităţile se bizuiseră tocmai pe o demoralizare, apoi pe o discordie şi o înfrângere a sindicaliştilor.

— O să vedeţi ce dezertări compacte se vor produce în rândurile lor, după o singură zi de muncă mecanică! asigura prefectul, acasă la Thuringer, în ajunul acestei demonstraţii ridicole.

El făcea pe grozavul, fiindcă duminica precedentă reuşise să zădărnicească întrunirea proiectată în oraş, interzicând închirierea oricărei mari săli publice şi trimiţând la urmă pe cei doi propagandişti, Gheorghiu şi Cristin, la sosirea lor în gara Brăila. Adrian putu totuşi să ia contact cu aceşti doi oameni, care îl înştiinţară că un ajutor moral şi material va sosi pe curând greviştilor din partea Internaţionalei Muncii de la Amsterdam.

Ca să evite o eventuală dezamăgire, Adrian păstră pentru el această minunată ştire. Dar, joi seara, a patra zi de muncă cu elevatoarele, o depeşă din Bucureşti aducea confirmarea neaşteptatului ajutor, precum şi textul salutului Internaţionalei către greviştii din Brăila.

Adrian voi să tipărească afişe cu acest salut. Toţi tipografii din oraş îi răspunseră că poliţia le interzicea executarea unei asemenea lucrări pentru

sindicalişti. El plecă pe loc la Ploieşti, de unde se întoarse a doua zi de dimineaţă, ducând în spinare un mare rulou de afişe. La prânz, acestea erau placardate. Se putea citi, la sfârşitul unei entuziaste exaltări a solidarităţii muncitoreşti, următoarea telegramă din Amsterdam:

„În numele lucrătorilor de transport din lumea întreagă, *Internaţionala Muncii trimite salutul ei frăţesc camarazilor hamali din Brăila, în luptă cu monstrul capitalist, şi îi asigură de întreg concursul ei moral şi material Ea a luat toate dispoziţiile pentru ca orice vas încărcat în timpul grevei să fie boicotat la sosirea lui la destinaţie. Trăiască hamalii din Brăila! Trăiască socialismul!*”

Şi ca să le taie adversarilor pofta de a pretinde că telegrama aceasta ar fi o ficţiune. Adrian termină afişul cu următoarea declaraţie: „*Internaţionala Muncii* însoţeşte depeşa de mai sus cu un prim ajutor de treizeci mii lei, care au şi sosit şi se află în mâinile Comitetului Central din Bucureşti”.

În după-amiaza aceleiaşi zile, o manifestaţie cum nu mai văzuse încă Brăila, parcurse în tăcere străzile principale ale oraşului. Poliţia încercă s-o împiedice de a trece prin centru, dar fu debordată de un val omenesc de aproape zece mii de suflete, în fruntea căruia se putea vedea un bătrân ducând în braţe o litografie încadrată cu pânză roşie şi reprezentând pe Cuzacică, al cărui legendar spirit de dreptate părea să fie cu totul la locul lui în această manifestaţie.

Seara, mulţi hamali se îmbătară de bucurie. Aveau acum ferma convingere că victoria lor era sigură, căci o putere nevăzută îi proteja de departe. Într-o cârciumă, unde moş Ştefan fu târât cu sila, câţiva muncitori cerură fostului rahagiu să le explice ce era această „Internaţională”, care avea atâţia bani încât putea să trimită la toţi greviştii din lume. Răspunsurile puţin limpezi ale bătrânului nu-i satisfăcură; unul dintre ei îşi dădu cu părerea:

— Trebuie să fie un fel de stat, „Internaţionala” asta. Îşi are tarapanaua ei! Cu siguranţă!

— Şi a „boicota”? îl întrebă un hamal. Ce-i asta să „boicotezi”?

— Este să împiedici un vapor să intre în port, zise moş Ştefan, la noroc.

— Nu! făcu muncitorul. Eu cred că înseamnă să-l *confischezi* cu totul şi să-l vinzi în folosul greviştilor!

La aceste superstiţii, privind puternica şi misterioasa „Internaţională”, veni să se adauge o alta privind legile atmosferice. În ultima zi a acestei a doua săptămâni de grevă, un uragan se abătu asupra portului. El fu cu adevărat dezastruos pentru armatori şi providenţial pentru grevişti. Căzu ca un adevărat trăsnet din senin. Ploaie şi furtună surprinseră elevatoarele în plină activitate. Cu mare greutate, marinarii reuşiră să închidă gurile hambarelor. Capacele şi ţolurile le erau smulse din mâini, pe când trombele de apă inundau grânele depuse în pântecele vaselor.

Elevatoarele suferiră stricăciuni grave. La magaziile de grâne, acoperişuri întregi fură smulse ca nişte simple găteje. Cât despre marfa vărsată pe pământ, ea se transformă într-o baltă vastă cât portul, în care zăceau sute de tone de porumb, grâu, ovăz, orz, secară, fasole, mei etc.

În ziua aceea, sindicaliştii evlavioşi se duseră să aprindă groase lumânări înaintea Domnului şi să-i mulţumească pentru ajutorul lui, mai eficace decât acela al „Internaţionalei”. Căci era vorba de un dezastru ce punea vârf tuturor amărăciunilor cu care erau adăpaţi exportatorii din Brăila, de două săptămâni încoace. Consecinţele aveau să se vadă imediat.

Lunea următoare, a treia luni de grevă, portul avea aspectul unui oraş

devastat şi părăsit. Vreo sută de bieţi derbedei, recrutaţi în grabă, se târau de colo-colo, înotând într-o papară de cereale care acoperea o întindere de mai multe hectare. Ar fi trebuit să se mobilizeze pe loc câteva mii de braţe capabile de a repune în valoare această mare cantitate de grăunţe vătămate.

Fără ştirea şi pe deasupra capetelor autorităţilor, ce-şi arogaseră dreptul de a duce tratativele, fraţii Thuringer, Carnavalli şi mulţi alţi armatori rupseră consemnul şi cerură organizaţiei sindicale să ia în mână formarea şi conducerea echipelor de lucru. Aceasta însemna înlăturarea pur şi simplu a unei părţi din vătafi.

Comitetul grevei puse muncitorilor întrebarea dacă trebuia acceptată această jumătate victorie sau respinsă. Adrian pledă pentru compromis. Autorităţile sufereau o înfrângere care le obliga să se dea la o parte. Atunci lupta avea să fie mult mai uşoară. Cu un sindicat recunoscut de majoritatea armatorilor, mai mult de jumătate dintre vătafi erau învinşi. Restul putea să fie învins la prima ocazie. Şi era foarte posibil ca înlăturarea să se facă fără luptă, căci casele exportatoare n-ar fi întârziat să constate avantajele pe care le-ar avea înţelegându-se cu delegaţii sindicatului.

Contractele fură semnate în chiar după-amiaza acestei luni. Iar a doua zi portul îşi reluă activitatea lui febrilă în cântecul *Internaţionalei*.

Dar lucrurile nu mergeau bine deloc.

O lovitură grea fusese dată comerţului de cereale. Imobilizarea totală, timp de cincisprezece zile, a unui port de însemnătatea Brăilei, în momentul în care zeci de mii de vagoane de grâne se îndreptau spre el, pe apă şi pe uscat, cauzase pierderi ireparabile. Marfa vândută şi predată de producător, neputându-şi găsi scurgerea naturală, a trebuit să fie aruncată acolo unde evenimentele au surprins-o. Mici porturi dunărene, gări şi halte erau năvălite de mari stocuri de cereale, descărcate în saci sau vărsate pe ţoluri. Le acopereau sumar cu câteva rogojini şi le părăseau, expuse furtunilor şi intemperiilor.

Astfel, o întreagă recoltă fu vătămată de ploi. Or, în lungile călătorii maritime, grânele nu suportă mai mult de optsprezece până la douăzeci la sută umiditate. Această cifră depăşită, ele fermentează, mucezesc, sau, ca să întrebuinţăm termenul consacrat, se încing, mărindu-şi uneori volumul până a provoca dislocarea vasului în plină mare şi, deci, pierderea lui.

Ca să se remedieze în parte acest mare neajuns trebuia să se procedeze la uscarea întregei cantităţi de cereale udate, operaţie care se face cu lopata, la soare, şi care durează multe zile. În mijlocul lui octombrie, aşa ceva e peste putinţă. S-a încercat, totuşi, sub un cer de plumb, dar umezeala permanentă din aer a făcut ca rezultatele să fie aproape nule. De unde, reducerea afacerilor, nerespectarea angajamentelor, procese, falimente.

În noiembrie, când de obicei exportul e în toi, portul somnola într-o mare tristeţe. La şase decembrie, dată la care companiile de asigurare încetează să mai garanteze navigaţia fluvială, ultimele vapoare încărcate luară drumul Mării Negre, fugind de riscul îngheţului. Portul luă atunci fizionomia lui hibernală, înainte de a fi putut să verse miile de tone de cereale pe care umezeala le consuma prin magazii şi pe cheiuri.

VIII

Mândrul gentilom italian, Luigi Carnavalli, după ce cu multă voioşie a distribuit salariul pe două luni ca gratificaţie anuală numerosului său personal,

se omorî în ziua de 31 decembrie a acestui an. O servitoare drăgălaşe, cu ochii plini de lacrimi şi cu capul îmbrobodit, veni să anunţe fraţilor Thuringer groaznica ştire, cinci minute după sinuciderea generosului ei stăpân, a cărui somptuoasă locuinţă se afla la două sute de paşi de aceea a exportatorilor germani.

Fraţii Thuringer se arătară foarte puţin mişcaţi. Răsturnaţi în vastele lor fotoliuri, fumând groase trabucuri, noutatea adusă de servitoare nu făcu decât să le mărească uşor paloarea de pe frunţile lor îngheţate de săptămâni întregi de perspectiva unei soarte asemănătoare aceleia a armatorului care îşi rezolvase toate dificultăţile, trimiţându-şi un glonte în tâmplă.

— Nimeni n-ar fi bănuit aşa ceva! gemu servitoarea. Azi-dimineaţă ne dădea fiecăruia bacşişul obişnuit de fiecare An Nou, făcea tot felul de glume, şi când colo, ia uitaţi-vă ce „clocea” în cap!

— Ah! făcu d-l Max. V-a dat bacşişul de Anul Nou? Bine că a putut să facă şi asta!

Servitoarea plecă, indignată.

— Ai văzut cu ce nepăsare au primit vestea? zise ea lui Adrian, care o însoţea la locul dramei. Totuşi, d-l Luigi era cel mai bun prieten al lor. Doamne, ce inimă rece au bogaţii ăştia!

— N-o au chiar aşa de rece, răspunse Adrian, numai atât că alde Thuringer stau şi ei prost de tot.

— Crezi? Atunci sindicaliştii tăi sunt buni de spânzurat, căci de la ei ni se trag toate nenorocirile!

Adrian n-avea poftă să discute cu camerista afacerile sindicaliştilor. El se gândea cu tristeţe la omul de inimă care îşi zburase creierii şi pe care îl stimase. Pe când mergea, înotând în zăpadă până la genunchi, figura fină, inteligentă, a nenorocitului armator îi apăru sub toate aspectele pe care i le cunoscuse. Acum avea să o vadă înţepenită de moarte.

Parchetul nu sosise încă. Servitorime de prin împrejurimi staţiona în faţa casei, neîndrăznind să intre. Un valet al mortului făcea de santinelă pe pragul vestibulului. Văzându-l pe Adrian, începu să plângă cu hohote şi îl conduse în camera sinucisului. Carnavalli se omorâse culcat în pat. Capul, înclinat pe dreapta şi atârnând afară din pat, nu lăsa să se vadă rana. Braţul care trimisese glontele ucigaş sta spânzurat deasupra covorului, unde revolverul zăcea într-un lac de sânge. Chipul mortului era alb şi liniştit. Nici o urmă de convulsiuni. Pe măsuţa de noapte, trei scrisori.

Adrian nu aruncă decât o scurtă privire asupra acestui tablou sângeros, şi întoarse repede spatele. Examină în treacăt dormitorul, traversă câteva alte camere şi plecă ducând cu el imaginea unui interior supraîncărcat de mobile luxoase, de oglinzi de Veneţia, de covoare şi de tablouri pe care n-ar fi putut să le evalueze.

„S-a omorât omul acesta, oare, fiindcă nu putea să trăiască decât înconjurat de întreg fastul ce se vede?” se întrebă Adrian. Căci valetul îi spusese că stăpânul lui ar fi fost nevoit să se despartă în curând de această locuinţă princiară şi de tot ce conţinea.

„Ei bine, nu se poate concepe o frumoasă existenţă decât legându-ţi zilele de mobile scumpe şi de numeroase ziduri? Un splendid animal omenesc aşa cum era Carnavalli, bogat de sănătate şi de spirit, avea el nevoie să-şi condiţioneze fiinţa de posesia unor valori aşa de meschine?” Adrian era incapabil să-şi închipuie cum asemenea aberaţii puteau măcar să atingă un creier sănătos, o inimă voioasă.

Totuşi, el nu avu dispreţ pentru cel sinucis.

„Desigur, nu ştiu încă decât puţine lucruri despre tainele vieţii, îşi zise el. Trebuie să existe oameni în ochii cărora mândria ţine un loc mai mare decât toate valorile reale ale vieţii. Păcat.”

Adrian îşi aminti de învinuirea pe care servitorimea lui Carnavalli o adusese sindicaliştilor de a fi responsabili de ruina câtorva armatori. Era o parte de adevăr în afirmaţia asta, şi el se simţi vizat cel dintâi. Un sentiment de nelinişte îi strânse inima, la ideea că soarta italianului ar putea să fie rezervată şi fraţilor Thuringer. Maşinal, Adrian luă direcţia portului, luptând cu greu împotriva unei zăpezi care cădea fără încetare de două zile. N-avea nimic de făcut acasă, unde figura îngrijorată a Anei îl urmărea cu o expresie de tristeţe aproape intolerabilă. De altfel, toată casa părea scufundată într-un fel de doliu, şi Ana nu-i mai spunea tot ce se petrece.

Ştia, cu toate astea, că fraţii Tühringer au fost nevoiţi să soldeze toate stocurile avariate pe preţuri dezastruoase, şi că acum toate speranţele erau puse în ultimele încărcări plecate la sfârşitul lunii.

Această incertitudine economică a vieţii burgheze celei mai invidiate puse lui Adrian mari probleme de conştiinţă. Şubrezimea aşezărilor oricărei existenţe omeneşti îi apăru ca un adevăr elementar. De ce dar oamenii se împărţeau în bogaţi şi săraci şi se sugrumau între ei, în loc să se armeze cu toţii împotriva duşmanului comun: lipsa, mizeria? Nu prin solidaritatea de clasă se va ajunge a se combate cu eficacitate acel flagel social, ci printr-o solidaritate universală. Căci o clasă socială victorioasă va crea oricând nedreptăţi şi va arunca în mizerie alte straturi sociale. Or, nu aceasta e suprema ţintă morală a omenirii.

De fapt, Adrian nu prea vedea unde era această faimoasă solidaritate de clasă pe care socialismul o atribuia bogaţilor şi o dădea ca exemplu celor dezmoşteniţi. Ea era numai aparentă, efemeră, platonică. În realitate, burghezi şi proletari sufereau de aceleaşi vicii, erau roşi de acelaşi egoism. El asistase la uneltirile ascunse ale firmelor „amice”, care făcuseră totul ca să-l ruineze pe Carnavalli şi al căror cuvânt de ordine era acum să facă gol în jurul Casei Thuringer, ce se clătina.

Duşmănia caselor rivale, stârnită de introducerea elevatoarelor şi de acceptarea delegaţilor sindicalişti în locul vătafilor, adusese armatorilor germani şi lui Carnavalli neajunsuri care le-au atras ruina. Şi doar, aceşti duşmani de astăzi erau prietenii de ieri, fraţi din aceeaşi clasă. Unde era solidaritatea?

În cursul lunii următoare, Casa Thuringer îşi închise birourile, concediind tot personalul. Iulia, presimţind mizeria, plecă ea singură, spunând că se duce să se mărite în satul ei. Ana fu mulţumită şi, la rându-i, închise uşa la toată lumea. Storurile ferestrelor de la stradă fură lăsate. Intrarea principală fu zăvorâtă şi soneria suprimată. Locuinţa luă înfăţişarea austeră a unui pensionat de fete.

În calmele zile ale unei frumoase ierni bogată de soare şi de praf de diamant, doar bieţii furnizori de merinde mai continuau să-şi strige marfa dinaintea porţii de serviciu, mirându-se că nu mai erau primiţi ca altădată. Li se făcea semn, de la fereastra bucătăriei, că nu era nevoie de nimic. Ei strigau de departe că nu voiau banii numaidecât, stăruiau asupra calităţii păsărilor sau zarzavaturilor aduse, împodobindu-le cu tot felul de dezmierdări, şi adesea nu plecau decât după ce lăsau marfă pe pervazul galeriei cu geamlâc.

Astfel, mizeria putu fi suportată până spre mijlocul lui februarie, când d-l Max declară într-o zi nevestei lui că nu mai avea o centimă. Nimic. Nici măcar suma cea mai redusă pentru coşniţă.

— Şi nu poţi să te împrumuţi la cineva? îl întrebă ea.

— Nu! răspunse el. Numai săracii pot să se împrumute, ca să mănânce. Bogaţii, când sunt ruinaţi, nu le mai rămâne decât să moară.

Ana veni să plângă pe umărul lui Adrian şi să-i repete „acest răspuns de necrezut” al bărbatului ei.

— Iată-mă revenită la zilele triste ale copilăriei mele, când vindeam lucruri din casă şi cumpăram pâine!

Adrian, care nu mai primea nici o leafă, îi dădu vreo sută de lei din economiile lui. Ana acceptă fără mofturi. Apoi, fu rândul lui Hasan lustragiul să-i dea toată agoniseala lui, vreo mie de lei. Dar sumele acestea erau nişte bagatele pentru o casă ai cărei stăpâni schimbau o cămaşă de mătase în fiecare dimineaţă, îşi hrăneau câinii cu fripturi şi fumau douăzeci de lei pe zi havane. În curând, trebuită să aleagă între a fuma sau a mânca, între cămaşa zilnic schimbată şi lemnele de încălzit casa.

Max şi Bernard Thuringer nu şovăiră un minut: aleseră havana şi cele şapte cămăşi ale săptămânii. La fiecare două-trei zile, bătrâna Carolina, târându-şi cu greu picioarele umflate, se ducea în oraş ca să vândă vreun obiect din casă, argintărie sau bijuterie, având totodată grijă în asemenea ocazii să-şi facă mica ei rezervă de „schnaps”. Fraţii Thuringer şi-o făceau numaidecât pe a lor de ţigări. Cât despre cămăşi, era mai simplu: mama lui Adrian luase acum obiceiul să spele fără să mai fie plătită.

Dar, într-o zi, domnii de la Tribunal veniră să aplice sigiliile pe toate mobilele, până la cele mai mici lucruri. Nimic nu mai putu fi vândut. Nu mai avură nici argintărie de care să se servească. Dar cum nu se mai găseau cine ştie ce bunătăţi de pus pe masă, nu făcu nimeni nazuri că supa era servită în farfurii crăpate şi cu linguri de fier. Uneori, chiar o mâncau în picioare. Apoi, cei doi armatori îşi aprindeau excelentele lor ţigări şi, cu paltonul pe umeri, începeau să se plimbe prin casă ceasuri întregi, ca să nu îngheţe de frig. Căci puţinele lemne ce se aflau erau păstrate pentru bucătărie. În dormitoare nu se mai făcea foc decât dimineaţa şi seara, atât cât trebuia pentru toaletă.

Felul acesta de a accepta nenorocirea, fără un murmur, Adrian îl găsi eroic. N-ar fi bănuit niciodată să descopere atâta stoicism la oameni obişnuiţi cu viaţa uşoară. Ana se arătă mai ursuză, reproşând în fiecare zi surorilor ei, Hedwig şi Mitzi, de a aştepta „să fie hrănite ca nişte trântori”. Hedwig, rănită, se duse să se bage la stăpân. Cât despre Mitzi, biata fată descurcă drumul într-un chip cu totul neaşteptat.

Foarte lacomă, ea devora tot ce-i cădea sub mână. Într-o zi, cum nu era nimic de mâncat, descoperi prin birouri nişte mostre de grâu, pe care îl fierse cam pe jumătate, înghiţi trei farfurii una după alta şi muri după o săptămână. Era o fată de vreo optzeci de kilograme, care cu greu încăpu în coşciug.

Moartea ei ocaziona cheltuieli tragice. Ana părea gata să întrebe pe toată lumea dacă era cu putinţă să-ţi îngădui luxul de a muri pe o asemenea sărăcie. Aşa că singurul care plânse sincer fu bunul Hasan, căruia marii sâni ai Mitzii îi făcuseră atâta plăcere altădată, când se arătau puţin. Tot bietul turc fu acela care scoase pe loc banii necesari înmormântării.

Puţin mai târziu, o altă moarte se întâmplă în casă şi care produse şi mai multă încurcătură. Fu aceea a d-lui Bernard. Cel mai tânăr dintre cei doi fraţi, fire delicată, se împăca greu cu hrana insuficientă şi cu frigul. La sfârşit, nu mai părăsea patul şi vărsa puţinul ce mânca. Într-o noapte fu găsit leşinat la closet, unde domnea un ger siberian. Dimineaţa, o dublă pneumonie se declară, care-l ucise în câteva zile.

Nu găsi nici un doctor care să-l îngrijească, nici un prieten care să vie să-l

vadă pe patul de moarte. El stătu două zile fără sicriu. Adrian şi mama lui putură întruni suma de zece lei, întorcându-şi buzunarele pe dos, dar nu era deajuns. Atunci, tristul adevăr fu adus la cunoştinţa furnizorilor care veneau să-şi reclame banii; şi aceştia, uitând ce li se datora, se cotizară între ei şi înlesniră îngroparea, cea mai săracă ce se poate închipui, a fostului bogătaş armator, Bernard Thuringer. Ei ţinură chiar să-l conducă la locul de odihnă.

— Nu poţi să laşi un om aşa de singur pe pământ! spusese barba Stamate.

Acum sărăcia care domnea în casă intră într-o fază nouă. Numărul gurilor de hrănit se redusese la jumătate. Şi iată că în curând, soţii Thuringer şi madam Carolina, care aveau să continue calvarul, nu mai fură aşa de singuri.

Ştirea groaznicei lor mizerii, răspândindu-se la mahala, aceleaşi femei nenorocite, pe care Ana le ajutase altădată, veniră acum în ajutorul ei. Ele erau tot aşa de nenorocite ca în trecut, dar săracul ştie şi poate totdeauna să împartă ce are cu cineva mai sărac decât el.

De altfel, iarna, când munca este aproape inexistentă într-un port ca Brăila, numeroase gospodării de muncitori se bizuie pe ajutorul neamurilor de la ţară, care le aduc ce au: un sac cu mălai; o ciozvârtă de porc; o baniţă de fasole ori linte; slănină, ouă, ceapă, cartofi.

Aceste merinde modeste, uneori de calitate destul de mediocră, fură primite cu recunoştinţă de flămânzii din strada Grădinii Publice, în tot timpul lunii martie. Nu era zi în care o femeie să nu vină să scoată din coşniţă partea ei de provizii, în această bucătărie pe care o cunoscuse, cu şase luni în urmă, bogată în mâncărurile cele mai fine, şi care acum era rece şi lipsită de toate. Ana nu mai putea să ofere nici măcar un ceai sau o cafea, şi această mizerie nu părea s-o umilească. Dar plângea des, şi atunci când te aşteptai mai puţin. Înfăşurată într-o broboadă mare, ea petrecea ceasuri întregi stând pe scăunel în faţa maşinii de gătit, în care fâsâiau două lemne ude.

Prietenele şi cunoştinţele ei nu se arătau deloc mirate de nenorocirea care o lovea. Pentru ele, lipsurile, sărăcia cumplită chiar, erau nişte duşmani familiari, pe jumătate îmblânziţi de faptul de a le simţi încontinuu prezenţa. Şi nimeni nu era la adăpostul ravagiilor lor. Nu pomeneau oare basmele de existenţa prinţilor deveniţi cerşetori? Trebuia deci să facă şi ea ca toată lumea, să accepte viaţa aşa cum este şi să spere mereu, căci deznădejdea nu slujea la nimic.

Furnizorii, la rândul lor, dădeau Anei aceleaşi îndemnuri.

La început ei nu credeau în ruina casei Thuringer, dar, puţin câte puţin, au recunoscut adevărul. Acum nu mai reclamau datoriile. Continuau să vie din dragoste. Era o casă care totdeauna plătise cu ochii închişi, îi făcuse să câştige mulţi bani. Şi , spuneau ei: „ca în orice comerţ, unde e câştig e şi pagubă”. Apoi, îi păstrau Anei o vie recunoştinţă pentru prietenia, bunătatea, afecţiunea ce le-o dovedise totdeauna. Amintindu-şi de timpul când ea nu lipsise niciodată să le ofere o gustare caldă, acum considerară de datoria lor să aducă zahăr, ceai, cafea şi chiar un sac de lemne, „ca să încălzim bucătăria şi să ne mai spunem la verzi şi uscate, cu voioşie, ca altădată”. Ana prepara băuturile şi plângea încet.

D-l Max venea şi el să accepte uneori o ceaşcă de ceai la aceste umile sindrofii de la bucătărie. Atunci se trudea să vadă, cu privirea lui tulbure, şi să înţeleagă pe aceşti datornici de care se temea şi care se arătau atât de umani. Nenorocitul armator slăbise groaznic şi suferea de o bronşită îndărătnică. Totuşi, se considera fericit că a scăpat de închisoare. După ce îşi lichidase toate

afacerile, rămăsese sărac lipit pământului, dar cu onoarea intactă. Peste puţin, o casă de comerţ din Galaţi avea să-l angajeze ca director, asociat la beneficiu. Nu voia să moară. Era hotărât să lupte până la capăt şi, dacă era cu putinţă, să creeze nevestei lui o viaţă independentă.

Adrian, redevenit zugrav, lucra pe socoteala lui de la începutul lui martie, văruind şi vopsind mai ales cârciumi, ai căror stăpâni profitau de lipsa de lucru ca să-şi refacă prăvălia. Cum frigul şi umezeala întârziau lucrul, împiedicând vopseaua să se usuce, el se ducea să-şi petreacă timpul liber lângă Ana, care rămăsese în ochii lui aceeaşi creatură ideală, mult mai respectabilă de când suferea de o mizerie atât de neagră.

Mereu frumoasă şi plină de graţie, deşi mai slabă şi mai tristă, vizitele tânărului, statornicia lui amicală, o făceau fericită. Ea îl iubea acum frăţeşte, aşa cum dorise el totdeauna. Relaţiile lor cordiale nici nu mai erau ascunse d-lui Max, care participa adesea la convorbirile pe care le aveau, seara mai ales, lângă maşina de gătit. Blândul neamţ ţinea mult la Adrian şi într-o zi îi spuse nevestei lui că dacă moartea îl va surprinde în momentul de faţă, era fericit de a şti că avea „un prieten sigur care s-o protejeze”, ceea ce făcu pe Ana să roşească până la urechi.

Dar Adrian îşi prepara sufletul pentru mari încercări. Hotărât, toamna trecută, să se consacre mişcării muncitoreşti din oraşul lui, el îşi schimbase acum cu totul orientaţia, din cauză că, în timpul iernii, evenimente importante interveniseră. În comitetul sindical, propagandişti din Bucureşti şi chiar unii lucrători din oraş îl făceau să treacă drept „un camarad nesigur, gata la toate compromisiurile cu burghezia, pentru care avea simpatie”. Vechiul comitet, compus din oameni serioşi, fusese înlocuit, cu sprijinul „Centrului”, cu indivizii cei mai puţin recomandabili din port, nişte arivişti al căror casier delapidă într-o zi banii organizaţiei şi trebui să fie deferit „justiţiei burgheze”. Adrian se convinse că locul lui, un loc întreg aşa cum îl înţelegea el, nu era printre aceşti „fraţi de clasă”.

Locul lui era cu atât mai puţin acolo, cu cât experienţa, dureros umană, pe care o trăise în Casa Thuringer, îl fortificase în vechea lui credinţă că viaţa era prea complexă ca să poată fi închisă în compartimente dogmatice, aşa cum i-o cereau pontifii socialişti de la Bucureşti. Mihail avea dreptate: „Trebuie să fii mărginit, ca să poţi activa cu frenezie sub drapelul acela, ca de altfel sub orice drapel”.

Nu. El voia să fie liber de a suferi alături de oricine era învins de suferinţă, de soartă, aşa cum se întâmplase cu cei doi fraţi armatori. Ei bine, da, el pătimea de nenorocirile care loviseră pe burghezii Thuringer şi, dacă ar fi fost în puterea lui, ar fi făcut totul ca să-i ajute să se ridice.

„Inima mea, îşi zicea el, nu e simţitoare numai la suferinţa cutărei ori cutărei categorii sociale, ci la tot ce e suferinţă pe pământ. N-o să mă clintească nimeni din credinţa asta, e zadarnic.”

Va rămâne singur, se înţelege. Nici o turmă umană nu îl va admite, nici nu-l va susţine. Dar, în schimb, sufletul lui va fi deschis vieţii întregi. Va iubi pe cutare om aci şi va detesta pe cutare, dincolo. Nici o doctrină sau solidaritate nu-i va impune o acţiune nedreaptă. Mai curând va pieri.

Într-o seară din primele zile ale lui aprilie se duse în strada Grădinii Publice, ca să-şi ia adio de la bunii lui prieteni.

— Am primit o scrisoare de la Mihail, care se întoarce din Manciuria, zise el. Îmi dă întâlnire la Bucureşti. Plec mâine.

— Iar noi, murmură Ana, cu ochii înroşiţi de plâns, noi vom fi mâine în stradă. Ni s-au ridicat toate mobilele. Casa va fi ocupată mâine de noii chiriaşi.

Adrian fu copleşit de durere.

— Unde o să vă duceţi?

— Deocamdată, la Lina. Ea ne va da adăpost şi hrană până când Max va ocupa postul de la Galaţi. Să sperăm că aceasta nu va întârzia prea mult. Altfel…

Adrian îi îmbrăţişă pe toţi trei şi plecă.

În Piaţa Sfinţii Arhangheli, la lumina unui felinar, privirea îi căzu asupra unui afiş care anunţa muncitorilor sosirea în oraş a lui Cristin propagandistul şi conferinţa lui, chiar în seara aceea, la sediul sindicatului. Adrian, curios, se duse să îl asculte, dar în faţa sălii de întrunire, înţesată de lume, de-abia putu să deschidă uşa când, vocea stridentă a lui Cristin, îl izbi cu acest crâmpei de frază:

— … căci burghezia, lacomă de mari beneficii şi solid apărată de baionete…

Adrian dădu îndărăt, închizând repede uşa. „Da, burghezia e ceea ce spui, dar ea mai poate fi încă ceva de care tu habar n-ai.”

Şi se cufundă în noapte.